

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO KATEDRA**

Laima URLAKIENĖ

Viešojo administravimo studijų programos studentė

**ADMINISTRACINĖS TEISĖS PRINCIPŲ
ĮGYVENDINIMAS VALSTYBINĖS MOKESČIŲ
INSPEKCIJOS VEIKLOJE: ŠIAULIŲ APSKRITIES
VALSTYBINĖS MOKESČIŲ INSPEKCIJOS ATVEJIS**

Bakalauro baigiamasis darbas

Šiauliai, 2012

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO KATEDRA**

Laima URLAKIENĖ

**ADMINISTRACINĖS TEISĖS PRINCIPŲ
ĮGYVENDINIMAS VALSTYBINĖS MOKESČIŲ
INSPEKCIJOS VEIKLOJE: ŠIAULIŲ APSKRITIES
VALSTYBINĖS MOKESČIŲ INSPEKCIJOS ATVEJIS**

Bakalauro baigiamasis darbas
Socialiniai mokslai, Viešasis administravimas (03S2)

Darbo vadovas:
lekt. Virgilijus JANUŠKA

Teigiu, kad bakalauro studijų baigiamasis darbas, kurį teikiu viešojo administravimo studijų programos bakalauro kvalifikaciniam laipsniui įgyti yra originalus autorinis darbas.

(Studento parašas)

Urlakienė, L. (2012). Administracinės teisės principų įgyvendinimas Valstybinės mokesčių inspekcijos veikloje: Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos atvejis: universitetinių pagrindinių studijų Viešojo administravimo programos baigiamasis darbas / baigiamojo darbo vadovas lekt. V. Januška. Šiaulių universitetas, Viešojo administravimo katedra, 79 p. (79 p.).

SANTRAUKA

Bakalauro baigiamajame darbe nagrinėjamas administracinės teisės principų įgyvendinimas Valstybinės mokesčių inspekcijos veikloje, išanalizuojant administracinės teisės principų sampratą, rūšis, funkcijas bei realizavimą viešajame administravime ir ištiriant šių principų įgyvendinimą Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos atveju.

Bakalauro baigiamąjį darbą sudaro įvadas, dvi dėstymo dalys, išvados, rekomendacijos ir literatūros sąrašas. Įvade pateikiama įžanginė informacija, atskleidžianti bakalauro baigiamojo darbo esmę, tyrimo aktualumą, naujumą, problematiką, objektą, tikslą ir uždavinius. Teorinėje bakalauro baigiamojo darbo dalyje, analizuojant mokslinę literatūrą, aptarti ir išanalizuoti administracinės teisės principai ir jų įgyvendinimas viešajame administravime, atskleidžiant teisės principų sampratą ir funkcijas, administracinės teisės principų sampratą, rūšis ir reikšmę viešajame administravime, atliekant atskirų administracinės teisės principų analizę. Antroje bakalauro baigiamojo darbo dalyje dokumentų analizės metodu ištirtas administracinės teisės principų įgyvendinimas Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos veikloje, analizuojant Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos bei jos struktūrinių padalinių nuostatus ir ištiriant administracinės teisės principų įgyvendinimą konkrečiu veiklos pavyzdžiu – Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos pareigūnų vykdomų mokesčių mokėtojų mokestiniu patikrinimu vykdant procedūras. Išvados ir rekomendacijos išdėstytos bakalauro baigiamojo darbo pabaigoje.

Bakalauro baigiamajame darbe atliktos analizės rezultatai patvirtina hipotezę, kad visi administracinės teisės principai yra įgyvendinami Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose, nes išanalizavus pagrindinius Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos veiklą reglamentuojančius teisės aktus matyti, kad visi administracinės teisės principai įgyvendinami Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos veikloje, tačiau ne viename, o keliuose teisės aktuose.

Urlakienė, L. (2012). Implementation of the Administrative Law Principles within the Activities of the State Tax Inspectorate: Šiauliai County State Tax Inspectorate Case: the Final Thesis for Public Administration Program of University Studies / Thesis Supervisor Lect. V. Januška. Šiauliai University, Department of Public Administration, 79 p. (79 p.).

SUMMARY

The present Bachelor Thesis deals with implementation of administrative law principles within the activities of State Tax Inspectorate by analysing the conception, types, functions of administrative law as well as realisation thereof in public administration and by studying implementation of these principles in case of Šiauliai County State Tax Inspectorate.

The Bachelor Thesis consists of introduction, two parts of the main body, conclusions, recommendations, and reference list. Introductory information is provided in the introduction revealing the essence of the present Bachelor Thesis, research relevance, novelty, problems, subject, the aim and objectives. Administrative law principles and implementation thereof in public administration are discussed and analysed in the theoretical part of the Bachelor Thesis by analysing scientific readings and by revealing the conception and functions of law principles, the conception, types of administrative law and the importance thereof in public administration by analysing particular principles of administrative law. Implementation of the administrative law principles within the activities of Šiauliai County State Tax Inspectorate has been studied in the second part of the Bachelor Thesis within application of document analysis method by analysing regulations of Šiauliai County State Tax Inspectorate as well as structural subdivisions thereof and by studying implementation of the administrative law principles in a particular case of activities, i.e. implementation of procedures within tax inspection of tax payers carried out by officers of Šiauliai County State Tax Inspectorate. Conclusions and recommendations are recited at the end of the Bachelor Thesis.

Results of analysis made in the Bachelor Thesis confirm the hypothesis that all administrative law principles were implemented within legislations regulating activities of Šiauliai County State Tax Inspectorate, because upon analysis of major legislations regulating activities of Šiauliai County State Tax Inspectorate it can be seen that all administrative law principles were implemented within legislations regulating activities of Šiauliai County State Tax Inspectorate, however this has been done not in one legislation but in several legislations.

TURINYS

IVADAS	8
1. ADMINISTRACINĖS TEISĖS PRINCIPAI IR JŲ ĮGYVENDINIMAS VIEŠAJAME ADMINISTRAVIME	11
1.1. Teisės principų samprata ir funkcijos	11
1.2. Administracinės teisės principų samprata ir rūšys.....	14
1.3. Administracinės teisės principų reikšmė viešajame administravime.....	17
1.4. Atskirų administracinės teisės principų analizė	22
2. ADMINISTRACINĖS TEISĖS PRINCIPŲ ĮGYVENDINIMAS ŠIAULIŲ APSKRITIES VALSTYBINĖS MOKESČIŲ INSPEKCIJOS VEIKLOJE	38
2.1. Tyrimo metodika ir organizavimas.....	38
2.2. Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos veikla ir organizacinė struktūra.....	40
2.3. Administracinės teisės principų įgyvendinimas Šiaulių AVMI veiklą reglamentuojančiuose nuostatuose	43
2.4. Administracinės teisės principų įgyvendinimas Šiaulių AVMI struktūrinių padalinių veiklą reglamentuojančiuose nuostatuose.....	50
2.4.1. Šiaulių AVMI Mokestinių prievolių departamento nuostatų analizė.....	50
2.4.2. Šiaulių AVMI Kontrolės departamento nuostatų analizė.....	55
2.4.3. Šiaulių AVMI Administravimo ir personalo skyriaus nuostatų analizė.....	58
2.5. Administracinės teisės principų įgyvendinimas Šiaulių AVMI pareigūnams atliekant mokestinius patikrinimus.....	63
IŠVADOS	72
REKOMENDACIJOS	74
LITERATŪRA	75

LENTELĖS

1.1 lentelė	Teisės principų definicijos	12
1.2 lentelė	Organizaciniai techniniai administracinės teisės principai	34
1.3 lentelė	Lietuvos administracinės teisės institutų (specialieji) principai	35

PAVEIKSLAI

1.1 pav. Bendrieji (fundamentalūs) Lietuvos administracinės teisės principai	23
1.2 pav. Pagrindiniai administracinės teisės principai.....	30
2.1 pav. Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos organizacinė struktūra.....	42

IVADAS

Demokratinėje visuomenėje teisė privalo reikšti ir ginti visuomenės bendrus interesus, suderindama įvairius socialinius siekius, rasdama kompromisinius sprendimus (Birmontienė, T. ir kt., 2001, p. 454). Jau nuo senų laikų žinoma, kad valstybės gyvavimui būtinos tam tikros elgesio normos, kurios kontroliuotų ir reguliuotų visuomeninius santykius, nes, jei tokios kontrolės nebus, tai nebus ir teisingumo harmonijos. Kiekvienas individas iš prigimties siekia sau naudos, o kartais būna ir tokių, kurie tai daro kenkdami kitų interesams, todėl kiekvienoje šiuolaikinėje demokratinėje valstybėje būtinas teisinis reglamentavimas, kuris reguliuotų žmonių tarpusavio santykius tam, kad vyrautų tvarka ir drausmė.

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos Konstitucijos (1992) 5 straipsniu teigtina, kad mūsų demokratinėje valstybėje Lietuvoje valstybės valdžią vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas. Administracinė teisė skirta reguliuoti tuos procesus, kurie vyksta įgyvendinant Įstatymų leidžiamosios valdžios priimtus įstatymus bei kitus galiojančius teisės aktus. Taigi administracinė teisė ir yra skirta reguliuoti šių subjektų veiklą, kuri dar vadinama vykdomąja valdžia, vykdančia viešąjį administravimą. Tam, kad būtų suprantama ir įgyvendinama administracinės teisės esmė ir jos socialinė paskirtis, būtina išskirti ir išanalizuoti administracinės teisės principus ir jų įgyvendinimą institucijų veikloje.

Tyrimo aktualumas. Administracinės teisės principai – tai demokratinės visuomenės vertybės. Būtent šių principų pagrindu ir yra kuriama administracinė teisė, kuri reguliuoja žmogaus ir valdžios santykius, tarpusavio sąveiką, siekiant išsaugoti tvarką, drausmę, sąžiningumą. Pagrindiniai autoriai, kurie yra išnagrinėję administracinės teisės principus, – tai A. Andruškevičius ir A. Bakaveckas. Kiti autoriai, tokie kaip A. Vaišvila, L. Baublys ir kt., yra išanalizavę bendruosius teisės principus, kurie būdingi ir administracinei teisei. Administracinės teisės principus nagrinėję autoriai atskleidė administracinės teisės principų sampratą, rūšis, funkcijas, taip pat išanalizavo administracinės teisės principų įgyvendinimą Vyriausybės, Seimo veikloje ir teismų praktikoje. Literatūroje randama pavienių principų analizių, pvz., U. Trumpulio (2007) straipsnis „Teisėtumo principo taikymas Lietuvos Vyriausiojo Administracinio teismo praktikoje kaip teisingumo įvykdymo prielaida“, A. Kargaudienės (2005) straipsnis „Proporcingumo principas administracinėje teisėje“. Šiame bakalauro baigiamajame darbe ištirtas ne pavienių, o visų bendrųjų (pagrindinių) administracinės teisės principų įgyvendinimas valstybinės institucijos veikloje: Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos atveju.

Tyrimo naujumas. Dažniausiai yra aiškinama administracinė teisė tik kaip teisės normų sistema, tačiau nesigilinama į jos pamatines vertybes, t.y. principus, kurie, kad ir kiek keistųsi teisės normos, turi išlikti stabilūs bei atspindėti socialines vertybes. Išanalizavus literatūros šaltinius šia

tema matyti, kad autoriai labiau linkę analizuoti administracinės teisės principų turinį ir reikšmę, tačiau trūksta atliktų tyrimų apie konkrečių administracinės teisės principų įgyvendinimą atskirų institucijų veikloje. Todėl šiuo bakalauro baigiamuoju darbu siekta atskleisti administracinės teisės principų įgyvendinimą konkrečios institucijos, Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos, veikloje.

Tyrimo problematika. Šiame bakalauro baigiamajame darbe koncentruojamasi ties problema, sietina su administracinės teisės principų įgyvendinimu Valstybinės mokesčių inspekcijos veikloje. Administracinės teisės principai, kurie yra pagrindiniai vertybiniai orientyrai, vertybinės nuostatos, daro įtaką institucijoms, kurios įgyvendina valstybinę valdžią vykdydamos įstatymus ir kitus teisės aktus, tačiau trūksta tyrimų apie administracinės teisės principų įgyvendinimą konkrečių institucijų veikloje. Kadangi administracinės teisės principai ne visi ir ne visada realizuojami valstybinių institucijų veikloje, tai bakalauro baigiamajo darbo tyrimu siekta atskleisti administracinės teisės principų įgyvendinimą konkrečiu atveju – Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose.

Tyrimo objektas – administracinės teisės principų įgyvendinimas.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti administracinės teisės principus ir jų įgyvendinimą Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos veikloje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Pateikti teisės principų sampratą ir administracinės teisės principų teorinius pagrindus.
2. Atskleisti atskirų administracinės teisės principų turinį ir jų reikšmę viešajame administravime.
3. Išanalizuoti administracinės teisės principų įgyvendinimą Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos ir atskirų jos struktūrinių padalinių nuostatuose.
4. Įvertinti administracinės teisės principų įgyvendinimą konkrečiu Šiaulių AVMI veiklos pavyzdžiu – Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos pareigūnų atliekamų mokestinių patikrinimų metu.

Tyrimo hipotezė – visi administracinės teisės principai yra įgyvendinami Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose.

Tyrimo metodai. Darbo tikslams pasiekti naudota keletas tyrimo metodų. Pagrindiniai teoriniai metodai yra sisteminės analizės, lyginimo ir apibendrinimo. Sisteminės analizės metodo naudojimas padeda giliau ir visapusiškiau suprasti bei aiškinti administracinės teisės principų dėsningumus. Naudojamas lyginimo metodas padeda sugretinti įvairių autorių mintis apie administracinės teisės principų sampratą bei taikymą. Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos veiklą reglamentuojantys teisės aktai, siekiant išanalizuoti administracinės teisės principų įgyvendinimą Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos veikloje, ištirti

pasitelktas dokumentų analizės metodas. Apibendrinamuoju metodu įvertinami prieš tai aptartų metodų būdu išsiaiškinti pastebėjimai ir daromos išvados.

Šaltiniai. Bakalauro baigiamajame darbe remtasi tokiais autoriais kaip A. Andruškevičiumi, A. Bakavecku, T. Birmontiene, A. Vaišvila, S. Vansevičiumi, L. Baubliu ir daugeliu kitų, taip pat normine literatūra: Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymu, Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymu, Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymu, Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymu ir kitais įstatymais, bei Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos veiklą reglamentuojančiais teisės aktais: Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos nuostatais, Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos Mokestinių prievolių departamento, Kontrolės departamento, Administravimo ir personalo skyriaus nuostatais bei Mokestinių patikrinimų atlikimo, jų rezultatų įforminimo ir patvirtinimo taisyklėmis.

Tyrimo praktinis reikšmingumas ir taikymo sritys: bakalauro baigiamajame darbe panaudota tyrimo metodika leidžia išanalizuoti administracinės teisės principų sampratą, reikšmę ir įgyvendinimą viešajame administravime. Ištyrus analizuojamus teisės aktus, atskleidžiamas atskirų administracinės teisės principų turinys ir jų realizavimas Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos veikloje.

Darbo struktūra. Bakalauro baigiamąjį darbą sudaro įvadas, dvi dėstymo dalys, išvados, rekomendacijos ir literatūros sąrašas. Įvade pateikiama įžanginė informacija, atskleidžianti bakalauro baigiamojo darbo esmę, aktualumą, naujumą, problematiką. Pirmoje dalyje aptarti ir išanalizuoti administracinės teisės principai ir jų įgyvendinimas viešajame administravime. Antroje dalyje dokumentų analizės metodu ištirtas administracinės teisės principų įgyvendinimas Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos veikloje. Išvados ir rekomendacijos išdėstytos bakalauro baigiamojo darbo pabaigoje.

1. ADMINISTRACINĖS TEISĖS PRINCIPAI IR JŲ ĮGYVENDINIMAS VIEŠAJAME ADMINISTRAVIME

*Inde datae lego, ne fortior omnia posset**

(Vaišvila, A., 2009, p. 155).

1.1. Teisės principų samprata ir funkcijos

Pradedant nagrinėti administracinės teisės principus, tikslinga aptarti teisės principų sampratą ir tik tada analizuoti administracinės teisės principus, nes administracinei teisei būtingi bendrieji teisės principai. Bakalauro baigiamojo darbo *Administracinės teisės principų įgyvendinimas Valstybinės mokesčių inspekcijos veikloje: Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos atvejis* pirmo skyriaus pirmame poskyryje pateikiama teisės principų samprata ir funkcijos.

Žmonijos raidos istorija parodė, kad negali būti visuomenės be tam tikrų taisyklių (socialinių normų), reguliuojančių jos narių tarpusavio santykius. Dar pirmykštėje bendruomeninėje santvarkoje buvo daug įvairių papročių, tradicijų, draudimų ir kitokių moralinio pobūdžio normų bei taisyklių, kurių nemaža dalis vėliau, besiformuojant valstybėms, tapo teisės normomis. Todėl dar Senovės Romoje visiškai pagrįstai buvo teigiama: *Ubi societas ibi jus*, t. y. „Kur visuomenė, ten ir teisė“ (Dambrauskienė, G. ir kt., 2004, p. 26).

S. Vansevičiaus (2000, p. 111) knygoje „Valstybės ir teisės teorija“ teigiama, kad politinė valstybės valdžia būtina siekiant užtikrinti visuomenės vientisumą civilizacijos sąlygomis, organizuotą jos funkcionavimą, racionalų valdymą, apginti visuomenę ir išreikšti bendrus gyventojų interesus.

Anot A. Vaišvilos (2009, p. 155), teisės socialinė paskirtis yra tam tikras tikslas, kuriam kuriama teisė ir dėl kurio ji egzistuoja. O teisės principai būtini tam, kad teisė egzistuočiau ne vien tik kaip tam tikros normos, kurios privalomos teisės dalyviams, bet ir tam, kad būtų laikomasi tų vertybių, iš kurių ir atsirado pati teisė.

Analizuojant teisės principų sampratą, tikslinga išsiaiškinti žodžio „principas“ reikšmę, kuri yra apibrėžta Tarptautinių žodžių žodyne. „Principas“ [lot. *principium* - pradžia, pagrindas] apibūdinamas kaip įsitikinimas, lemiantis žmogaus santykių su tikrove, jo elgesio ir veiklos normas; pagrindinė kurios nors teorijos, koncepcijos idėja, pradinis teiginys; svarbiausioji kurios nors organizacijos (partijos, sąjungos, valstybės, žinybos) struktūros arba veiklos taisyklė; pagrindinė kurios nors įrengimo, mechanizmo sandaros arba veikimo savybė (Tarptautinių žodžių..., 1985). V.

* Įstatymas sukurtas tam, kad galingasis netaptų visagalis.

Vaitkevičiūtė (2001, p. 339) žodyne išskiria dar vieną papildomą termino „principas” reikšmę – „pagrindinė, kurios nors teorijos, mokslinės sistemos, požiūrio, koncepcijos idėja”.

Oksfordo žodyne pateikiamas toks žodžio „principas” aiškinimas: tai pagrindinė tiesa ar pasiūlymas, kuris tarnauja kaip tikėjimo ar elgesio sistemos sukūrimas ar samprotavimų grandinė; tai bendroji mokslinė arba teisinė teorema; tai pagrindinis šaltinis, pagrindas, pradinis teiginys (Oxford Dictionaries..., 2012).

Išnagrinėjus žodynuose pateiktus žodžio „principas” apibrėžimus teigtina, kad „principas” – tai tam tikra elgesio taisyklė, įsitikinimas, idėja, mokslinė arba teisinė teorema, pagrindinis šaltinis, pradinis teiginys.

Principų sąvoką literatūroje autoriai apibūdina įvairiai, todėl tikslinga išanalizuoti kelių autorių pateiktas teisės principų definicijas (žr. 1.1 lent.).

1.1 lentelė

Teisės principų definicijos

<i>Teisės principai -</i>	tai teisės, kartu ir visos teisinės sistemos, pamatiniai dėsniai (Baublys, L. ir kt., 2010, p. 178).
<i>Teisės principai -</i>	tai bendro pobūdžio idėjos, konkretinančios teisės sampratą. Principai nurodo, kokio pobūdžio turėtų būti kuriamos teisės normos (Vaišvila, A., 2009, p. 140). Ankstesniame knygos „Teisės teorija” leidime A. Vaišvila (2000, p. 123) teigia, kad principai yra „svarbiausi teisės esmės konkretėjimo, reišimosi būdai, arba pagrindinės teisinės idėjos, vertybinės orientacijos, kurios nurodo, kaip konkrečiomis teisės normomis turi būti reguliuojami žmonių santykiai, kad įgautų teisių ir pareigų vienovės pavidalą ir būtų humanizuojami bei demokratizuojami”.
<i>Teisės principai -</i>	tai teisės ir jos sistemos pamatinės nuostatos, kuriomis grindžiamas visas teisinis reglamentavimas, visi teisiniai sprendimai – ir bendrieji, ir individualūs. Taigi teisės principai persmelmia bei kreipia ir pačią teisę (jos nuostatas), ir teisės realizavimą (Kūris, E., 2001, p. 1).
<i>Teisės principai -</i>	tai teisės sistemos pamatinės nuostatos, kuriomis grindžiamas teisinis reguliavimas ir teisinė praktika, bendrasis ir individualusis teisinis reguliavimas bei teisės realizavimas (Birmontienė, T. ir kt., 2002, p. 202).
<i>Teisės principai -</i>	tai pagrindinės nuostatos, įtvirtintos atitinkamos teisės normose ar suformuotos teismų praktikos ir teisės doktrinos ir išreiškia proceso esmę bei yra visos teisės šakos plėtros bazė (Laužikas, E. ir kt., 2003, p. 132).

1.1 lentelės tęsinys

Teisės principai -	tai pagrindinės ir bendriausios nuostatos, įtvirtintos teisės normose ir išreiškiančios tos teisės šakos esmę ir apibūdinančios galimas jos plėtros kryptis (Kuconis, V.; Nekrošius, V., 2001, p. 38).
---------------------------	--

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis L. Baubliu ir kt. (2010), A. Vaišvila (2000; 2009), E. Kūriu (2001), T. Birmontiene ir kt. (2002), E. Laužiku ir kt. (2003), V. Kuconiu ir V. Nekrošiumi (2001).

Apibendrinant lentelėje pateiktus duomenis, darytina išvada, kad teisės principai – tai teisės kartu visos jos sistemos nuostatos, bendro pobūdžio idėjos, kuriomis grindžiama visa teisinė sistema, teisinis reglamentavimas ir realizavimas. Vadovaujantis teisės principais yra kuriama pati teisė.

H. Kelsen (2002, p. 92) knygoje „Grynoji teisės teorija“ pabrėžia, kad teisės akto prasmė skiriasi nuo teisę aprašančios teisės taisyklės prasmės. Aptariant teisės principų sąvoką žinotina tai, kad teisės principų negalima tapatinti nei su teisės nuostatomis, nei su teisės normomis. Pasak Baublio, L. ir kt. (2010, p. 178), „principai yra teisės pamatas, pradmenys, kitaip tariant, teisės griaučiai, ant kurių laikosi pats teisės socialinis reiškiny“.

Teisės principų sąvoka neegzistuoja be pačių principų. A. Vaišvila (2009, p. 140-141) pagal formulavimo pobūdį išskiria principus-idėjas ir principus-normas. Autoriaus nuomone principai-idėjos – tai pagrindinės teisinės idėjos, kurios nėra įtvirtintos jokioje pozityviosios teisės normoje, o išplaukia iš pačios teisės sampratos. Principai-normos – tai teisės principai, kurie įtvirtinti pozityviosios teisės normose, tačiau pirmiausia susiformavę kaip teisinė idėja, o tik vėliau paverčiama įstatymo norma.

A. Vaišvila (2009, p. 149-150) teigia, kad, esant teisės principo ir normos prieštaravimui, taikomas teisės principas, nes galioja nuostata, kad konkreti teisės norma neturi prieštarauti teisės principui.

Apibūdinant teisės principų funkcijas teisės sistemos atžvilgiu, galima teigti, kad pagrindinė yra „organizuojanti“ funkcija. Ši funkcija reiškia, jog principai kreipia teisės sistemos, teisinio reglamentavimo ar atskirų teisės institutų turinį. Teisės principai užtikrina teisės sistemos darną, jos elementų nepriekaištingumą. Kita funkcija – principai yra svarbus kriterijus, leidžiantis patikrinti, ar teisės aktai arba pareigūnų veikla nenukrypsta nuo tam tikrų teisinių standartų (Birmontienė, T. ir kt., 2002, p. 202 - 203). Taigi teisės principai atlieka svarbias funkcijas, formuoja teisės normas. Šie principai yra imperatyvūs: jie brėžia elgesio ribas, kurių nevalia peržengti (Baublys, L. ir kt., 2010, p. 194).

Teisės raida, atitinkanti pažangius, demokratinius, humaniškus jos principus, prasideda konstitucinės, administracinės, proceso teisės srityse, kai valstybės įstaigos apribojamos, sutvarko-

mos leidimais ir išsamiai įvardijami jų valdžios įgaliojimai piliečiams. Tokia valstybės įstaigų veikla funkcijų atžvilgiu yra susijusi su teisine asmens padėtimi, piliečių asmens laisve (Vansevičius, S., 2000, p. 113). Teisės principai užtikrina teisės sistemos darną, jos elementų neprieštarinumą ir brėžia elgesio ribas, kurių nevalia peržengti. Šių ribų peržengimas, nukrypimas nuo teisės principų visuomet yra teisinio reguliavimo nenuoseklumo, prieštaravimo požymis ir duoda pagrindą kritikuoti atitinkamus teisės aktus ar pareigūnų veiklą, kartais – net visą teisinę sistemą. Principų išmanymas leidžia vertinti teisę, ne tik ją pažinti (Kūris, E., 2001, p. 1).

Apibendrinant teisės principų sampratą ir funkcijas, darytina išvada, kad teisės principai – tai teisės ir kartu visos jos sistemos nuostatos, kuriomis grindžiama visa teisinė sistema. Teisės norma turi sukonkretinti teisės principą ir įgyvendinti jį tam tikroje normoje, todėl, kai atsiranda prieštaravimas tarp normos ir principo, pirmumas visada teikiamas principui. Teisės principai atlieka ir organizuojančią funkciją – tai, kai teisės principai kreipia teisės sistemos, teisinio reglamentavimo ar atskirų teisės institutų turinį, o kita funkcija – tai, kad teisės principai yra svarbus kriterijus, kuris leidžia patikrinti teisės aktų ir pareigūnų veiklos nukrypimą nuo teisinių standartų.

1.2. Administracinės teisės principų samprata ir rūšys

Administracinė teisė – tai bendraisiais teisės principais pagrįsta normų sistema (Andruškevičius, A., 2004, p. 18).

Bakalauro baigiamojo darbo *Administracinės teisės principų įgyvendinimas Valstybinės mokesčių inspekcijos veikloje: Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos atvejis* pirmo skyriaus antrame poskyryje aptariama administracinės teisės principų samprata ir rūšys.

Prieš pradėdant analizuoti autorių pateiktas administracinės teisės principų sampratas, verta išsiaiškinti žodio „administracinė“ kilmę. Žodis „administratio“ kilęs iš lotynų kalbos žodžio ir reiškia valdymą, vadovavimą (Dambrauskienė, G. ir kt., 2004, p. 133).

Dažniausiai yra aiškinama administracinė teisė tik kaip teisės normų sistema, tačiau nesigilinama į jos pamatines vertybes, t.y. principus, kurie, kad ir kiek keistųsi teisės normos, turi išlikti stabilūs bei atspindėti socialines vertybes. Pasak A. Andruškevičiaus (2004, p. 18), „požiūris į administracinę teisę tik kaip į valstybės nustatytų teisės normų sistemą leistų tik iš dalies pažinti šią teisės šaką“. Minėtas autorius teigia, kad „**administracinės teisės principai** yra tam tikros bendresnės normos, idėjos, moralinės nuostatos“, atskleidžiančios šios teisės esmę, parodančios socialiai teisingesnes viešosios administracijos ir individo santykių teisinio reguliavimo kryptis. Būtent principai skatina analizuoti ir vertinti administracinę teisę, o jų vertinimas – tai požiūris į šią teisės šaką, kuria analizuojama administracinės teisės paskirtis.

Administracinės teisės principai yra administracinės teisės pagrindas. Anot A. Andruškevičiaus (2004, p. 125), „principų vertę didina tai, kad jie yra administracinę teisę stabilizuojantis faktorius. Principų poreikis kyla iš žmonių (administracinės teisės subjektų) lūkesčių ir interesų, todėl įstatymų leidėjo jie neturėtų būti ignoruojami ar kaitaliojami“, juk tuo metu galiojančios teisės normos išreiškia žmogaus ir valdžios santykių dėsningumus pagal humanizmo ir demokratijos reikalavimus.

Administracinės teisės principai „yra suprantami kaip pagrindinės, fundamentinės idėjos, vertybinės orientacijos ir teiginiai, kuriais vadovaujasi valstybės valdymo institucijos, vykdydamos įstatymų ir kitų teisės aktų joms pavestas funkcijas“ (Bakaveckas, A. ir kt., 2005, p. 232). Šie principai padeda teisingai aiškinti administracinės teisės normas ir nustato vykdomosios valdžios veikimo pagrindus.

Anot A. Andruškevičiaus (2008, p. 73), administracinės teisės kūrimas ir jos normų taikymas grindžiamas ne kokiais nors „savarankiškais“, o bendraisiais teisės principais. Administracinė teisė pasižymi didele principų įvairove, o tai lemia šios teisės šakos paskirtis ir funkcijos. A. Andruškevičius (2004, p. 125) teigia, kad pirmiausia skiriami konstituciniai administracinės teisės principai, kuriuose įtvirtintos principinės nuostatos, tokios kaip tautos suverenitetas, žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimas ir kt. Minėtas autorius teigia, kad administracinė teisė, kaip formalizuotas viešojo valdymo juridinis pamatas, susiduria su administracinės praktinės veiklos principais, dar vadinamais fundamentaliaisiais. Tai viešojo administravimo teisėtumas, efektyvumas, teisingumas ir kt.

Oksfordo žurnalo „European Journal of International Law“ straipsnyje „Global Administrative Law: The Quest for Principles and Values“ C. Harlow (2006) teigia, kad Vakarų administracinės teisės sistemoje randami du pagrindiniai teisės principai – demokratijos ir teisinės valstybės. Šie principai – tai idealai, kuriais vadovaujantis turi būti kuriama visa administracinės teisės sistema. Minėtas autorius kaip pavyzdį pateikia Europos Sąjungą, kuri dažniausiai laikoma viena iš sudėtingiausių tarptautinių politinių režimų. C. Harlow (2006) teigia, kad Europos Sąjungoje yra labiausiai išvystyta tarptautinė teisinė tvarka, ir pabrėžia, kad Europos Sąjungos teisėje esti du idealai, kurie tapo konstituciniais principais ir yra įtvirtinti Europos Sąjungos Konstitucijoje bei Europos Sąjungos pagrindinių teisių Chartijoje – tai samprata, kad Europos Sąjunga yra „grindžiama demokratijos ir teisinės valstybės principų pagrindu“ (Global Administrative..., 2006).

A. Bakaveckas ir autorių kolektyvas (2005, p.234) administracinės teisės principus skirsto į dvi grupes:

1. Pagrindiniai administracinės teisės principai (demokratiškumo, teisėtumo, viršenybės, viešumo, lygiateisiškumo, tikslingumo, atsakomybės, objektyvumo ir kt.). Šiems principams

būdingas socialinio organizavimo pobūdis, įgyvendinamumas valdymo veikloje, neatsižvelgiant į valdymo institucijos hierarchinį lygį, pareigybes. Šių principų svarba yra ta, kad jie pagrindžia valdymo veiklos socialines taisykles bei yra įtvirtinti galiojančiuose teisės aktuose.

2. Organizaciniai techniniai administracinės teisės principai (bendro vadovavimo, subsidiarumo, tarnybinio bendradarbiavimo, pavaldumo, visuomenės įtraukimo į viešąjį valdymą ir kt.). Šie principai yra pagalbiniai, juos formuoja valdymo mokslas, remdamasis praktine analize ir apibendrinimais. Šie principai reikšmingi tuo, kad, atsižvelgiant į konkrečias sąlygas, galima parinkti valdymo institucijų sudarymo ir funkcionavimo pagrindus.

Pasak A. Andruškevičiaus (2004, p. 125), fundamentaliuosius administracinės teisės principus, tokius kaip valstybės tarnautojų profesionalumą ir kompetentingumą, valdymo organizavimo mokslinį pagrįstumą, netikslinga priskirti prie organizacinių-funkcinių valdymo principų, nes šiuos principus atspindi vienas administracinės teisės institutas – valstybės tarnyba. Kadangi šie principai išreiškia tam tikrus instituto poreikius, todėl tiksliau juos vadinti specialiaisiais administracinės teisės principais. Įstatymų viršenybės, teisingumo ir viešumo principus minėtas autorius priskiria „vidiniams“ administracinės teisės principams, o į atskirą grupę išskiria teisės taikymo principus (pvz., taikytina tik paskelbta teisė, subjektų teisinę padėtį sunkinančių įstatymų atgalinio taikymo draudimas).

Administracinei teisei reikšmingi principai gali būti grupuojami įvairiais pagrindais, tačiau A. Andruškevičius (2008, p. 77) išskiria du kriterijus, t.y. pagal konkretumą (apibrėžtumą) ir pagal paskirtį (tikslingą pritaikymą).

Pagal **konkretumą (apibrėžtumą)** išsiriama:

a) *Bendrieji teisės principai* – tai tokie teisės standartai, kurių įstatymų kūrėjas neišranda, o jie yra įsitvirtinę kaip teisės normos, daugelis jų žinomi net iš romėnų teisės (pvz., įstatymas atgaline data netaikomas).

b) *Viešajam administravimui artimesni principai* – tai tokie teisės principai, kuriais paremta viešojo administravimo veikla ir yra kuriami pagal įstatymų kūrėjo prioritetus (pvz., nesavanaudiškumo, padorumo, nešališkumo ir t.t.).

Pagal **paskirtį (tikslingą pritaikymą)** išskiriami:

a) *Teisėkūros principai* – tai tokie teisės principai, kuriais remiantis turėtų būti kuriamos administracinės teisės normos (pvz., skelbti ne tik įsigaliojusius teisės aktus, bet ir jų projektus).

b) *Įstatymų taisymo ir administracinio norminio reguliavimo principai* (reviziniai principai) – tai tokie teisės principai, kuriais remiantis yra šalinamos iš teisės aktų neteisėtos ir neteisingo elgesio taisyklės (normos).

c) *Administracinės teisės taikymui reikšmingi principai* – tai tokie teisės principai, kurie aktualūs tuo, kad jais remiantis turi būti užtikrintas teisingas administracinės teisės normų taikymas (pvz., teisės taikytojas turi būti profesionalus, atsakingas, sąžiningas ir objektyvus).

d) *Viešąjį administravimą apibrėžiantys principai* – tai tokie teisės principai, kurie įtvirtina demokratinės valstybės viešosios administracijos subjektų standartus administracinėmis normomis (pvz., savivaldybių ir valstybės interesų derinimas tvarkant viešuosius savivaldybių reikalus).

Administracinės teisės principų vaidmenį galima suprasti tiek plačiąja, tiek siaurąja prasme. Kalbant apie principus plačiąja prasme, reikia atskirti tai, kad šie principai yra įtvirtinti šalies teisinėje sistemoje ir dažniausiai jie įtvirtinti aukščiausią juridinę galią turinčiuose teisės aktuose. O kalbant apie administracinės teisės principų vaidmenį siaurąja prasme, reikia nagrinėti kiekvieną principą atskirai, įvertinti jo reikšmę ir poveikį valstybės valdymo sistemai ir atskirų valstybinio valdymo institucijų veiklai (Bakaveckas, A. ir kt., 2005, p. 233).

Pasak A. Andruškevičiaus (2004, p. 126), „administracinės teisės principų sistema ir turinį lemia daugelis Lietuvos Respublikos Konstitucijos nuostatų“. Minėtas autorius teigia, kad nemaža dalis principų, įtvirtintų Konstitucijoje, yra ir administracinės teisės principai. Tokie principai, išplaukiantys iš Konstitucijos, kaip įstatymų viršenybės, teisingumo, protingumo, viešumo, kontrolės ir atsakomybės – tai pamatiniai administraciniai teisės principai, kuriais turi vadovautis kiekvienas administracinės teisės subjektas. Visus šiuos principus A. Andruškevičius (2004) įvardija bendraisiais (fundamentaliaisiais) Lietuvos administracinės teisės principais. Viešojo administravimo, valstybės tarnybos, policijos veiklos, vietos savivaldos, administracinės atsakomybės principai priskiriami prie Lietuvos administracinės teisės institutų (specialiųjų) principų.

Apibendrinant administracinės teisės principų sampratą ir reikšmę, darytina išvada, kad administracinės teisės principai taikytini tiems santykiams, kurių dalyviai yra administracinės teisės subjektai. Administracinės teisės principai skirstomi į pagrindinius ir organizacinius techninius administracinės teisės principus. Taip pat gali būti skirstomi pagal konkretumą (apibrėžtumą) ir paskirtį (tikslingą pritaikymą). A. Andruškevičius konstitucinius principus, kurie taikomi administracinėje teisėje, įvardija bendraisiais administracinės teisės principais, o kitus – administracinės teisės specialiaisiais principais.

1.3. Administracinės teisės principų reikšmė viešajame administravime

Administracinė teisė – tai priemonė viešojo administravimo subjektams nuolatos priminti, kad jų vienintelė paskirtis – tarnauti žmogui (Deviatnikovaitė, I., 2009, p. 5).

Pradedant nagrinėti administracinės teisės principų reikšmę viešajame administravime, tikslinga aptarti viešojo administravimo sampratą, o tada analizuoti administracinės teisės principų

ir viešojo administravimo tarpusavio ryšį. Bakalauro baigiamojo darbo *Administracinės teisės principų įgyvendinimas Valstybinės mokesčių inspekcijos veikloje: Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos atvejis* pirmo skyriaus trečiame poskyryje pateikiama administracinės teisės principų reikšmė viešajame administravime.

L. E. Suciū ir I. Lazar straipsnyje „The Public Administration Compared to Public Management and Other Sciences” teigia, kad viešojo administravimo sąvoka yra lotyniškos kilmės ir kilusi iš lotynų kalbos žodžio „administruoti”, kuris reiškia tarną, arba, vertinant kitą žodžio reikšmę, – nuomonę, priemonę. Žodis „administro” reiškia vesti, nukreipti ar ištiesti pagalbos ranką (The Public..., 2010).

Poskyryje „Administracinės teisės principų samprata ir reikšmė” minėta, kad žodis „administratio” reiškia valdymą, vadovavimą. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos Konstitucijos (1992) 5 straipsnio 3 dalyje nustatyta principine norma, kad „valdžios įstaigos tarnauja žmonėms”, galima daryti išvadą, kad šiuolaikinėje demokratinėje valstybėje žodis „valdymas” reiškia valdžios įstaigų tarnavimą valstybės piliečiams.

Literatūroje dažniau vartojama sąvoka „viešasis valdymas” skliausteliuose pridėdant „administravimas” (Bakaveckas, A. ir kt., 2005, p. 222).

A. Bakaveckas (2007, p. 50) teigia, kad „viešasis administravimas yra suprantamas kaip veikla, kurią vykdo valstybė, todėl jis glaudžiai susijęs su teise. Viešasis administravimas yra siejamas su viešąja teise, jos įgyvendinimu”. Pasak minėto autoriaus, kiekvienam bendrosios teisės taikymui būtinas administracinis aktas, o viešasis administravimas negali funkcionuoti be teisinio pagrindo, juk būtent teisinis reglamentavimas sudaro viešojo administravimo esmę ir traktuojamas kaip viena iš seniausių valdžios funkcijų.

Anot A. Andruškevičiaus (2001, p. 13), „viešasis valdymas – tai ne tik viešasis administravimas (administracinis reglamentavimas, vidaus administravimas ir viešųjų paslaugų teikimo administravimas), bet ir tiesioginio administracinio poveikio veiksmai – prevenciniai, kardomieji, kontrolės, administracinės priežiūros ir kt.” Taigi viešasis administravimas yra viešojo valdymo, kurio didžiąją dalį sudaro valstybės vykdomosios valdžios įgyvendinimo santykiai, sudėtinė dalis (Andruškevičius, A., 2001, p. 7).

Kaip teigia I. Deviatnikovaitė (2009, p. 18), „vieni autoriai viešąjį administravimą mano esant siauresne kategorija už viešąjį valdymą, kiti – viešąjį valdymą ir viešąjį administravimą tapatina”. Minėta autorė teigia, kad, A. Andruškevičiaus nuomone, „viešąjį administravimą reikia sieti tik su viešojo administravimo sritimis, numatytomis Viešojo administravimo įstatyme”, o A. Šakočiaus nuomone, viešąjį administravimą reikia suprasti dvejopai, t.y. siauruoju (vykdomosios valdžios, vykdomąją veiklą įgyvendinančių institucijų veikla) ir plačiuoju (visų valstybės institucijų veikla) požiūriu.

Pasak A. Bakavecko (2001, p. 136), „viešasis administravimas gali būti apibrėžiamas trejopai: vadybiniu (valdymo), politiniu ir teisiniu aspektais. Teisinis aspektas tapo svarbiausiu viešojo administravimo kategorijos apibūdinimo metodu. Teisine prasme viešasis administravimas Lietuvoje siejamas su valdžių padalijimo doktrina, būtent vykdomąja valdžia bei jos praktiniu įgyvendinimu”. Minėtas autorius (2001, p. 134) teigia, kad „anglų administracinės teisės teoretikas D. Foulkesas apibūdindamas administracinę teisę rašo: „Administracinė teisė yra teisė apie viešąjį administravimą”, taigi šis apibrėžimas yra susijęs su viešosios valdžios teisiniu statusu.

A. Andruškevičius ir L. Paškevičienė (2011, p. 21-22) teigia, kad viešasis administravimas „yra įstatymų ir kitų teisės aktų reglamentuojama viešojo administravimo subjektų veikla, skirta įstatymams ir kitiems teisės aktams įgyvendinti”.

P. Čiočys (2002, p. 107) teigia, kad „viešasis valdymas (administravimas) – tai įstatymais ir kitais teisės aktais reglamentuojama valstybės ir vietos savivaldos institucijų, kitų įstatymais įgaliotų subjektų vykdomoji veikla, skirta norminiams aktams įgyvendinti, numatytoms viešosioms paslaugoms administruoti”.

G. Dambrauskienė ir kt. (2004, p. 143) viešąjį valdymą apibūdina kaip savarankišką socialinio valdymo rūšį ir teigia, kad „svarbiausieji viešojo valdymo požymiai yra” valdymo procese įgyvendinami valstybės uždaviniai, funkcijos ir interesai, valstybės funkcijas atlieka specialūs subjektai, kurie veikia valstybės vardu ar pavedimu, jiems suteikiami valstybės valdingi įgaliojimai, o jų kompetenciją ir veiklos ribas nustato valstybės įstatymai ir kiti teisės aktai.

Pasak P. Čiočio (2002, p. 106), viešasis valdymas yra tam tikrų valdymo institucijų veikla, kuriai būdinga:

1. Viešąjį valdymą įgyvendina tik tos institucijos, kurios yra nustatytos Konstitucijoje ir įstatymuose (Vyriausybė, ministerijos, įstaigos ir kt.).
2. Pagrindinė viešojo valdymo institucijų paskirtis – įgyvendinti įstatymus, valstybinės valdžios priimamus teisės aktus ir organizuoti jų vykdymą.
3. Viešojo valdymo institucijos duoda pavaldiems subjektams nurodymus, kontroliuoja darbą, taiko skatinimo priemones ir kt.
4. Viešojo valdymo subjektai, priimdami poįstatyminius aktus, nustato valdymo kryptis ir apimtį, įgyvendinimo formas ir metodus, siekia, kad priimami teisės aktai neprieštarautų įstatymams ir juos atitiktų.

G. Dambrauskienė ir kt. (2004, p. 145) teigia, kad „viešojo valdymo subjektai – tai valstybės ir savivaldybių institucijos, įstaigos, tarnybos, valstybės tarnautojai, kiti subjektai, kuriems įstatymuose numatyta įgyvendinti valstybės vykdomosios valdžios uždavinius ar atskiras šios valdžios funkcijas”.

Viešojo administravimo įstatymo (2006) 2 straipsnio 4 dalyje reglamentuojama, kad „viešojo administravimo subjektas – valstybės institucija ar įstaiga, savivaldybės institucija ar įstaiga, pareigūnas, valstybės tarnautojas, valstybės ar savivaldybės įmonė, viešoji įstaiga, kurios savininkė ar dalininkė yra valstybė ar savivaldybė, asociacija, šio įstatymo nustatyta tvarka yra įgalioti atlikti viešąjį administravimą”.

Apibendrinant šias pateiktas viešojo valdymo ir viešojo administravimo subjektų definicijas teigtina, kad šie subjektai analogiškai, o ir samprata tiek apie viešąjį valdymą, tiek ir viešąjį administravimą turi daug panašumų.

Viešojo administravimo sąvoka Lietuvoje įsitvirtino 1999 m. priėmus Viešojo administravimo įstatymą. Pasak I. Deviatnikovaitės (2009, p. 19), „nuo to laiko viešojo valdymo sąvoka pradėta vartoti rečiau”.

H. Kelsen (2002, p. 218) teigia, kad „be įstatymų leidybos ir jurisdikcijos, viena iš trijų esminių valstybės funkcijų” yra administravimas. Pasak J. Palidauskaitės (2008, p. 27) viešąjį administravimą galima tapatinti su valdžios struktūra. A. Raipa (2007, p. 8) viešąjį administravimą apibūdina kaip įvairiapusę valdžios ir valdymo institucijų veiklą, kuri apima politiką, viešąsias programas bei projektus.

Viešojo administravimo (2006) įstatymo ir Administracinių bylų teisenos įstatymo (2000) 2 straipsnio 1 dalyje reglamentuojama, kad „**viešasis administravimas** – įstatymų ir kitų teisės aktų reglamentuojama viešojo administravimo subjektų veikla, skirta įstatymams ir kitiems teisės aktams įgyvendinti: administracinių sprendimų priėmimas, įstatymų ir administracinių sprendimų įgyvendinimo kontrolė, įstatymų nustatytų administracinių paslaugų teikimas, viešųjų paslaugų teikimo administravimas ir viešojo administravimo subjekto vidaus administravimas”. V. Smalskys (2010, p. 23) teigia, kad „apibrėžimas nurodo, jog viešasis administravimas yra veikla, skirta įstatymams ir kitiems teisės aktams įgyvendinti, ir šią veiklą vykdo viešojo administravimo subjektai – institucijos, įstaigos, pareigūnai, valstybės tarnautojai, kiti fiziniai ir juridiniai asmenys”.

Anot I. Deviatnikovaitės (2009, p. 20), „viešasis administravimas – tai viešojo administravimo subjektų veikla, veikiant viešojo administravimo srityse”. Minėta autorė (2009, p. 20-37) viešąjį administravimą tapatina su viešojo administravimo veikla.

Viešojo administravimo įstatymo (2006) 5 straipsnyje išskiriamos 5 viešojo administravimo sritys:

1. Administracinis reglamentavimas – tai nuostatų, taisyklių, reglamentų ir kitų teisės aktų priėmimas įstatymams įgyvendinti, poįstatyminių aktų leidyba (pvz., nutarimai, sprendimai, įsakymai, taisyklės ir kt.).

2. Įstatymų ir administracinių sprendimų įgyvendinimo kontrolė (pavaldžių subjektų kontrolė, nepavaldžių subjektų priežiūra).

3. Administracinių paslaugų teikimas – tai viešojo administravimo subjekto veiksmai išduodant leidimus; dokumentus, patvirtinančius juridinius faktus; teikiant įstatymų nustatytą informaciją; vykdant administracinę procedūrą.

4. Viešųjų paslaugų teikimo administravimas – tai taisyklių, įkainių, terminų, tvarkos, kaip teikti vieną ar kitą paslaugą, nustatymas.

5. Viešojo administravimo subjekto vidaus administravimas – tai kiekvienos organizacijos vidaus struktūros, pareigybių, atsakomybės ir kt. nustatymas.

Pasak V. Smalskio (2010, p. 24), viešojo administravimo minėtame 5 straipsnyje „išvardyta viešojo administravimo veikla įgyvendinama viešojo administravimo sistemoje, t.y. šią sistemą sudarančiose viešojo administravimo įstaigose”.

V. Smalskys (2010, p. 13) teigia, kad „viešasis administravimas niekada neišsivers be teisinės valdymo aplinkos, taip pat be valdymo teisės aktų leidimo, institucijų, įstaigų vidaus tvarkos organizavimo bei viešųjų paslaugų teikimo kontrolės”. Pasak minėto autoriaus, administracinės teisės mokslas užsiima administracinės veiklos legalumu, nes, „jeigu žinome teisės normas, tai bent iš dalies aišku, kad administracija veikia”.

Administracinė teisė – tai teisės šaka, kuri visų pirma yra vykdomosios valdžios teisė ir viešojo administravimo teisė. Administracinė teisė reglamentuoja valstybės teisinius santykius su piliečiais, taip pat reguliuoja tuos santykius, kurie atsiranda tarp pačių administravimo institucijų (Administrative law..., 2011).

Anot A. Bakavecko (2001, p. 134), „galima teigti, jog viešasis administravimas labai glaudžiai susijęs su administracine teise. Viešasis administravimas siejamas su vykdomąja valdžia todėl logiška jį būtų laikyti ne tik viena iš pagrindinių administracinės teisės kategorijų, bet ir jos reguliavimo sfera”.

Anot G. Ambrasaitės ir autorių kolektyvo (2004, p. 11), „administracinė teisė reglamentuoja ne tik viešojo administravimo organizavimą, bet ir administravimo galių įgyvendinimą ir naudojimosi jomis kontrolę”. A. Andruskevičius ir L. Paškevičienė (2011, p. 21) išskiria tris parametrus: įstatyminis viešojo administravimo apibrėžimas susijęs su, pirma, teisės normomis, antra – teisės principais, o trečia – su atitinkama teismų jurisprudencija. Bakalauro baigiamajame darbe aktualiausi yra teisės principai, todėl nenagrinėjami kiti parametrai, o pasirinktas antrasis parametras – teisės principai.

Pasak G. Ambrasaitės ir autorių kolektyvo (2004, p. 11), „aiškos administracinės teisės šakos taisyklės ir principai sustiprina teisinį apibrėžtumą ir sumažina piktnaudžiavimo galimybę, pernelyg neapribodami teisės diskrecijos, kuri būtina viešojo administravimo subjektams siekiant teisingai ir efektyviai tvarkyti viešuosius reikalus”.

Tiek administracinei teisei, tiek ir viešajam administravimui yra būdingi bendrieji teisės principai, tokie kaip įstatymų viršenybės, teisingumas, objektyvumas, proporcingumas ir kt. Pasak

A. Andruškevičiaus ir L. Paškevičienės (2011, p. 31), bendrieji principai „vienaip ar kitaip atspindi specialiuose viešojo administravimo subjektų veiklą reguliuojančiuose įstatymuose“, pavyzdžiui, mini Konkurencijos įstatymą, Policijos veiklos įstatymą ir kt. Minėti autoriai (2011, p. 32) teigia, kad „bendrieji teisės teisingumo ir protingumo principai, be kitų funkcijų, atlieka ir teisingo administracinės teisės įstatymų taikymo nubaudo santykiams „orientyro“ vaidmenį“.

A. Andruškevičius (2004) viešojo administravimo ir valstybės tarnybos principus priskiria prie Lietuvos administracinės teisės institutų (specialiųjų) principų, kurie atskleidžia administracinės teisės principų sąsają su viešuoju administravimu. Pagrindiniai viešojo administravimo principai atspindi jau pačiame Viešojo administravimo įstatymo 3 straipsnyje, taip pat glaudžiai susijusiame su viešuoju administravimu bendresnio pobūdžio teisės akte – Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymo 3 straipsnyje (Andruškevičius, A., Paškevičienė, L., 2011, p. 30).

Apibendrinant administracinės teisės principų reikšmę viešajame administravime, darytina išvada, kad viešasis administravimas – tai įstatymų ir kitų teisės aktų reglamentuojama viešojo administravimo subjektų veikla, veikianti viešojo administravimo srityse, įstatymams bei kitiems teisės aktams įgyvendinti. Minėta veikla apima 5 sritis, t.y. administracinį reglamentavimą, kontrolę, priežiūrą, paslaugų teikimą ir administravimą bei viešojo administravimo subjekto vidaus administravimą. Vadovaujantis administracinės teisės principais yra vykdomas viešasis administravimas, o administracinės teisės principai sustiprina teisinį apibrėžtumą, taip pat sumažina viešojo administravimo subjektų priimamų sprendimų ir atliekamų veiksmų nukrypimą nuo teisinių standartų bei galimybę piktnaudžiauti teisės aktais. Pabrėžtina tai, kad viešojo administravimo principai yra administracinės teisės principų sistemos dalis, todėl viešojo administravimo subjektai, įgalioti atlikti viešąjį administravimą, turi vadovautis ne tik Viešojo administravimo įstatyme reglamentuojamais, bet ir visais administracinės teisės principais.

1.4. Atskirų administracinės teisės principų analizė

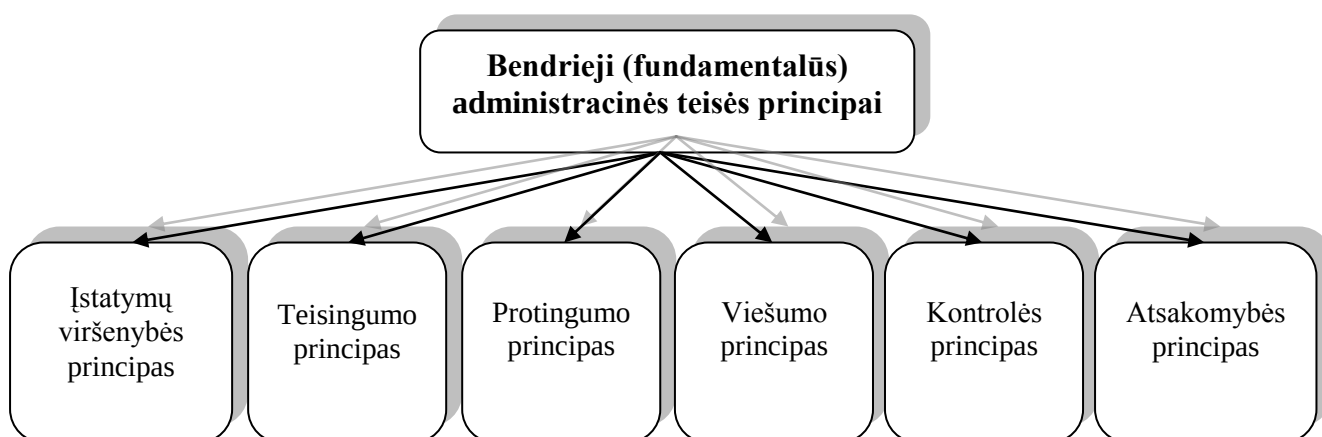
Bakalauro baigiamojo darbo *Administracinės teisės principų įgyvendinimas Valstybinės mokesčių inspekcijos veikloje: Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos atvejis* pirmo skyriaus ketvirtame poskyryje atlikta administracinės teisės principų analizė, siekiant atskleisti atskirų administracinės teisės principų turinį ir reikšmę.

Prieš pradėdant nagrinėti atskirus administracinės teisės principus, paminėtina tai, kad Konstitucijoje įtvirtintų principų nemaža dalis yra kartu ir administracinės teisės principai. Principinės nuostatos, tokios kaip tautos suverenitetas, teisinė valstybė, valdžių padalijimas, žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimas, įtvirtina konstitucinius principus. Šie ir kiti konstituciniai principai, kaip teigia A. Andruškevičius (2004, p. 125), „yra kelrodis kitoms teisinės sistemos

dalims, ir ypač administracinei teisei”. Būtent šie konstituciniai principai yra pamatinės vertybės visame valstybės valdyme.

Siekiant išsamiai išanalizuoti visus administracinės teisės principus, tikslinga aptarti juos suskirsčius į grupes. Pasak A. Vaišvilos (2004), administracinės teisės principai suskirstyti į konstitucinius, recepcinius bei specifinius administracinės teisės principus. A. Bakaveckas ir autorių kolektyvas (2005) administracinės teisės principus skirsto į pagrindinius administracinės teisės principus ir į organizacinius techninius administracinės teisės principus, o A. Andruškevičius (2004) skirsto į bendruosius (fundamentalūs) administracinės teisės principus, kylančius iš konstitucinių teisės principų, ir į administracinės teisės institutų (specialiuosius) principus. Šiame darbe analizuojant administracinės teisės principus, kaip „pamatas” pasirinktas A. Andruškevičiaus administracinės teisės principų skirstymo metodas, tačiau, atsižvelgiant į bakalauro baigiamojo darbo autorės nuomonę, dėl svarbos tam tikrų principų, kurie nėra išskirti A. Andruškevičiaus, įtraukiami ir A. Bakavecko ir kt. išskirti administracinės teisės principai.

Pasak A. Andruškevičiaus (2008, p. 73), administracinės teisės kūrimas ir jos normų taikymas grindžiamas ne kokiais nors „savarankiškais”, o bendraisiais teisės principais (žr. 1.1 pav.).

1.1 pav. **Bendrieji (fundamentalūs) Lietuvos administracinės teisės principai**

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis A. Andruškevičiumi (2004).

1.1 paveiksle pavaizduoti A. Andruškevičiaus (2004) išskirti bendrieji (fundamentalūs) administracinės teisės principai. Iš pateikto paveikslo matyti, kad bendriesiems (fundamentaliesiems) principams A. Andruškevičius priskiria įstatymų viršenybės, teisingumo, protingumo, viešumo, kontrolės ir atsakomybės principus.

Bendrieji (fundamentalūs) administracinės teisės principai:

1. Įstatymų viršenybės principas. Teisinėje literatūroje dar vadinamas teisėtumo (teisės viršenybės) principu (Bakaveckas, A. ir kt., 2005, p. 235). Lietuvos Respublikos Konstitucijos

(1992) 7 straipsnyje reglamentuojama, kad „negalioja joks įstatymas ar kitas aktas prieštaringas Konstitucijai“. Šiame straipsnyje įtvirtintas Konstitucijos viršenybės principas, t.y. aukščiausią įstatymų galią turinčiam teisės aktui negali prieštarauti jokia teisės norma.

Pasak A. Vaišvilos (2009, p. 143), teisėtumas svarbus todėl, kad jis yra teisinės demokratijos pagrindas. Minėtas autorius teigia, kad „demokratijos stiprumas – tai pirmiausiai teisėtumo tvirtumas“, o „demokratijos raida grįžtamuju ryšiu stiprina teisėtumą“. S. Vansevičius (2000, p. 206) taip pat, kaip ir Bakaveckas ir kt. (2005), pažymi, kad „teisėtumas yra demokratijos sudedamasis elementas ir visuomenės civilizacijos požymis. Tai – praktinis rašytinės teisės turinio įgyvendinimas, idėjinis politinis teisės sistemos pagrindas, jos ryšys su visuomeniniais ir politiniais institutais, politiniu visuomenės režimu“.

Pasak A. Andruškevičiaus (2004, p. 128), įstatymų viršenybės principas yra sudedamoji teisėtumo principo dalis. Įstatymo viršenybės principo pagrindu draudžiama žemesnės galios teisės aktais reguliuoti tuos visuomeninius santykius, kurie gali būti reguliuojami tik aukštesnės galios teisės aktais (Baublys, L., 2010, p. 187).

S. Vansevičius (2000, p. 42) teigia, kad „nei viena valstybės institucija, pareigūnas, kolektyvas, valstybinė ar visuomeninė organizacija, nei vienas žmogus neatleidžiamas nuo įstatymų laikymosi. Čia turima galvoje ne apskritai teisės, o konkrečių teisės aktų viršenybė, kad jie neištirptų įstatymus papildančiuose žinybiniuose aktuose. Iš tikrųjų visa kur vadovaujamasi įstatymais, o juos papildantys aktai neturi jiems prieštarauti, iškreipti jų esmės ir turinio“.

Viešojo administravimo subjektai, įgyvendindami vykdomosios valdžios funkcijas, savo veiklą privalo grįsti teisėtumo principu. Teisėtumas – tai esminis, teise pagrįstas reikalavimas, kad valstybinės institucijos, įstaigos, pareigūnai, įmonės, organizacijos bei piliečiai griežtai ir nenukrypstamai laikytųsi Konstitucijos, įstatymų ir juos vykdytų (Trumpulis, U., 2007, p. 76). Valstybės valdymo institucijų įgaliojimai ir kompetencija turi būti nustatyta įstatymu, o visi valstybinio valdymo institucijų priimami sprendimai (administraciniai aktai) privalo būti pagrįsti įstatymu. Negali būti priimtas joks sprendimas, kuris prieštarautų galiojantiems įstatymams (Bakaveckas, A. ir kt., 2005, p. 235).

Viešojo administravimo įstatymo (2006) 3 straipsnio 1 dalyje reglamentuojama, kad įstatymo viršenybės principas „reiškia, kad viešojo administravimo subjektų įgaliojimai atlikti viešąjį administravimą turi būti nustatyti teisės aktuose, o veikla turi atitikti šiame įstatyme išdėstytus teisinius pagrindus. Administraciniai aktai, susiję su asmenų teisių ir pareigų įgyvendinimu, visais atvejais turi būti pagrįsti įstatymais“.

U. Trumpulis (2007, p. 76) teigia, kad Europos Tarybos institucijos nurodo, kad teisės viršenybės (viešpatavimo) principas susideda iš šių pagrindinių elementų:

1. Kiekvienas asmuo – nesvarbu, fizinis ar juridinis, turi paklusti teisei;

2. Kiekvienam asmeniui turi būti suteikta galimybė žinoti apie jam teisės normų suteiktas teises ir pareigas;

3. Tai, ar kiekvienas asmuo laikosi teisės normų, gali kontroliuoti nepriklausomi teisejai, kurių sprendimai gali būti vykdomi priverstinai.

Teisėtumo principas greta kitų principų įtvirtintas ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymo (1998) 4 straipsnyje, kuriame teigiama, kad „vyriausybė savo veiklą grindžia kolegialumo, demokratijos, teisėtumo ir viešumo principais”.

Apibendrinant šį principą teigtina, kad teisėtumo (teisės viršenybės (įstatymo viršenybės)) principas yra neatsiejama demokratijos dalis, nes būtent šiuo principu vadovaujantis įtvirtinta tai, kad aukščiausią galią turi Konstitucija bei kiti įstatymai ar teisės aktai neprieštaraujantys Konstitucijai, hierarchine tvarka. Paminėtina tai, kad įstatymų viršenybės principo pagrindu draudžiama žemesnės galios teisės aktais reguliuoti visuomeninius santykius, kurie reguliuojami tik aukštesnės galios teisės aktais ir nei vienas Lietuvoje neatleidžiamas nuo įstatymų laikymosi.

2. Teisingumo principas. J. Bieliauskaitė (2009, p. 120) teigia, kad „atsakymo į klausimą, kas yra teisingumas, paieška ir siekis atrasti standartus, kuriais remiantis galima būtų vertinti tam tikrų visuomenės reiškinių teisingumo lygį, paskatino ne tik daugelio teisingumo teorijų, bet ir tam tikrų teisingumo sampratų bei sąlyginių rūšių atsiradimą”. L. Baublys ir kt. (2010, p. 184) teigia, kad teisingumo principu „grindžiamas pats Konstitucijos tekstas”. Pasak L. A. Hart (1997, p. 267), „teisingumo idėjos taikymai remiasi bendru principu, jog individai turi teisę į tam tikrą lygį arba nelygį su kitais padėti”. Anot S. Vansevičiaus (2000, p. 204), „demokratijos sąlygomis, kai vyrauja teisė, teisinė visuomenė ir valstybė, privačios žmogaus teisės turi išskirtinę teisinę reikšmę, todėl visi teisėsaugos institucijų sprendimai privalo nepažeisti žmogaus teisių”, o visa tai užtikrinti padeda teisingumo principo laikymasis. „Teisingumas reiškia dorumą ir pagarbą kitiems” (Raipa, A.2003, p. 191). Taigi teisingumo principas yra vienas iš pagrindinių administracinės teisės principų, kurio pagrindinis tikslas užtikrinti teisingumą demokratinėje valstybėje.

L. Baublys ir kt. (2010, p. 183) teigia, kad „teisingumo principas yra pati teisės esmė, jos stuburas. Teisingumas materialiąja prasme – tai teisių ir pareigų pusiausvyra”. Pasak minėto autoriaus, „jis reiškia, kad žmogus nėra priemonė siekti tikslo, o pats yra tikslas; kad asmens teisės yra santykinės; kad turi būti derinami visuomeniniai interesai (privatūs ir vieši)”. B. Barry (2002, p. 369) knygoje „Teisingumo teorijos: socialinio teisingumo traktatas” teigiama, kad „teisingumas yra laikymasis tam tikrų įsipareigojimų, kuriuos prisiimame suvokdami jų naudą”. J. Rawls (1971, p. 85) teigia, kad „neteisingumas pateisinamas tik tuomet, kai jis būtinas, norint išvengti dar didesnio neteisingumo”. Tačiau tai yra labiau filosofinis J. Rawls mąstymas, nes teisėje turi būti vadovaujamasi teisės aktais. J. Palidauskaitė (2008, p. 25) teisingumą apibrėžia kaip pagrindinę

visuomeninių institucijų vertybę, kaip visuomeninio idealo dalį. Minėta autorė teigia, kad „net ir efektyvūs neteisingi įstatymai, institucijos ir teorijos turi būti naikinami arba reformuojami”.

A. Andruškevičius (2004, p. 144) teigia, kad „teisingumo principas yra fundamentalus bei įvairiapusis viešojo administravimo veiklos ir administracinės teisės principas”. Minėtas autorius pabrėžia, kad šis principas suvokiamas keliais aspektais: „pirma, teisingumas gali būti aiškinamas kaip teisingas elgesys su žmogumi”, antra, šis principas reiškia procesinį teisingumą, trečia, jis aiškinamas kaip deramas, pagarbus elgesys, ir ketvirta, kaip valdžios pareigūnų nešališkumas. A. Andruškevičius (2004, p. 145) paminėjęs, kad labai svarbus „yra dar vienas „administracinio teisingumo” aspektas: tai įstatymų leidybos teisingumas”.

Pasak A. Vaišvilos (2002, p. 195), šiais laikais „daugiau kalbama ne apie teisingumą, o apie teisėtumą, nes valstybė nustato, ką laikyti teisingumu. Oficialiuoju teisingumu čia gali būti paskelbiama bet kuri valstybės valia, jei tik jai suteikta įstatymo forma”, tačiau pačioje teisės teorijoje yra svarbesnis teisingumas „kaip pačių individų ilgalaikio sugyvenimo ir klestėjimo pagrindas”, todėl būtina gerai „permąstyti, kas yra teisingumas, ir koks jo vaidmuo sprendžiant socialines, ekonomines, teises problemas”. L. Baublys (2006, p. 87) teigia, kad „vis dėlto šiuolaikinės teisinės doktrinos bei praktikos analizė rodo, kad teisingumas yra laikomas pamatiniu teisės principu ir suprantamas kaip tam tikros interesų pusiausvyros siekis.

Apibendrinant teisingumo principą, darytina išvada, kad šis principas yra vienas iš svarbiausių teisės principų demokratinėje valstybėje. Šio principo esmė tokia, kad tik vadovaujantis teisingumo principu atsiranda teisingas elgesys su žmogumi valstybės valdyje.

3. Protingumo principas. L. Baublys ir kt. (2010, p. 184) teigia, kad protingumo principas „reikalauja, kad asmuo elgtųsi apdairiai, atidžiai, teisingai ir sąžiningai”, o teisės moksle protingumas „suprantamas kaip neutralaus proto (intelekt) ir vertybių (teisingumo, sąžiningumo) samplaika” ir yra kilęs iš imperatyvo „elkis su kitais taip, kaip norėtum, kad su tavim elgtųsi”.

Pasak A. Andruškevičiaus (2004, p. 154), „protingumo principu paremti ir administracinių ginčų santykiai”. Minėtas autorius akcentuoja, kad Administracinių bylų teisenos įstatymo (1999) 4 straipsnio 5 dalyje (pagal dabar galiojančią redakciją 6 dalyje) nurodoma, jog, „jeigu nėra įstatymo, reglamentuojančio ginčo santykį, teismas taiko įstatymą, reglamentuojantį panašius santykius, o jei ir tokio įstatymo nėra, – vadovaujasi bendraisiais įstatymų pradmenimis ir jų prasme, taip pat teisingumo ir protingumo kriterijais”. Anot A. Andruškevičiaus (2004, p. 154), „protingumo principu privaloma vadovautis ne tik teisinių santykių subjektams ar teismams, taikantiems teisę, bet ir įstatymų leidėjui Seimui, kuriančiam teisę, taip pat ir administracinę”.

L. Baublys ir kt. (2010, p. 185) pabrėžia, kad „asmuo, kuris elgiasi neatlaidžiai, nerūpestingai, neapdairiai, nesąžiningai, neteisingai, piknaudžiauja savo teisėmis ir t.t., elgiasi neprotingai, todėl jo teisės neginamos. Prieš atlikdamas bet kokią veiksmą, asmuo turi apsvarstyti galimus to veiksmo

teisinius padarinius”. O A. Andruškevičius (2004, p. 155) teigia, kad „administracinės teisės kūrimo požiūriu protingumo principas suvokiamas kiek kitaip: čia protinga iš esmės bus tokia veikla, kuri nesikerta su viešaisiais visuomenės ir valstybės interesais”.

Apibendrinant protingumo principą teigtina, kad šis principas įpareigoja bet kurios teisės šakos subjektus elgtis apdairiai, sąmoningai, apgalvotai ir t.t., kitaip tariant protingai, nes tik šiuo principu vadovaujantis galimas protingas teisės įgyvendinimas.

4. Viešumo principas. Konstitucijos (1992) 7 straipsnio 2 dalyje reglamentuojama, kad „galioja tik paskelbti įstatymai”, o Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos” pakeitimo įstatymas (2002) smulkiau reglamentuoja teisės aktų skelbimą ir įsigaliojimą. Šiuose teisės aktuose įtvirtintas viešumo principas. Minėtą principą nustato teisės įtvirtinta pareiga skelbti priimtus įstatymus ir poįstatyminius valdymo aktus. Visi teisės aktai, tokie kaip įstatymai, tarptautinės sutartys, dekretai, nutarimai ir kt., išskyrus tuos, kuriuose yra valstybės ar tarnybos paslaptis sudarančios informacijos, yra skelbiami „Valstybės žiniuose” ir interneto tinklalapiuose (Andruškevičius, A., 2004, p. 156).

A. Bakaveckas ir kt. (2005, p. 235) teigia, kad kalbant apie viešumo principo esmę ir reikšmę išskirtini du svarbūs aspektai: valstybės valdymo institucijų priimami norminiai teisės aktai, kurie yra susiję su piliečių teisėmis ir laisvėmis, negali būti taikomi, kol jie nėra viešai paskelbti; turi būti viešai skelbiami valstybinio valdymo institucijų veiklos rezultatai.

Pasak L. Baublio ir kt. (2010, p. 279), principas „išreiškia reikalavimą, kad su bendraisiais interesais susiję sprendimai nebūtų priimami piliečiams nežinant”. Principo įgyvendinimas reiškia tai, kad kiekvienas pilietis gali sužinoti apie rengiamus teisės aktus, sprendimus ir dėl jų išreikšti savo nuomonę, o toks „viešas valstybės reikalų tvarkymas padeda kovoti su korupcija bei didinti visuomenės pasitikėjimą valdžia, kartu įtraukia suinteresuotas puses į svarstymus ir padeda paprasčiau rasti daugeliui piliečių ir vartotojų naudingų sprendimų”.

Konstitucinis Teismas, 1994 m. kovo 16 d. nutarime aiškindamas Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalies nuostatą, konstatavo, kad „įstatymo ar kito teisės akto galia nukreipiama į ateitį. Negalima iš asmens reikalauti laikytis taisyklių, kurių jo veiklos metu nebuvo, todėl jis negalėjo žinoti būsimų reikalavimų. Teisės subjektas turi būti tikras, kad jo veiksmai, padaryti vadovaujantis teisės aktais, galiojusiaisiais jų padarymo metu, bus laikomi teisėtais. Priešingu atveju, pats įstatymas netektų autoriteto, ir tai kliudytų nustatyti stabilią teisinę tvarką” (Urbaitis, K., 2006, p. 5-6).

Konstitucijos (1992) 117 straipsnio 1 dalyje reglamentuojama, kad „visuose teismuose bylos nagrinėjamos viešai”. V. Valančius (2005, p. 87) teigia, kad „turime konstatuoti, kad sąvokos „teismo veiklos viešumas” turinys turi daug atspalvių”. Viešumas gali būti sietinas su teismo proceso ir bylos medžiagos viešumu, t.y. viešumo samprata „siaurąja” prasme, o viešumas „plačiąja” prasme reikštų teismo institucijos atvirumą, skaidrumą, atskaitingumą visuomenei.

Viešojo administravimo įstatymo (2006) 7 straipsnio 3 dalyje reglamentuojama, kad „informacija apie konsultavimosi būdą, jo dalyvius ir rezultatus turi būti skelbiama administracinio sprendimo projektą parengusio viešojo administravimo subjekto tinklalapyje”. Viešumo principas viešajame administravime pasireiškia ir tuo, kad kiekvienas turi teisę gauti informaciją iš viešojo administravimo institucijų, o institucijų prievolė yra įstatymų ir teisės aktų nustatyta tvarka informaciją skelbti viešai ir visiems prieinamai.

Apibendrinant šį principą teigtina, kad viešumo principo reikšmė yra tai, kad kiekvienas asmuo turi teisę žinoti visus paskelbtus, skelbiamus teisės aktus, jų projektus bei turi teisę gauti reikiamą informaciją, o institucijos turi tuos teisės aktus bei informaciją skelbti viešai ir visiems prieinamai, išskyrus tam tikrą informaciją, kuri atskleidžia valstybės ar tarnybos paslaptį arba susieta su asmeninio ar šeimyninio gyvenimo slaptumu.

5. Kontrolės principas. Teisinėje literatūroje pabrėžiamas ir kaip kontrolės bei apskaitos principas, kuris reikalauja, kad valstybinio valdymo institucijos vykdytų nuolatinę visų valdymo procesų kontrolę ir apskaitą (Bakaveckas, A. ir kt., 2005, p. 236). Minėtas autorius ir kolektyvas teigia, kad efektyvus valdymas gali būti užtikrintas tik stebint ir fiksuojant valdymo procesus, vykdant jų apskaitą ir darant įtaką jiems, t.y. kontroliuojant.

I. Deviatnikovaitė ir R. Kalašnykas (2007, p. 62) teigia, kad „viešojo administravimo, kaip administracinės teisės instituto, erdvėje egzistuoja tam tikros funkcijos”, o viena iš jų – kontrolės funkcija. Minėti autoriai pabrėžia, kad kontrolės rūšių bei rūšiavimo kriterijų yra labai daug: išankstinė, nuolatinė, paskesnė, teisėtumo, tikslingumo ir t. t., taip pat pamini, kad yra vidinė bei išorinė kontrolė.

Kontrolė administraciniu teisiniu požiūriu – tai kompetentingų institucijų ir pareigūnų veikla nuolatos tikrinant ir stebint vykdomosios valdžios institucijų ir pareigūnų veiklą ir nustatant, kaip jie laikosi teisėtumo reikalavimų, ar jų veikla yra tikslinga ir ar ji atitinka nustatytus teisėtumo reikalavimus, o prireikus ją koreguojant (Deviatnikovaitė, I., Kalašnykas, R., 2007, p. 63-64).

A. Andruškevičius (2004, p. 162-163) teigia, kad „pirmiausia didelę Lietuvos administracinės teisės dalį sudaro normos, reguliuojančios viešosios administracinės veiklos išorinę kontrolę ir priežiūrą” (priskiriami konstituciniai institutai, tokie kaip Seimo atliekama Vyriausybės, ministrų darbo kontrolė, teismų kontrolė dėl priimamų teisės aktų atitikties konstitucijai ir kt.), kitą dalį sudaro normų grupė – „viešosios administracijos subjektų atliekamos kontrolės ir priežiūros institutas” (Valstybės kontrolės įstaigos atliekamas finansinės veiklos auditas, įvairių sričių valstybinių inspekcijų administracinė priežiūros veikla), ir trečia – „viešojo valdymo kontrolės forma yra pačios viešosios administracijos kontrolė” (priimamų valdymo aktų teisėtumo priežiūra).

Pasak A. Andruškevičius (2004, p. 177), be išorinės kontrolės, yra ir Lietuvos viešosios administracijos vidaus kontrolė. Vidaus kontrolės ir vidaus audito įstatymas (2002) nustato

pagrindinius vidaus kontrolės, įskaitant finansų kontrolę, ir vidaus audito funkcionavimo viešajame juridiniame asmenyje, kuris valdo, naudoja valstybės ir savivaldybės turtą ir juo disponuoja, teisinius pagrindus, tikslus bei viešojo juridinio asmens vadovo kompetenciją siekiant, kad veiktų vidaus kontrolė. Vidaus kontrolės ir vidaus audito įstatymo (2002) 2 straipsnio 7 dalyje nustatyta, kad vidaus kontrolė – tai „viešojo juridinio asmens vadovo sukurta visų kontrolės rūšių sistema, kurios dėka siekiama užtikrinti viešojo juridinio asmens veiklos teisėtumą, ekonomiškumą, efektyvumą, rezultatyvumą ir skaidrumą, strateginių ir kitų veiklos planų įgyvendinimą, turto apsaugą, informacijos ir ataskaitų patikimumą ir išsamumą, sutartinių ir kitų įsipareigojimų tretiesiems asmenims laikymąsi bei su visa tuo susijusių rizikos veiksnių valdymą”.

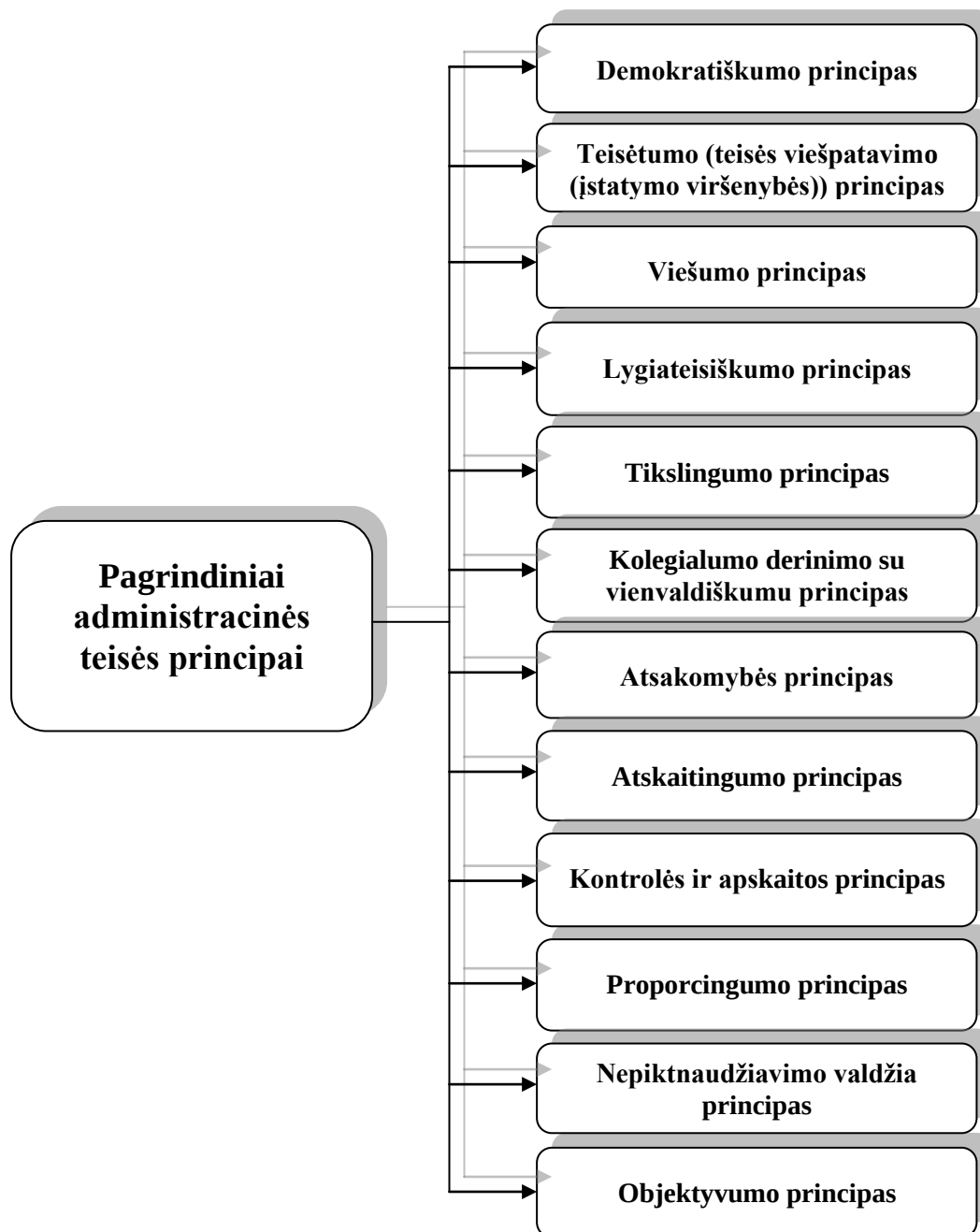
Apibendrinant kontrolės principą teigtina, kad šis principas įpareigoja tam tikras specializuotas institucijas kontroliuoti visas valstybės institucijas taip, kad valstybės valdžios aparatas, valstybinės institucijos dirbtų sklandžiai ir teisėtai.

6. Atsakomybės principas. A. Bakaveckas ir kt (2005, p. 236) teigia, kad atsakomybės principas „įpareigoja valstybės valdymo institucijas arba atskirus valstybės tarnautojus atsakyti už atliekamus veiksmus ir priimamus sprendimus”. Šis principas ypač reikšmingas valstybės valdyme, nes, jeigu jo nebūtų paisoma, tai kiekvienas, priėmęs netinkamą sprendimą ar atlikęs netinkamą veiksmą, išvengtų teisinės atsakomybės. S. Vansevičius (2000, p. 225) teigia, kad „teisinė atsakomybė yra sudedamoji teisinės sistemos dalis”. Minėtas autorius pabrėžia, kad „tai teisinė priemonė, blokuojanti priešingą teisei elgesį ir skatinanti visuomenei naudingą veiklą”.

Konstitucijos 7 straipsnio 3 dalyje teigiama, kad „įstatymo nežinojimas neatleidžia nuo atsakomybės”, tačiau teisinė atsakomybė egzistuoja ne tik Konstitucijoje, bet ir kitose teisės aktuose, tokiuose kaip Civiliniame kodekse ar Baudžiamajame kodekse (Andruškevičius, A., 2004, p. 184). A. Andruškevičius (2004, p. 184) teigia, kad „atsakomybė, kaip labai reikšmingas ir platus administracinės teisės institutas, apima ne tik administracinę atsakomybę, t.y. asmens pareigą atsakyti už administracinį teisės pažeidimą, bet ir valstybės tarnautojų teisinę atsakomybę (drausminę, tarnybinę atsakomybę), asmenų, kurių darbo santykiai grindžiami drausmės statutais, atsakomybę (atsakomybė pagal drausmės statutus) bei valdymo institucijų ir jų darbuotojų atsakomybę už padarytą turtinę žalą (valstybės tarnautojų civilinė materialinė atsakomybė)”.

Apibendrinant atsakomybės principą teigtina, kad atsakomybė visose teisės šakose yra reglamentuojama skirtingai, tačiau ji viesiems teisės subjektams neišvengiama. Administracinėje teisėje atsakomybės principas įpareigoja administracinės teisės subjektus, tarp jų ir valstybės institucijas ar pavienius valstybės tarnautojus bei kt., atsakyti už atliktus veiksmus ar priimtus sprendimus.

A. Bakaveckas ir autorių kolektyvas (2005) administracinės teisės principus skirsto ne kaip A. Andruškevičius (2004) į bendruosius (fundamentaliuosius) administracinės teisės principus, bet į pagrindinius administracinės teisės principus (žr. 1.2 pav.).

1.2 pav. **Pagrindiniai administracinės teisės principai**

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis A. Bakavecku ir kt. (2005, p. 235-237).

1.2 paveiksle pavaizduoti A. Bakavecko ir kt. (2005, p. 235-237) išskirti pagrindiniai administracinės teisės principai. Iš pateikto paveikslo matyti, kad A. Bakaveckas ir kt. pagrindiniams administracinės teisės principams priskiria demokratiškumo, teisėtumo (teisės viešpatavimo (įstatymo viršenybės)), viešumo, lygiateisiškumo, tikslingumo, kolegialumo derinimo su vienvaldiškumu, atsakomybės, atskaitingumo, kontrolės ir apskaitos, proporcingumo,

nepiktnaudžiavimo valdžia ir objektyvumo principus. O A. Andruškevičius bendriesiems (fundamentaliesiems) administracinės teisės principams nepriskiria demokratiškumo, lygiateisiškumo, tikslingumo, kolegialumo derinimo su vienvaldiškumu, atskaitingumo, proporcingumo, nepiktnaudžiavimo valdžia ir objektyvumo principų, tačiau priskiria teisingumo ir protingumo principus.

A. Andruškevičiaus (2004) neišskirti administracinės teisės principai, kuriuos išskiria A. Bakaveckas ir kt. (2005, p. 235-237), yra svarbi administracinės teisės dalis, todėl, darbo autorės nuomone, šiuos principus tikslinga aptarti:

1. Demokratiškumo (demokratijos) principas. Lietuvos Respublikos Konstitucijos (1992) 1 straipsnyje reglamentuojama, kad „Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika“. Demokratiškumo principas yra įtvirtintas Lietuvos Respublikos konstitucinėje normoje ir yra pamatinis valstybės principas. Demokratija apibūdinama kaip frazė „žmonių valdžia skirta žmonėms“. Jos pagrindiniai principai yra įstatymo laikymasis ir valdžių pasidalinimas (Resolution 800..., 1983). Iš pirmo žvilgsnio demokratija atrodo aiškus ir paprastas principas, reiškiantis tautos valdžią (Dambrauskienė, G. ir kt., 2004, p. 77). Tai rodo Konstitucijos 2 straipsnis: „Lietuvos valstybę kuria Tauta. Suverenitetas priklauso Tautai“. Minėtame straipsnyje įtvirtintas principas gali būti suprantamas ne tik kaip politinė idėja, bet ir kaip teisinis įpareigojimas nenukrypti nuo demokratijos standartų (Birmontienė, T. ir kt., 2001, p. 255).

Pasak Dambrauskienės ir autorių kolektyvo (2004, p. 77), demokratinė valstybė yra ne tiek valdžios turėjimo, kiek laisvo ir atviro įgyvendinimo proceso principas. Šio principo esmė ir svarba yra ta, kad visų valstybės institucijų veikla grindžiama demokratiniais valstybės valdymo principais ir nukreipta į visų visuomenės grupių teisėtų interesų tenkinimą (Bakaveckas, A. ir kt., 2005, p. 235). Aiškinant demokratijos principą viso konstitucinio reguliavimo kontekste, pažymėtina, kad Konstitucijoje įtvirtinti demokratijos standartai determinuoja visą teisinį reguliavimą: teisės aktais negali būti nustatyti tokie reikalavimai, kurie pažeistų demokratijos principą; institucijos turi vadovautis demokratiškumo principu (Baublys, L. ir kt., 2010, p. 189).

Apibendrinant šį principą teigtina, kad demokratiškumo (demokratijos) principas yra vienas iš reikšmingiausių principų demokratinio valdymo formos valstybėje, kurioje visi piliečiai turi teisę dalyvauti šalies valdyme. Tik vadovaujantis šiuo principu kuriami teisės aktai, vykdomas valstybės valdymas bei vykdoma institucijų veikla. Šis principas svarbus tuo, kad yra bendrasis teisės principas, kuris kartu yra ir administracinės teisės principas.

2. Lygiateisiškumo (lygybės) principas. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, kaip ir kitose Europos valstybių konstitucijose, yra tiesiogiai įtvirtintas asmenų lygiateisiškumo principas (Abramavičius, A., 2006, p. 42). Konstitucijos (1992) 29 straipsnio 1 dalyje reglamentuojama, kad „įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ar pareigūnams visi asmenys lygūs“. Šiuo

konstitucijoje įtvirtintu principu, kaip teigia A. Bakaveckas ir kt. (2005, p. 236), „siekiama užtikrinti visų subjektų, susijusių administraciniais teisiniais santykiais, lygybę prieš įstatymą”.

L. Baublys ir kt. (2010, p. 188) teigia, kad „visų asmenų lygybės principas reiškia ir tai, kad atitinkamos rūšies santykių subjektams – visiems vienodais požymiais pasižymintiems asmenims (jų grupėms) turi būti taikomas tas pats įstatymas ar kitas teisės aktas – tas pats vienodas, visiems tos kategorijos subjektams bendras, lygus matas”. Taigi valstybės institucijoms ar pareigūnams visi asmenys turi būti lygūs, todėl, priimant tam tikrą sprendimą ir atliekant tam tikrus administracinius veiksmus, viešojo administravimo subjektai turi būti nešališki ir turi vadovautis lygiateisiškumo principu.

Apibendrinant šį principą teigtina, kad lygiateisiškumo (lygybės) principas atspindi visoje Konstitucijoje ir šiuo principu grindžiama, kad visi žmonės yra lygūs, nepaisant jų tautybės, rasės, išsilavinimo, užimamų pareigų ir kt. Lygiateisiškumo (lygybės) principo esmė viešajame administravime tai, kad kiekvienas viešojo administravimo subjektas privalo priimti sprendimus ir atlikti veiksmus neišskiriant asmenų ir vadovaujantis visų asmenų lygybės prieš įstatymus ar teisės aktus nuostata.

3. Tikslingumo (sprendimo ekonomiškumo) principas. A. Bakaveckas ir kt. (2005, p. 236) teigia, kad šis principas „reikalauja iš valstybinio valdymo institucijų savo veiklą ir išteklius paskirstyti taip, kad jie būtų kuo veiksmingiau ir ekonomiškiau naudojami nustatytam tikslui pasiekti”. Vadovaudamasi šiuo principu, valstybinio valdymo institucijos privalo tausoti lėšas ir stengtis tas lėšas panaudoti kuo efektyviau ir tikslingiau.

4. Kolegialumo derinimo su vienvaldiškumu principas. Pagrindinė šio principo „esmė ta, kad svarbiausi valdymo sprendimai turi būti priimami kolegialiai, o ne tokie svarbūs – vienasmeniškai”, tačiau asmuo prieš priimdamas sprendimą vienasmeniškai privalo susipažinti ir su kitų nuomone sprendžiamu klausimu (Bakaveckas, A. ir kt., 2005, p. 236). Šio principo esmė akivaizdžiai matoma ministerijos valdyme, netgi Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymo (1998) 32 straipsnyje reglamentuojama, kad „ministerijoje yra sudaroma kolegija kaip ministro patariamoji institucija. Kolegijos nariai yra ministras (kolegijos pirmininkas), viceministrai ir ministerijos kancleris. Į kolegijos sudėtį gali būti įtraukiami kiti ministerijos bei kitų institucijų atstovai”.

5. Atskaitingumo principas. Šis principas yra paremtas hierarchine valdymo subjektų atskaitomybe, o tai reiškia, kad kiekviena žemesnio valdymo lygio institucija privalo atsiskaityti aukštesniajai institucijai (Bakaveckas, A. ir kt., 2005, p. 236). Šis principas atspindi visų Lietuvoje esančių valstybinių institucijų sąveiką šio principo atžvilgiu, pvz., ministerijos yra atskaitingos Vyriausybei, savivaldybių administracijos direktorius atskaitingas merui ir tarybai ir kt. Viešojo administravimo įstatymo (2006) 36⁷ straipsnis apibrėžia priežiūrą atliekančių subjektų veiklos

vertinimą ir atskaitomybę. Minėto straipsnio 2 dalyje reglamentuojama, kad pasibaigus kalendoriniams metams, priežiūrą atliekantys subjektai teisės aktų ar aukštesnių pagal pavaldumą viešojo administravimo subjektų nustatyta tvarka rengia ir aukštesniems pagal pavaldumą viešojo administravimo subjektams teikia metines vykdytos veiklos ataskaitas. Taigi atskaitingumo principas padeda užtikrinti vykdomą darbą institucijose, įvertinti jo kokybę.

6. Proporcingumo principas. Proporcingumo principas administracinėje teisėje reiškia, kad taikomos administracinės priemonės negali būti drastiškesnės ir griežtesnės, nei būtina norimam tikslui pasiekti (Kargaudienė, A., 2005, p. 29). Šis principas įpareigoja valstybės valdymo institucijas naudoti įstatymo joms suteiktas galias priimant sprendimus tik tiek, kiek to reikia funkcijoms vykdyti ar atitinkamam sprendimui priimti (Bakaveckas, A. ir kt., 2005, p. 237). Ieškant atsakymo į klausimą, ar konkretus ribojimas yra būtinas demokratinėje valstybėje, visų pirma reikia išsiaiškinti ribojimo tikslus bei paskirtį, o tik tuomet nustatyti, ar ribojimo priemonės yra proporcingos siekiamam tikslui įgyvendinti (Baublys, L. ir kt, 2010, p. 188-189). Viešojo administravimo įstatymo (2006) 3 straipsnio 3 dalyje reglamentuojama, kad proporcingumo principas „reiškia, kad administracinio sprendimo mastas ir jo įgyvendinimo priemonės turi atitikti būtinus ir pagrįstus administravimo tikslus”. Taigi šis principas įpareigoja teisės subjektus visų pirma įvertinti norimą tikslą, o tik po to imtis tam tikrų priemonių, neperžengiant įstatymo leistinų ribų.

7. Nepiktnaudžiavimo valdžia principas. Viešojo administravimo įstatymo (2006) 3 straipsnio 4 dalyje reglamentuojama, kad nepiktnaudžiavimo valdžia principas „reiškia, kad viešojo administravimo subjektams draudžiama atlikti viešojo administravimo funkcijas neturint šio įstatymo nustatyta tvarka suteiktų viešojo administravimo įgaliojimų arba priimti administracinius sprendimus, siekiant kitų, negu įstatymų ar kitų norminių teisės aktų nustatyta, tikslų”. Taigi vadovaujantis minėtu principu viešojo administravimo institucijoms draudžiama vykdyti veiklą neturint tam suteiktų įgaliojimų arba priimti sprendimus pagal savo kompetenciją, siekiant kitų, negu įstatymų nustatyta, tikslų (Bakaveckas, A., 2005, p. 237).

8. Objektyvumo (nešališkumo) principas. Viešojo administravimo įstatymo (2006) 3 straipsnio 2 dalyje reglamentuojama, kad objektyvumo principas „reiškia, kad administracinio sprendimo priėmimas ir kiti oficialūs viešojo administravimo subjekto veiksmai turi būti nešališki ir objektyvūs”. Šis principas reikalauja iš valstybinio valdymo institucijų, kad priimant sprendimus būtų įvertintos visos aplinkybės (Bakaveckas, A., 2005, p. 237). Pažymėtina tai, kad valstybės tarnautojai priimdami sprendimus turi vengti asmeniškumų (Andruškevičius, A., 2004, p. 198).

A. Bakaveckas ir autorių kolektyvas (2005, p. 237-239) be pagrindinių administracinės teisės principų, išskiria organizacinius techninius administracinės teisės principus (žr. 1.2 lent.).

Organizaciniai techniniai administracinės teisės principai

Principai	Aprašymas
1. Teritorinis principas.	Šis principas įpareigoja organizuojant valstybės valdymo sistemą valstybės valdymo institucijas ir jų veiklos sritį išdėstyti atsižvelgiant į valstybėje susiklosčiusią teritorinę struktūrą.
2. Bendro vadovavimo principas.	Šis principas išreiškia būtinumą sudaryti administraciniuose teritoriniuose vienetuose valstybės valdymo institucijas, kurios savo ruožtu nukreipia kitų atitinkamoje teritorijoje esančių valdymo institucijų veiklą, ją koordinuoja (pvz., apskrities viršininkas).
3. Šakinis principas.	Šis principas reikalauja organizuojant valstybės valdymą formuoti valstybės valdymo institucijas remiantis objektyviai susidariusiomis ir egzistuojančiomis gamybos bei kitomis socialinės veiklos šakomis.
4. Funkcinis principas.	Šio principo laikymasis sudaro galimybes daryti efektyvų atskirų sričių valdymą numatant institucijas, kurios koordinuoja įvairių valdymo šakų veiklą.
5. Subsidiarumo principas.	Šis principas pagrįstas bendru reikalavimu, kad aukštesnėms valstybės valdymo institucijoms nebūtų priskiriamos funkcijos, kurias gali atlikti žemesniosios institucijos arba kiti asmenys.
6. Tarnybinio bendradarbiavimo principas.	Šis principas įpareigoja viešojo administravimo institucijas prireikus teikti viena kitai reikiamą informacinę ir kitokią pagalbą.
7. Pavaldumo principas	Principas leidžia nustatyti aiškią, hierarchiniu pavaldumu pagrįstą valstybės valdymo sistemą, nepaliekant niekam nepavaldžių valstybės valdymo subjektų. Kiekvienas esantis žemesnės hierarchijos valdymo lygmenyje turi būti pavaldus aukštesnio valdymo lygio institucijai.
8. Visuomeninių interesų pirmenybės principas.	Šis principas įpareigoja, kad kiekviena valdžios institucija turi tarnauti ir visų pirma tenkinti šalies žmonių interesus.

1.2 lentelės tęsinys

9. Visuomenės įtraukimo į viešąjį valdymą principas.	Šis principas dažniausiai taikomas savivaldybių institucijų veikloje sprendžiant vietos bendruomenės klausimus ir įpareigoja valstybės ir savivaldybių institucijas konsultuotis su visuomenės interesams atitinkamoje srityje atstovaujančiomis organizacijomis ar gyventojais.
---	--

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis A. Bakavecku ir autorių kolektyvu (2005, p. 237-239).

Apibendrinant lentelėje pateiktus duomenis, darytina išvada, kad A. Bakaveckas išskiria organizacinius techninius principus, apjungdamas visų institutų principus bendrai (pvz., teritorinis principas, kuris įpareigoja atsižvelgti į valstybėje susiklosčiusią teritorinę struktūrą).

A. Andruškevičius (2004), be bendrųjų (fundamentaliųjų) administracinės teisės principų, išskiria Lietuvos administracinės teisės institutų (specialiuosius) principus (žr. 1.3 lent.).

1.3 lentelė

Lietuvos administracinės teisės institutų (specialieji) principai

Principai	Aprašymas
1. Viešojo administravimo principai.	Viešojo administravimo principai reglamentuojami Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymo (2006) 3 straipsnyje. Šiame įstatyme įvardijami tokie principai: įstatymo viršenybės, objektyvumo, proporcingumo, nepiktnaudžiavimo valdžia, tarnybinės pagalbos, efektyvumo, subsidiarumo, „vieno langelio”.
2. Valstybės tarnybos principai.	Valstybės tarnybos įstatymo (2006) 3 straipsnyje principai skirstomi į dvi grupes. Pirmoje grupėje nurodomi principai, kuriais grindžiama valstybės tarnyba: įstatymų viršenybės, teisėtumo, lygiateisiškumo, lojalumo, politinio neutralumo, skaidrumo, atsakomybės už priimtus sprendimus, karjeros ir tarnybinio bendradarbiavimo principais. Antroje grupėje reglamentuojami valstybės tarnautojų veiklos etikos principai: teisingumas, nesavanaudiškumas, padorumas, nešališkumas, atsakomybė, viešumas ir pavyzdingumas.

1.3 lentelės tęsinys

3. Policijos veiklos principai.	Policijos veiklos įstatymo (2000) 4 straipsnio 2 dalyje reglamentuojama, kad „policijos veikla grindžiama demokratijos, pagarbos žmogaus teisėms, humanizmo, visuomenės moralės, teisėtumo, veiklos viešumo, taip pat prievartos naudojimo tik būtiniais atvejais ir jos proporcingumo principais”.
4. Vietos savivaldos principai.	Vietos savivaldos įstatymo (2008) 4 straipsnyje reglamentuojami vietos savivaldos principai: atstovaujamosios demokratijos, savivaldybių savarankiškumo ir veiklos laisvės pagal Konstitucijoje ir įstatymuose apibrėžtą kompetenciją, savivaldybės tarybos viršenybės prieš jai atskaitingas savivaldybės vykdomąsias, savivaldybės vykdomųjų institucijų atskaitingumo savivaldybės tarybai, institucijas, atsakingumo savivaldybės bendruomenei, savivaldybės veiklos ir savivaldybės institucijų priimamų sprendimų teisėtumo, savivaldybių ir valstybės interesų derinimo tvarkant viešuosius savivaldybių reikalus, bendruomenės ir atskirų savivaldybės gyventojų interesų derinimo, savivaldybės gyventojų dalyvavimo tvarkant viešuosius savivaldybės reikalus, veiklos skaidrumo, viešumo ir reagavimo į savivaldybės gyventojų nuomonę, žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimo ir gerbimo.
5. Administracinės atsakomybės principai.	Pasak A. Andruškevičiaus (2004, p. 202), „skiriami tokie administracinės atsakomybės principai: atsakomybė tik už elgesį, bet ne už mintis, atsakomybė už priešingą teisei veikimą ar neveikimą ir tik esant kaltei, atsakomybės teisėtumas, atsakomybės teisingumas, atsakomybės tikslingumo, atsakomybės neišvengiamumo ir atsakomybės viešumo principai.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis A. Andruškevičiumi (2004) ir Lietuvos Respublikoje galiojančiais įstatymais.

Apibendrinant lentelėje pateiktus duomenis, darytina išvada, kad A. Andruškevičius administracinės teisės principus sugrupuoja į institutų (specialiuosius) principus, jiems priskirdamas tam tikrų atskirų institutų principus (pvz., viešojo administravimo principai, valstybės tarnybos principai ir kt.).

A. Andruškevičius (2004) išskiria dar ir tokius principus:

- **Administracinės diskrecijos principai** – tai pareigūno ar valstybės organo teisė spręsti tam tikrą klausimą savo nuožiūra principas (pvz., išduodant leidimą, licenciją, registruojant juridinį asmenį ir kt.) (Andruškevičius, A., 2004, p. 210). Viešojo administravimo subjektas privalo veikti pagal jam suteiktą kompetenciją, įgyvendinant diskreciją turi būti užtikrinamas diskrecinių sprendimų teisėtumas, motyvuotumas, nešališkumas ir objektyvumas, asmenų, su kuriais šie sprendimai susiję, lygybė prieš įstatymus, priimamų sprendimų ir siekiamo tikslo proporcingumas, protingo termino reikalavimas administracinės diskrecijos įgyvendinimo procese, kitų tinkamo administracinės diskrecijos įgyvendinimo proceso principų gerbimas (Linkevičiūtė, I., 2006, p. 67).

- **Administracinės teisės taikymo principai** – „paskelbtos teisės” principas, teisingumo principas taikant administracinę teisę, normos atgalinio veikimo principinis neleistinumas, baudimo antrą kartą už tą patį teisės pažeidimą neleistinumas, atsakomybės taikymo proporcingumas, administracinės teisės taikymas esant teisės aktų kolizijai ir baudžiamųjų bei administracinių normų konkurencijai (Andruškevičius, A., 2004, p. 210).

Apibendrinant visus šio skyriaus poskyryje analizuotus administracinės teisės principus, darytina išvada, kad vadovaujantis A. Andruškevičiaus nuomone, administracinės teisės principai yra skirstomi į bendruosius (fundamentaliuosius) administracinės teisės principus, tokius kaip įstatymų viršenybės, teisingumo, protingumo, viešumo, kontrolės ir atsakomybės principus, ir į Lietuvos administracinės teisės institutų (specialiuosius) principus, tokius kaip viešojo administravimo, valstybės tarnybos, policijos veiklos, vietos savivaldos ir administracinės atsakomybės principus. Tačiau A. Bakaveckas ir kt. administracinės teisės principus skirto į pagrindinius administracinės teisės principus, kurių dauguma sutampa su A. Andruškevičiaus pateiktais bendraisiais principais, ir į organizacinius techninius, tokius kaip teritorinio, bendro vadovavimo, šakinio, funkcinio, subsidiarumo ir kt. principus, juos įvardija pagalbiniais principais, kuriais formuojamos valstybinės institucijos. Pabrėžtina tai, kad bendrieji arba pagrindiniai administracinės teisės principai yra bendri daugumai teisės šakų ir kildinami iš Konstitucijos arba šiais principais yra grindžiamas pats Konstitucijos tekstas. Specialieji arba organizaciniai techniniai administracinės teisės principai būdingi valstybinio valdymo institucijoms.

2. ADMINISTRACINĖS TEISĖS PRINCIPŲ ĮGYVENDINIMAS ŠIAULIŲ APSKRITIES VALSTYBINĖS MOKESČIŲ INSPEKCIJOS VEIKLOJE

2.1. Tyrimo metodika ir organizavimas

Bakalauro baigiamojo darbo tema „Administracinės teisės principų įgyvendinimas Valstybinės mokesčių inspekcijos veikloje: Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos atvejis“ nagrinėjama ir teoriniu, ir praktiniu aspektu. Pasak K. Kardelio (2007, p. 100), „norint atlikti kokį nors tyrimą, būtina turėti tam tikrų žinių. Visų pirma reikia išsiaiškinti, koks yra tyrimo tikslas, kam jis skirtas ir ko iš jo tikimasi. Kaip žinia, pagrindinis mokslinių tyrimų tikslas – gauti naujos informacijos apie tuos procesus ar reiškinius, kuriuos norime tirti, ir, remiantis šiais tyrimais, juos koreguoti, valdyti, prognozuoti arba praktiškai pritaikyti“.

Tyrimo tikslas – atlikti administracinės teisės principų įgyvendinimo Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos veikloje analizę.

Tyrimo uždaviniai:

1. Ištirti administracinės teisės principų įgyvendinimą Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos nuostatuose, reglamentuojančiuose institucijos veiklą.
2. Ištirti administracinės teisės principų įgyvendinimą Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos struktūrinių padalinių nuostatuose.
3. Ištirti administracinės teisės principų įgyvendinimą konkrečiu Šiaulių AVMI veiklos pavyzdžiu – Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos pareigūnų atliekamų mokesčių patikrinimų metu.

Išanalizavus mokslinę literatūrą, tyrimo tikslui pasiekti ir uždaviniams įgyvendinti pasirinktas kokybinio tyrimo metodas – tai dokumentų analizė.

Dokumentų analizės metodas (lot. *documentum* – įrodymas, liudijimas) – tai „pirminių duomenų rinkimas, kai dokumentai naudojami kaip pagrindiniai informacijos šaltiniai“ (Tidikis, R., 2003, p. 488). Dokumentiniai duomenų šaltiniai socialiniame tyrime gali būti naudojami įvairiais būdais. Kai kurios studijos gali remtis vien dokumentų duomenimis (Luobikienė, I., 2010, p. 88). Mokslinėje literatūroje dokumentų analizės metodas yra klasifikuojamas į tam tikras rūšis: oficialūs ir neoficialūs, asmeniniai ir beasmeniai, pirminiai ir antriniai dokumentai. Pasak R. Tidikio (2003, p. 493), naudojant dokumentų analizės metodą, reikalaujama laikytis tam tikrų principų. Visų pirma „turi būti atrinkti informacijos šaltiniai ir suformuluotas atrankos mastas“, o „parinkti dokumentai turi užtikrinti informacijos patikimumą bei pagrįstumą“.

Teisinių dokumentų analizė – tai vienas iš dokumentų analizės būdų. R. Tidikis (2003, p. 495) teigia, kad „teisinių dokumentų sąvoka plati. Tai teismo sprendimai ir kiekvienas įstatymas, teisinės praktikos aktas ir notarinis aktas, ir mokslinės publikacijos, ir juridinė kronika žurnaluose, ir pasisakymai teismuose, ir kt. Jie esti skirtingos praktinės reikšmės, todėl sudaro galimybę teisinės praktikos sociologinei analizei”.

Šio tyrimo metu nagrinėjami tik oficialūs dokumentai, t.y. teisiniai dokumentai (teisės aktai):

1. Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos nuostatai (2012), reglamentuojantys Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos veiklą.

2. Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos Mokestinių prievolių departamento nuostatai (2011), reglamentuojantys departamento veiklą.

3. Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos Kontrolės departamento nuostatai (2011), reglamentuojantys departamento veiklą.

4. Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos Administravimo ir personalo skyriaus nuostatai (2011), reglamentuojantys skyriaus veiklą.

5. Mokestinių patikrinimų atlikimo, jų rezultatų įforminimo ir patvirtinimo taisyklės, reglamentuojančios Šiaulių AVMI pareigūnų veiklą atliekant mokestinius patikrinimus.

Paminėtina tai, kad Šiaulių apskrities valstybinė mokesčių inspekcija vadovaujasi ne tik minėtais teisiniais dokumentais, bet ir kitais teisės aktais, pvz., Mokesčių administravimo įstatymu, todėl siekiant kokybiškai ištirti administracinės teisės principų įgyvendinimą Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos veikloje, tam tikrais atvejais, kai administracinės teisės principai nėra reglamentuoti nagrinėjamuose teisiniuose dokumentuose, tyrimui atlikti analizuojamas ir Mokesčių administravimo įstatymas (2004).

Minėti teisės aktai bakalauro baigiamajame darbe analizuojami siekiant ištirti administracinės teisės principų įgyvendinimą Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos veikloje. Bakalauro baigiamojo darbo autorės tyrimui atlikti pasirinkti administracinės teisės principai:

1. *įstatymų viršenybės principas;*
2. *teisingumo principas;*
3. *protingumo principas;*
4. *viešumo principas;*
5. *kontrolės principas;*
6. *atsakomybės principas;*
7. *lygiateisiškumo (lygybės) principas;*
8. *tikslingumo (sprendimo ekonomiškumo) principas;*
9. *kolegialumo derinimo su vienvaldiškumu principas;*
10. *atskaitingumo principas;*

- 11. proporcingumo principas;**
- 12. nepiktnaudžiavimo valdžia principas;**
- 13. objektyvumo (nešališkumo) principas.**

Visi administracinės teisės principai yra svarbūs tiek administracinėje teisėje, tiek ir viešąjį administravimą vykdyti įgaliotų institucijų veikloje. Tyrimui atlikti pasirinkti A. Bakavecko ir A. Andruškevičiaus išskirti ir bakalauro baigiamojo darbo pirmame skyriuje (teorinėje dalyje) išanalizuoti administracinės teisės principai. Minėti principai pasirinkti tyrimui atlikti todėl, kad jie yra bendrieji, arba dar kitaip vadinami pagrindiniai, administracinės teisės principai, kurie yra kildinami iš Konstitucijos.

Dokumentų analizės tyrimo metodas pasirinktas todėl, kad būtent analizuojant teisinius dokumentus ir apibendrinant juos nagrinėjama tema, gaunamas tikslus tyrimo rezultatas. Siekiant ištirti administracinės teisės principų įgyvendinimą Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos veikloje kiti tyrimo metodai, tokie kaip stebėjimas, pokalbis, eksperimentas, nėra tinkami, nes juos atliekant nebūtų surinkta pakankamai informacijos tyrimo tikslui pasiekti. Tyrimui atlikti naudotinas ir interviu metodas bei anketinis metodas, tačiau dėl didelės darbo apimties apsiribojama tik dokumentų analizės metodu.

2.2. Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos veikla ir organizacinė struktūra

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo (2004) 17 straipsniu 1 dalimi teigtina, kad Valstybinė mokesčių inspekcija (toliau – VMI prie FM) – tai prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos įsteigta institucija. Minėto įstatymo 15 straipsnio 1 dalyje teigiama, kad VMI prie LR FM yra atsakinga už šiame Įstatyme nurodytų mokesčių, išskyrus muitus, administravimą Lietuvos Respublikoje.

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo (2004) 18 straipsniu teigtina, kad Valstybinę mokesčių inspekciją sudaro Valstybinė mokesčių inspekcija prie Finansų ministerijos – centrinis mokesčių administratorius – ir teritorinės valstybinės mokesčių inspekcijos – vietos mokesčių administratoriai. Lietuvoje yra įsteigta 10 apskričių valstybinių mokesčių inspekcijų, tarp jų ir Šiaulių apskrities valstybinė mokesčių inspekcija (toliau – Šiaulių AVMI).

Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo (2004) 19 straipsnyje reglamentuojami pagrindiniai Valstybinės mokesčių inspekcijos uždaviniai, kurie įgyvendinami, kai centrinis ir vietos mokesčių administratoriai atlieka įstatymų jiems pavestas funkcijas. Šie uždaviniai yra:

1. padėti mokesčių mokėtojams įgyvendinti savo teises ir atlikti pareigas;
2. įgyvendinti mokesčių įstatymus;

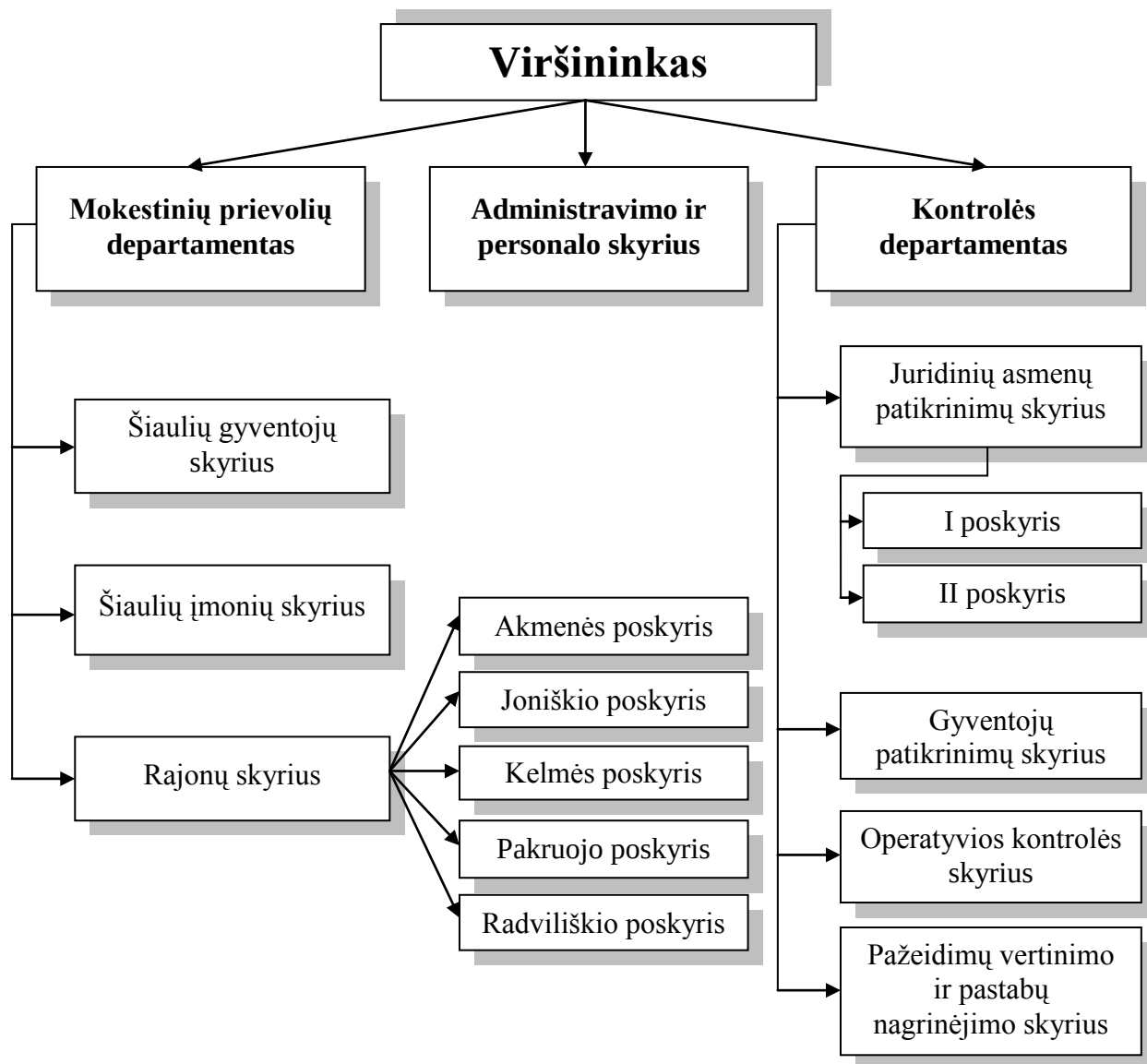
3. užtikrinti, kad mokesčiai į biudžetą būtų sumokėti.

Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo (2004) 26 straipsnyje reglamentuojama, kad vietos mokesčių administratorius pagal savo kompetenciją atlieka tokias pagrindines funkcijas:

1. teikia mokesčių mokėtojams konsultacijas dėl mokesčių mokėjimo ir informaciją apie įstatymus bei kitus teisės aktus mokesčių klausimais;
2. priima iš mokesčių mokėtojų mokesčių deklaracijas, kitus atskaitomybės dokumentus bei išduoda atitinkamus mokesčių deklaravimą ir kitus mokesčių mokėtojo atliktus veiksmus patvirtinančius dokumentus;
3. tvarko į biudžetą mokamų mokesčių apskaitą;
4. registruoja mokesčių mokėtojus bei tvarko mokesčių mokėtojų registrą. Šią funkciją kaip vietos mokesčių administratorius atlieka tik teritorinės valstybinės mokesčių inspekcijos;
5. įstatymų nustatyta tvarka paskirsto biudžetams mokesčių sumas;
6. vykdo savivaldybės institucijų sprendimus dėl mokesčių į jos biudžetą lengvatų taikymo. Šią funkciją kaip vietos mokesčių administratorius atlieka tik teritorinės valstybinės mokesčių inspekcijos;
7. kontroliuoja, ar teisingai apskaičiuoti, deklaruoti ir sumokėti mokesčiai;
8. pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso nuostatas teikia specialisto išvadas, susijusias su mokesčių apskaičiavimu, deklaravimu ir sumokėjimu;
9. priverstinai išieško mokesťines nepriemokas;
10. grąžina (įskaito) mokesčių mokėtojams permokų (skirtumų), neteisėtai išieškotų mokesčių, delspinigių ir baudų sumas;
11. nustatyta tvarka bendradarbiauja ir keičiasi informacija su kitais Lietuvos mokesčių administratoriais, valstybės bei savivaldybės įstaigomis ir institucijomis.

Apibendrinant teigtina, kad Valstybinė mokesčių inspekcija ir apskričių mokesčių inspekcijos įgyvendindamos uždavinius ir atlikdamos įstatymais pavestas funkcijas, yra viešojo administravimo subjektai, kurie savo veikloje turi vadovautis administracinės teisės principais.

Bakalauro baigiamajame darbe pasirinkta dokumentų analizės metodu ištirti administracinės teisės principų įgyvendinamą Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos veikloje, ištiriant ir įvertinant Šiaulių AVMI nuostatus ir Šiaulių AVMI struktūrinių padalinių: Mokestinių prievolių departamento, Kontrolės departamento ir Administravimo ir personalo skyriaus, nuostatus, todėl tikslinga aptarti Šiaulių AVMI organizacinę struktūrą (žr. 2.1 pav.).

2.1 pav. Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos organizacinė struktūra

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis VMI prie LR FM viršininko 2009 m. gruodžio 28 d., 2011 m. gegužės 26 d. ir 2011 m. rugsėjo 13 d. įsakymais.

2.1 paveiksle pavaizduota įstaigos organizacinė struktūra nuo 2011 m. spalio 4 d. Iš paveikslo matyti, kad Šiaulių AVMI sudaro du departamentai: Mokestinių prievolių departamentas ir Kontrolės departamentas, bei Administravimo ir personalo skyrius. Aukščiausią valdymo galią įstaigoje turi Šiaulių AVMI viršininkas. Šiaulių AVMI viršininkas, departamentai, skyriai ir poskyriai, įgyvendindami uždavinius ir atlikdami įstatymais pavestas funkcijas, savo veikloje turi vadovautis administracinės teisės principais.

Apibendrinant teigtina, kad, siekiant efektyviai ir išsamiai ištirti administracinės teisės principų įgyvendinimą Šiaulių AVMI veikloje, būtina susipažinti su Šiaulių AVMI veiklos uždaviniais, vykdomomis funkcijomis bei struktūriniais padaliniais.

2.3. Administracinės teisės principų įgyvendinimas Šiaulių AVMI veiklą reglamentuojančiuose nuostatuose

Bakalauro baigiamojo darbo tyrimo metu siekta ištirti administracinės teisės principų įgyvendinimą Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos veikloje. Tyrimo metu dokumentų analizės metodu nagrinėjami teisės aktai, reglamentuojantys Šiaulių AVMI veiklą. Vienas iš pagrindinių teisės aktų, kuris reglamentuoja Šiaulių AVMI veiklą – tai Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos nuostatai (2012) (toliau – Šiaulių AVMI nuostatai). Vadovaujantis Šiaulių AVMI nuostatų 3 punktu, teigtina, kad Šiaulių AVMI vadovaujasi ne tik nuostatais, bet ir kitais teisės aktais, todėl siekiant kokybiškai ištirti administracinės teisės principų įgyvendinimą Šiaulių AVMI veikloje, remtasi ir Mokesčių administravimo įstatymu (2004), kuriuo vadovaujantis yra parengti Šiaulių AVMI nuostatai.

Vadovaudamasis Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo (2004) 17 straipsnio 3 dalimi ir Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos nuostatų, patvirtintų Lietuvos Respublikos finansų ministro 1997 m. liepos 29 d. įsakymu Nr. 110 (1997; 2004; 2011), 18.7 ir 18.11 punktais VMI prie FM viršininkas 2012 m. kovo 19 d. įsakymu Nr. VA-33 „Dėl apskričių valstybinių mokesčių inspekcijų nuostatų patvirtinimo“ patvirtino 10 apskričių valstybinių mokesčių inspekcijų nuostatų, tarp jų ir Šiaulių AVMI nuostatus.

Šiaulių AVMI nuostatuose (2012) įtvirtintos bendrosios nuostatos, AVMI uždaviniai, su mokestinių prievolių įvykdymo užtikrinimu, mokesčių kontrole susijusios funkcijos ir kitos pagal AVMI kompetenciją įstatymų priskirtos funkcijos, taip pat nurodytos AVMI pareigos, teisės, darbo organizavimas, tarnautojų ir/ar darbuotojų priėmimo į darbą ir darbo apmokėjimo tvarka, veiklos kontrolė bei baigiamosios nuostatos.

Įgyvendindama nuostatus, Šiaulių AVMI privalo vadovautis administracinės teisės principais, kurie nėra tiesiogiai nustatyti nagrinėjamuose Šiaulių AVMI nuostatuose, tačiau pasireiškia nagrinėjant atskirų nuostatų punktų turinį.

Nagrinėjant Šiaulių AVMI nuostatus pastebėtina, kad jau pirmame nuostatų punkte yra įtvirtintas **atskaitingumo principas** – Šiaulių AVMI yra „atskaitinga Valstybinei mokesčių inspekcijai prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos – centriniam mokesčių administratoriui“. Šiame punkte aiškiai nurodytas subjektas, kuriam atskaitinga yra Šiaulių AVMI. Šia nuostata įtvirtintas atskaitingumo principas, kuriuo vadovaujantis Šiaulių AVMI, t.y. žemesnio hierarchinio valdymo lygio valstybės valdymo institucija, už kiekvieną atliktą ar neatliktą veiksmą yra atskaitinga VMI prie FM, t.y. aukštesnio valdymo lygio institucijai.

Atskaitingumo principas taip pat įgyvendinamas ir kituose nuostatų punktuose. 16 punkte nustatyta, kad AVMI viršininkas yra atskaitingas ir pavaldus VMI prie FM viršininkui, o 17.4 punkte pabrėžiama, kad ir Šiaulių AVMI viršininkas turi atsiskaityti už savo veiklą VMI prie FM.

Apibendrinant atskaitingumo principo įgyvendinimą Šiaulių AVMI nuostatuose, darytina išvada, kad Šiaulių AVMI, kaip žemesnio hierarchinio valdymo lygio valdymo institucija, yra atskaitinga aukštesnio valdymo lygio institucijai. Pabrėžtina tai, kad šis principas įpareigoja ne tik AVMI viršininką, kaip įstaigos vadovą, bet ir kiekvieną tarnautoją ir/ar darbuotoją, atsakyti už priimtus sprendimus ir atliktus veiksmus bei teikti ataskaitas VMI prie FM. Atskaitingumo principas atspindi valstybinių institucijų sąveiką šio principo atžvilgiu, o šio principo įgyvendinimu Šiaulių AVMI veikloje siekiama, kad būtų užtikrintas tinkamai vykdomas darbas institucijoje, įvertinama jo kokybė.

Šiaulių AVMI turi vadovautis **įstatymų viršenybės principu**. Šis principas realizuojamas Šiaulių AVMI nuostatų 3 punkte, kuriame teigiama, kad AVMI savo veikloje „vadovaujasi Konstitucija, ratifikuotomis ir įsigaliojusiomis Lietuvos Respublikos tarptautinėmis sutartimis, Europos Sąjungos teisės aktais, Mokesčių administravimo įstatymu, kitais įstatymais, Vyriausybės nutarimais, finansų ministro, VMI prie FM viršininko įsakymais“. 12.19 punkte įtvirtinta nuostata, kad AVMI pareigos yra vykdyti Mokesčių administravimo įstatyme ir kituose įstatymuose bei teisės aktuose nustatytas kitas pareigas. Minėtos nuostatos įgyvendina įstatymų viršenybės principą Šiaulių AVMI veikloje.

Įgyvendinant įstatymų viršenybės principą, nuostatuose yra įtvirtinta tarnautojų ir/ar darbuotojų priėmimo į darbą ir darbo apmokėjimo tvarka. Nuostatų 27 ir 28 punktuose teigiama, kad tarnautojai ir/ar darbuotojai į darbą priimami Valstybės tarnybos įstatymo ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka, o jų darbo apmokėjimo tvarką ir sąlygas nustato atitinkami Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti teisės aktai. Nuostatų 30 punkte nustatyta, kad AVMI gali būti reorganizuojama ir likviduojama tik Lietuvos Respublikos įstatymų nustatyta tvarka.

Apibendrinant teigtina, kad įstatymų viršenybės principo įgyvendinimas Šiaulių AVMI veikloje reiškia, kad AVMI subjektų įgaliojimai atlikti funkcijas turi būti nustatyti teisės aktuose, o veikla turi atitikti teisės aktuose įtvirtintus teisinius pagrindus. Vadovaujantis minėtu principu teigtina, kad visi tarnautojai ir/ar darbuotojai, priimdami sprendimus ir atlikdami veiksmus, privalo vadovautis Lietuvos Respublikos įstatymais ir teisės aktais.

Šiaulių AVMI veikloje yra įgyvendinamas **kontrolės principas**, kuris realizuojamas Šiaulių AVMI nuostatų 5 punkte – „AVMI darbą koordinuoja, kontroliuoja ir metodiškai jam vadovauja VMI prie FM“. Šis principas taip pat įgyvendinamas ir AVMI darbo organizavime. Nuostatų 17.1 punkte įtvirtinta nuostata, kad AVMI viršininkas kontroliuoja AVMI darbą. 17.2 punkte teigiama, jog viršininkas užtikrina, kad būtų laikomasi su mokesčiais susijusių įstatymų ir kitų teisės aktų.

Šiuo atveju teigtina, kad viršininkas privalo kontroliuoti savo pavaldinius, jog būtų laikomasi įstatymų. 23.2 punkte nustatyta, kad padalinio vadovas kontroliuoja administracijos padalinio darbą. Kontrolės principas įgyvendinamas ne tik viršininko, bet ir AVMI administracijos padalinio vadovo darbo organizavime, kuriam pavesta kontroliuoti struktūrinio padalinio darbą.

Šiaulių AVMI nuostatų 26 punkte teigiama, kad atitinkamų sričių veiklai koordinuoti ir kontroliuoti gali būti sudaromi funkciniai padaliniai (komisijos, koordinavimo, atstovų ir darbo grupės, taip pat gali būti paskiriami koordinatoriai, kuratoriai, administratoriai ir pan.). Ši nuostata reiškia, kad kontrolės principą įgyvendina komisijos, koordinavimo, atstovų ir darbo grupės, taip pat koordinatoriai, kuratoriai, administratoriai ir kt., kuriems pavesta vykdyti kontrolės funkciją.

Kontrolės principo įgyvendinimui Šiaulių AVMI nuostatuose yra net atskiras nuostatų skyrius, kuris įtvirtina veiklos kontrolės nuostatas. 29 punkte nurodyta, kad „įstatymų nustatyta tvarka AVMI finansų, valdymo ir veiklos kontrolę vykdo VMI prie FM, Lietuvos Respublikos Valstybės kontrolė ir kitos įgaliotos institucijos”.

Apibendrinant kontrolės principo įgyvendinimą Šiaulių AVMI nuostatuose teigtina, kad šis principas atlieka svarbų vaidmenį institucijoje, nes reikalauja vykdyti nuolatinę vykdomų procesų kontrolę. Efektyvus Šiaulių AVMI darbas gali būti užtikrinamas tik nuolat stebint ir kontroliuojant bei vykdant darbų ir procesų apskaitą. Kontrolės principą įgyvendinti pavesta VMI prie FM, AVMI viršininkui, AVMI administracijos padalinio vadovui, Valstybės kontrolei bei kitoms įgaliotoms institucijoms.

Nagrinėjant Šiaulių AVMI nuostatus matyti, kad juose yra įtvirtintas **tikslingumo (sprendimo ekonomiškumo) principas**. Vadovaujantis šiuo principu nuostatų 12.13 punkte teigiama, kad AVMI tarnautojų ir/ar darbuotojų pareiga yra „užtikrinti AVMI veiklos teisėtumą, tikslingumą ir efektyvumą”. Taip pat šis principas pasireiškia ir Šiaulių AVMI darbo organizavime. 14 punkte nustatyta, kad „AVMI aptarnaujamą teritoriją nustato finansų ministras VMI prie FM viršininko teikimu”, o tai reiškia, kad tam, kad efektyviai būtų įgyvendinama VMI veikla, turi būti nustatoma AVMI teritorija.

Vadovaujantis šiuo principu paremtas nuostatų 17.10 punkto turinys, kuriame teigiama, kad AVMI viršininkas „duoda AVMI tarnautojams ir/ar darbuotojams privalomus vykdyti nurodymus”. Iš šio punkto nuostatos spręstina, kad viršininkas, duodamas nurodymus, paskirsto tarnautojų ir/ar darbuotojų veiklą taip, kad būtų kuo veiksmingiau ir ekonomiškiau atliekami pavesti darbai. 17.17 punkte nurodyta, kad AVMI viršininkas turi užtikrinti AVMI turto apsaugą, apskaitą ir naudojimą pagal paskirtį.

Apibendrinant tikslingumo (sprendimo ekonomiškumo) principo įgyvendinimą Šiaulių AVMI nuostatuose teigtina, kad šis principas reikalauja iš Šiaulių AVMI savo veiklą paskirstyti taip, kad būtų kuo veiksmingiau ir ekonomiškiau atliekamos funkcijos.

Dar vienas labai svarbus principas – **nepiktnaudžiavimo valdžia principas**, kuris taip pat įgyvendinamas Šiaulių AVMI veikloje. Trečiame Šiaulių AVMI nuostatų skyriuje įtvirtintos AVMI funkcijos. Šių funkcijų nurodymas įgyvendina nepiktnaudžiavimo valdžia principą, nes yra tiksliai išvardytos funkcijos, kurias atlieka AVMI tarnautojai ir/ar darbuotojai ir funkcijų nurodymu yra užkertamas kelias piktnaudžiauti valdžia, atliekant kitas ne įstatymų pavestas funkcijas.

Nuostatų skyriuje, kuriame nurodytos AVMI pareigos, 12.18 punkte nustatyta, kad AVMI tarnautojai ir/ar darbuotojai, atlikdami jiems pavestas funkcijas, privalo „suteiktomis teisėmis naudotis tik AVMI veiklos uždaviniams spręsti ir funkcijoms vykdyti“. Nepiktnaudžiavimo valdžia principą aiškiai realizuoja minėta nuostata.

Nepiktnaudžiavimo valdžia principas taip pat aiškiai įgyvendinamas ir AVMI darbo organizavime. 17.16 punkte teigiama, kad AVMI viršininkas „vykdo įstatymų ir kitų teisės aktų VMI pavestas tiesiogines mokesčių administravimo funkcijas“, 23.3 punkte nustatyta, kad AVMI administracijos padalinio vadovas „pagal savo kompetenciją priima sprendimus“, o tai reiškia, kad sprendimai tiek viršininko, tiek ir administracijos padalinio vadovo privalo būti priimti tik atliekant tiesiogines pareigas.

Apibendrinant teigtina, kad nepiktnaudžiavimo valdžia principo esmė Šiaulių AVMI nuostatuose tokia, kad kiekvienas Šiaulių AVMI subjektas negali priimt sprendimų ar atlikti tokių veiksmų, kurie nenumatyti įstatyme. Netinkamas atlikimas savo tiesioginių pareigų, pažeidžiant objektyvius profesinius reikalavimus, ir įstatymų nustatytų funkcijų – tai jau nepiktnaudžiavimo valdžia principo nepaisymas.

Visas Šiaulių AVMI nuostatų turinys paremtas **protingumo principu**. Tik vadovaujantis šiuo principu, gali būti apgalvotai ir kompetentingai nustatyti AVMI uždaviniai, funkcijos, pareigos, teisės, darbo organizavimas. 12.1 punkte nurodyta, kad AVMI tarnautojai ir/ar darbuotojai, atlikdami jiems pavestas funkcijas, privalo „laikytis VMI prie FM nustatytų atitinkamų veiklos prioritetų ir procedūrų“, 12.8 punkte teigiama, kad privalo „pagrįsti mokesčių mokėtojų apskaičiuotas mokesčių ir su jais susijusias sumas“.

Protingumo principas įgyvendinamas ir nuostatų 13.1 punkte, kuriame nurodyta, kad AVMI, atlikdama jai pavestas funkcijas, turi teisę „gauti iš VMI prie FM aiškias užduotis, informaciją, reikalingą AVMI funkcijoms atlikti, ir VMI prie FM priimtų su AVMI susijusių sprendimų paaiškinimus“, nes būtų neprotinga, jeigu AVMI neturėtų informacijos apie VMI priimtus sprendimus arba būtų nesuformuotos užduotys.

Apibendrinant protingumo principą teigtina, kad Šiaulių AVMI tarnautojas (darbuotojas), kuris elgiasi neapdairiai, nesąžiningai ir neteisingai, elgiasi neprotingai. Prieš atlikdamas bet koki veiksmą, kiekvienas privalo gerai apsvarstyti galimus to veiksmo teisinius padarinius. Taip pat

protingumo principu turi būti grįsta ne tik AVMI veikla ir sprendimai viduje, bet ir iš išorės, pvz., sprendimų priėmimas ir paaiškinimas kitoms institucijoms.

Teisingumo principas yra įgyvendinamas Šiaulių AVMI veikloje. 12.9 punkte teigiama, kad AVMI tarnautojai (darbuotojai), atlikdami jiems pavestas funkcijas, privalo „užtikrinti, kad mokesčių mokėtojai būtų laiku pranešama apie jo deklaracijoje ar kituose dokumentuose nustatytus trūkumus ir (ar) prieštaravimus“. Ši nuostata įtvirtinta vadovaujantis teisingumo principu, nes su mokesčių mokėtojais turi būti elgiamasi teisingai, todėl privaloma juos laiku įspėti apie dokumentuose reglamentuotą informaciją, susijusią su jais.

Teisingumo principas įgyvendinamas ir kituose nuostatų punktuose. 10.3, 10.4, 10.5, 10.6 punktuose nustatyta, kad AVMI, sprendama jai iškeltus uždavinius, pagal savo kompetenciją atlieka tokias funkcijas: teikia mokesčių mokėtojams informaciją ir konsultacijas raštu bei žodžiu mokesčių apskaičiavimo, deklaravimo, sumokėjimo, mokesčių permokų (skirtumų) grąžinimo (įskaitymo) ir kitais su mokesčių administravimu susijusiais klausimais; priima iš mokesčių mokėtojų mokesčių deklaracijas, kitus atskaitomybės dokumentus, tvarko ir kontroliuoja turimus duomenis apie mokesčių mokėtojus, informuoja mokesčių mokėtojus apie jų pateiktose deklaracijose ar kituose dokumentuose nustatytus trūkumus ir (ar) prieštaravimus, išduoda atitinkamus mokesčių deklaravimą ir kitus mokesčių mokėtojo atliktus veiksmus patvirtinančius dokumentus, kontroliuoja, kad deklaracijos ir kiti atskaitomybės dokumentai būtų pateikti laiku; teisės aktų nustatytais atvejais ir tvarka apskaičiuoja mokesčius; išduoda įvairias su mokesčiais susijusias pažymas ir kitus teisės aktuose nurodytus dokumentus. Privačios mokesčių mokėtojų teisės turi išskirtinę teisinę reikšmę, todėl visi Šiaulių AVMI sprendimai privalo nepažeisti tų teisių, o visa tai užtikrinti padeda teisingumo principo laikymasis. Taip pat šis principas užtikrina skaidrų AVMI biudžeto paskirstymą, vykdo mokestinių prievolių grąžinimą ir lengvatų teikimą.

Apibendrinant teisingumo principo įgyvendinimą Šiaulių AVMI nuostatuose teigtina, kad šis principas visų pirma turi būti įgyvendinamas kaip teisingas elgesys su mokesčių mokėtoju, antra, procesas, įgyvendinantis mokesčių mokėtojų teises ir pareigas, turi būti teisingas, trečia, Šiaulių AVMI tarnautojai (darbuotojai) turi būti nešališki ir objektyvūs mokesčių mokėtojų atžvilgiu.

Atsakomybės principas yra įgyvendinamas Šiaulių AVMI veikloje. Šiaulių AVMI nuostatų 17.1 punkte reglamentuota, kad AVMI viršininkas vadovauja AVMI darbui, planuoja, organizuoja, kontroliuoja AVMI darbą ir atsako už AVMI veiklą bei savo funkcijų ir pareigų vykdymą. 17.5 punkte teigiama, kad taiko tarnybines (drausmines) nuobaudas teisės aktų numatyta tvarka. Šios nuostatos, kontrolės principo atžvilgiu, suprantamos, kad tarnautojas ir/ar darbuotojas atsako už savo veiksmus ir sprendimus, todėl netinkamai atlikus veiksmus ir priėmus sprendimus, taikomos drausminės nuobaudos, galimas nušalinimas arba net atleidimas iš darbo.

Atsakomybės principas įgyvendinamas taip pat ir Šiaulių AVMI nuostatų 21 punkte, kuriame teigiama, kad „Administracijos padalinio vadovas atsako už padalinio uždavinių ir užduočių įgyvendinimą, padalinio darbo planavimą, organizavimą ir kontrolę bei už kitų jam pavestų funkcijų vykdymą”.

Apibendrinant atsakomybės principo įgyvendinimą Šiaulių AVMI nuostatuose teigtina, kad šis principas įpareigoja Šiaulių AVMI arba atskirus tarnautojus ir/ar darbuotojus atsakyti už atliekamus veiksmus ir priimamus sprendimus. Jeigu atlikti veiksmai ar priimti sprendimai yra netinkami, kiekvienam subjektui, atlikusiam tuos veiksmus ir priėmusiam netinkamus sprendimus, gresia drausminė atsakomybė.

Proporcingumo principas Šiaulių AVMI nuostatuose įtvirtintas 12.7 punkte, kuriame teigiama, kad AVMI tarnautojai ir/ar darbuotojai, atlikdami jiems pavestas funkcijas, privalo stengtis kuo mažiau trikdyti mokesčių mokėtojo veiklą. Ši nuostata reiškia, kad AVMI tarnautojai ir/ar darbuotojai privalo įgyvendinti proporcingumo principą, atliekant patikrinimus ar kitus įstatymų nustatytus veiksmus ir priimant sprendimus tik tiek, kiek įstatymo nustatyta tvarka jiems leidžiama ir įvertinus visas aplinkybes.

Apibendrinant proporcingumo principo įgyvendinimą Šiaulių AVMI veikloje teigtina, kad taikomos mokesčių mokėtojams priemonės turi būti proporcingos siekiamiems tikslams įgyvendinti. Šis principas įpareigoja Šiaulių AVMI tarnautojus ir/ar darbuotojus naudoti įstatymo jiems suteiktas galias priimti sprendimus ir atlikti veiksmus tik tiek, kiek to reikia funkcijoms vykdyti ir atitinkamam sprendimui priimti.

Analizuojant Šiaulių AVMI nuostatus matyti, kad 12.16 punkte yra įtvirtintas **viešumo principas**. Minėtame punkte nustatyta, kad tarnautojai ir/ar darbuotojai, atlikdami jiems pavestas funkcijas, privalo „AVMI aptarnaujamos teritorijos mokesčių mokėtojus, mokesčius išskaičiuojančius ir kitus asmenis informuoti apie savo veiklą” ir taip įgyvendinti viešumo principą savo veikloje.

Šiaulių AVMI nuostatuose nėra labai pabrėžiama, jog visi priimti sprendimai ar veiksmai turi būti vieši ir visiems mokesčių mokėtojams lengvai prieinami, nes 12.6 punkte aiškiai nurodyta, kad Šiaulių AVMI turi užtikrinti informacijos apie mokesčių mokėtoją slaptumą. Šiuo atveju viešumo principas yra įgyvendinamas tik tiems mokesčių mokėtojams, kurie nori sužinoti apie savo mokesčines prievoles, bet viešai nėra skelbiami kiekvienam žmogui. Mokesčių administravimo įstatymo (2004) 38 straipsnyje reglamentuojamas informacijos apie mokesčių mokėtoją slaptumas, o 39 straipsnyje reglamentuojamas informacijos apie mokesčių mokėtoją paskleidimas. Minėtuose straipsniuose nurodoma, kokiais atvejais ir kokiems asmenims informacija apie mokesčių mokėtoją gali būti suteikta bei kokia informacija nelaikoma slapta.

Apibendrinant viešumo principą teigtina, kad informacija apie mokesčių mokėtoją gali būti atskleista tik įstatymų nustatytais atvejais, o kitais atvejais ji laikoma slapta. Tačiau kalbant apie VMI priimtus teisės aktus, viešumo principas turi būti įgyvendinamas, nes kiekvienas žmogus turi teisę žinoti, kokie teisės aktai yra priimami ir įgyvendinami mokesčių mokėtojų atžvilgiu.

Kolegialumo derinimo su vienvaldiškumu principo įgyvendinimas reiškia, kad svarbiausi Šiaulių AVMI subjektų sprendimai turi būti priimami kolegialiai, o ne tokie svarbūs – vienasmeniškai, tačiau vistiek būtina pasitarti su kitais kompetentingais tarnautojais (darbuotojais). Nuostatų 10.25 punkte įgyvendinamas Kolegialumo derinimo su vienvaldiškumu principas. Minėtame punkte teigiama, kad „AVMI bendradarbiauja su VMI prie FM ir kitomis AVMI vykdant mokestines procedūras, keičiasi informacija, dalyvauja VMI vykdomų projektų, darbo grupių veikloje”.

Nagrinėjamuose Šiaulių AVMI nuostatuose nėra įtvirtinti objektyvumo (nešališkumo) ir lygiateisiškumo (lygybės) principai, tačiau Šiaulių AVMI nuostatų 3 punkte yra įtvirtinta nuostata, kad Šiaulių AVMI, be nuostatų, savo veikloje vadovaujasi kitais įstatymais ir teisės aktais, tarp jų ir Mokesčių administravimo įstatymu, todėl analizuojant Šiaulių AVMI nuostatuose neįtvirtintus administracinės teisės principus, tikslinga aptarti jų įgyvendinimą Mokesčių administravimo įstatyme (2004).

Objektyvumo (nešališkumo) principas reiškia, kad administracinio sprendimo priėmimas ir kiti oficialūs Šiaulių AVMI subjekto veiksmai turi būti nešališki ir objektyvūs, t.y. privalo būti priimti bešališkai ir be išankstinio nusistatymo, įvertinus visas aplinkybes. Nors minėtas principas nėra įtvirtintas Šiaulių AVMI nuostatuose, tačiau šis principas yra įgyvendinamas Mokesčių administravimo įstatyme (2004). Minėto įstatymo 67 straipsnio 1 dalyje teigiama, kad „mokesčių administratorius privalo pagrįsti jo mokesčių mokėtojai apskaičiuotas mokesčio ir su juo susijusias sumas” ir taip įgyvendina objektyvumo principą. Minėto įstatymo 148 straipsnio 2 dalyje reglamentuojama, kad mokestinių ginčų komisijos tikslas yra „objektyviai išnagrinėti mokesčių mokėtojo skundą ir priimti teisėtą bei pagrįstą sprendimą”.

Lygiateisiškumo (lygybės) principas reiškia, kad Šiaulių AVMI pareigūnams visi mokesčių mokėtojai yra lygūs ir siekiama užtikrinti visų subjektų, susijusių mokestiniais santykiais, lygybę prieš įstatymą. Įgyvendinant šį principą, pagrindinės teisės ir pareigos privalo būti įtvirtintos vienodai visiems mokesčių mokėtojams. Nors minėtas principas nėra įtvirtintas Šiaulių AVMI nuostatuose, tačiau šis principas yra įgyvendinamas Mokesčių administravimo įstatyme (2004). Minėto įstatymo 6 straipsnyje reglamentuojama, kad vienas iš pagrindinių apmokestinimo teisinio reglamentavimo ir taikymo principų yra mokesčių mokėtojų lygybės principas, šis principas reglamentuojamas ir 7 straipsnyje, kuriame teigiama, kad, „taikant mokesčių įstatymus, visi mokesčių mokėtojai dėl šių įstatymų nustatytų sąlygų yra lygūs”.

Apibendrinant bakalauro baigiamojo darbo tyrimo metu išnagrinėtus Šiaulių AVMI nuostatus, ištiriant administracinės teisės principų įgyvendinimą Šiaulių AVMI veikloje, darytina išvada, kad dauguma darbo autorės pasirinktų administracinės teisės principų, tokių kaip atskaitingumo, įstatymų viršenybės, kontrolės, tikslingumo (sprendimo ekonomiškumo), nepiktnaudžiavimo valdžia, protingumo, teisingumo, atsakomybės, kolegialumo derinimo su vienvaldiškumu, proporcingumo ir viešumo, yra reglamentuojami ir įgyvendinami Šiaulių AVMI nuostatų turinyje. Tačiau yra ir tokių administracinės teisės principų – objektyvumo (nešališkumo) ir lygiateisiškumo (lygybės), kurie nėra nustatyti nuostatuose, tačiau jie yra įtvirtinti Mokesčių administravimo įstatyme, kuriuo Šiaulių AVMI turi vadovautis vykdydama savo veiklą.

2.4. Administracinės teisės principų įgyvendinimas Šiaulių AVMI struktūrinių padalinių veiklą reglamentuojančiuose nuostatuose

Bakalauro baigiamojo darbo tyrimo metu dokumentų analizės metodu siekta ištirti administracinės teisės principų įgyvendinimą Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos veikloje, nagrinėjant Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos struktūrinių padalinių nuostatus: Mokestinių prievolių departamento nuostatus, Kontrolės departamento nuostatus bei Administravimo ir personalo skyriaus nuostatus. Visi minėti struktūrinių padalinių nuostatai yra patvirtinti Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos viršininko 2011 m. rugsėjo 30 d. įsakymu.

Vadovaujantis Mokestinių prievolių departamento nuostatų (2011) 6 punktu, Kontrolės departamento nuostatų (2011) 4 punktu bei Administravimo ir personalo skyriaus nuostatų (2011) 4 punktu teigtina, kad Šiaulių AVMI struktūriniai padaliniai vadovaujasi ne tik minėtais nuostatais, bet ir Šiaulių AVMI nuostatais bei Mokesčių administravimo įstatymu.

2.4.1. Šiaulių AVMI Mokestinių prievolių departamento nuostatų analizė

Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos Mokestinių prievolių departamento nuostatai (2011) (toliau – Nuostatai) reglamentuoja Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos Mokestinių prievolių departamento (toliau – Mokestinių prievolių departamentas) paskirtį, uždavinius, funkcijas, struktūrą, bendrąsias teises ir pareigas, atsakomybę bei bendruosius darbo organizavimo reikalavimus, svarbiausius veiklos principus.

Nuostatų 7 punkte teigiama, kad Mokestinių prievolių departamentas yra įsteigtas Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatyme (2004) išvardintiems ir Valstybinei mokesčių inspekcijai pavestiems mokesčiams administruoti, mokesčių administravimo procedūroms,

susijusioms su Mokestinių prievolių departamento funkcijų įgyvendinimu, atlikti, kitoms teisės aktų nustatytoms mokesčių mokėtojų aptarnavimo ir kontrolės funkcijoms vykdyti.

Vadovaujantis Nuostatų 2, 3, 4 ir 5 punktais teigtina, kad Mokestinių prievolių departamentas yra Šiaulių AVMI struktūrinis padalinys, atliekantis jo kompetencijai priskirtas funkcijas. Minėtas departamentas yra tiesiogiai pavaldus Šiaulių AVMI viršininkui, kuris planuoja, organizuoja, kontroliuoja ir koordinuoja jo veiklą. Mokestinių prievolių departamentui vadovauja Mokestinių prievolių departamento direktorius. Departamentą sudaro Šiaulių gyventojų skyrius, Šiaulių įmonių skyrius ir Rajonų skyrius su Akmenės, Joniškio, Kelmės, Pakruojo ir Radviliškio poskyriais.

Įgyvendindami Nuostatus Šiaulių AVMI Mokestinių prievolių departamento subjektai privalo vadovautis administracinės teisės principais, kurie nėra tiesiogiai implikuoti Mokestinių prievolių departamento nagrinėjamuose nuostatuose, tačiau pasireiškia nagrinėjant atskirų Nuostatų punktų turinį.

Vadovaujantis **protingumo principu** ir **teisingumo principu** yra parengti visi Šiaulių AVMI Mokestinių prievolių departamento nuostatai, nes būtent šiuos principus įgyvendinant yra reglamentuojama Mokestinių prievolių departamento paskirtis, uždaviniai, funkcijos, teisės, pareigos, darbo organizavimas ir atsakomybė. Vadovaujantis protingumo principu, Mokestinių prievolių departamento subjektai turi elgtis apdairiai, atidžiai ir sąžiningai, o įgyvendinant teisingumo principą turi elgtis deramai ir teisingai. Kaip pavyzdžiai patekiami 8.3 ir 8.5 punktai, kuriuose teigiama, kad Mokestinių prievolių departamento uždaviniai yra šie: stebėti tikslinių mokesčių mokėtojų grupių mokamų mokesčių ir įmokų apskaičiavimo, deklaravimo, sumokėjimo teisingumą ir užtikrinti mokestinių prievolių įvykdymą; rinkti, kaupti, analizuoti informaciją apie mokesčių mokėtojų veiklos riziką, atlikti kontrolės veiksmus arba esant pagrindui perduoti kitiems Inspekcijos skyriams ar institucijoms pagal kompetenciją. Vadovaujantis protingumo principu 11.8 punkte nustatyta, kad Mokestinių prievolių departamentas, įgyvendindamas jam pavestus uždavinius ir atlikdamas funkcijas, privalo tvarkyti departamento veiklą ir dokumentus taip, kad būtų užtikrinamas Mokestinių prievolių departamento veiklos tęstinumas.

Mokestinių prievolių departamento nuostatų 3 punkte nustatyta, kad Mokestinių prievolių departamentas yra tiesiogiai pavaldus Šiaulių AVMI viršininkui, kuris kontroliuoja ir koordinuoja jo veiklą. Minėtame punkte įgyvendinamas **kontrolės principas**, kuris reiškia, kad viršininkas privalo kontroliuoti departamento veiklą. Kontrolės principas įgyvendinamas ir Nuostatų 13.2, 13.3, 13.4 ir 13.7 punktuose, kuriuose teigiama, kad Mokestinių prievolių departamento direktorius kontroliuoja Mokestinių prievolių departamento darbą, parengtus dokumentus, nustato ir vykdo Mokestinių prievolių departamento veiklos procesų ir rezultatų kokybės vidinę kontrolę, taip pat koordinuoja bendrą kelių Mokestinių prievolių departamento valstybės tarnautojų ir/ar darbuotojų veiklą. Nuostatų 14.2 punkte numatyta, kad Mokestinių prievolių departamento direktoriaus

pavadootojas kontroliuoja Mokestinių prievolių departamento direktoriaus pavadootojo pareigybės aprašyme numatytas Mokestinių prievolių departamento veiklos sritis. Analizuojamuose punktuose realizuojamas kontrolės principas, kuris reikalauja, kad tiek Šiaulių AVMI viršininkas, tiek ir Mokestinių prievolių departamento direktorius bei jo pavadootojas kontroliuotų Mokestinių prievolių departamento veiklą visose srityse.

Šiaulių AVMI Mokestinių prievolių departamento nuostatų 6 punkte nustatyta, kad Mokestinių prievolių departamentas savo veikloje vadovaujasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, tarptautinėmis sutartimis, Europos Sąjungos institucijų teisės aktais, įstatymais, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimais, kitais poįstatyminiais teisės aktais, Lietuvos Respublikos finansų ministro, Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos viršininko ir Šiaulių AVMI viršininko įsakymais, sprendimais, nurodymais, paaiškinimais, Šiaulių AVMI ir šiais Nuostatais bei kitais teisės aktais. Minėtame Nuostatų punkte išsamiai nurodoma, kokiais teisės aktais privalo vadovautis Mokestinių prievolių departamentas savo veikloje ir taip yra realizuojamas *įstatymų viršenybės principas*, kuris reikalauja, kad tiek Šiaulių AVMI, tiek ir jos struktūrinis padalinys – Mokestinių prievolių departamentas – savo veikloje vadovautųsi teisės aktais, o jų veikla visais atvejais atitiktų įstatymuose ir teisės aktuose išdėstytus teisinius pagrindus.

Įstatymų viršenybės principas taip pat įgyvendinams ir kituose Nuostatų punktuose, pvz., 8.6 punkte teigiama, kad Mokestinių prievolių departamento vienas iš uždavinių yra užtikrinti kompetencijos ribose Lietuvos Respublikos Akcizų įstatymo bei su juo susijusių poįstatyminių teisės aktų nuostatų įgyvendinimą. 10.12 punkte nurodyta, kad Mokestinių prievolių departamentas, įgyvendindamas jam pavestus uždavinius ir atlikdamas funkcijas, turi teisę „pagal Mokestinių prievolių departamento kompetenciją naudotis kitomis Lietuvos Respublikos įstatymuose ir kituose teisės aktuose numatytomis teisėmis“, o 11.2 punkte teigiama, kad departamentas privalo „priimdamas sprendimus ir rengdamas dokumentus laikytis teisės aktuose nustatytos tvarkos“. Nagrinėtuose punktuose pabrėžiama, kad departamento veikla turi būti grindžiama įstatymais ir teisės aktais, o vadovaujantis šia nuostata yra įgyvendinamas įstatymų viršenybės principas.

Viešumo principas įgyvendinamas Mokestinių prievolių departamento nuostatų 8.2 punkte, kuriame teigiama, kad Mokestinių prievolių departamento vienas iš uždavinių yra informuoti mokesčių mokėtojus ir Šiaulių AVMI valstybės tarnautojus ir darbuotojus, mokesčių įstatymų nuostatų taikymo klausimais, kad mokestinės procedūros būtų atliekamos teisingai, kokybiškai ir laiku.

Viešumo principas įgyvendinamas ir kituose Nuostatų punktuose. 9.1.1.4, 9.1.3.10, 9.4.4 punktuose nustatyta, kad Mokestinių prievolių departamento funkcijos yra šios: informuoti mokesčių mokėtojus apie jų prievolę registruotis Mokesčių mokėtojų registre; Šiaulių AVMI viršininko nustatyta tvarka informuoti mokesčių mokėtoją apie jo išregistravimą (numatomą

išregistravimą) iš PVM mokėtojų registro; informuoti mokesčių mokėtojus (tiesiogiai, telefonu, paštu ar elektroniniu paštu) apie pateiktuose mokestiniuose dokumentuose nustatytas klaidas ir neatitikimus.

Nagrinėjamų Mokestinių prievolių departamento nuostatų 6 punkte yra atskirai išskirtos departamento su mokesčių mokėtojų informavimu susijusios funkcijos, pvz., 9.6.1. punkte teigiama, kad departamentas „teikia individualius paaiškinimus žodžiu mokesčių mokėtojams mokesčių apmokestinimo, mokesčių apskaičiavimo, deklaravimo, sumokėjimo ir kitų mokestinių procedūrų taikymo klausimais; 9.6.3 punkte nustatyta, kad Šiaulių AVMI viršininko nustatyta tvarka informuoja mokesčių mokėtojus mokestinių dokumentų teikimo elektroniniu būdu klausimais, suteikia jiems visokeriopą pagalbą diegiant reikalingas programines priemones. Minėtuose punktuose ir daugelyje kitų Mokestinių prievolių departamento nuostatų punktų turinyje, vadovaujantis viešumo principu, mokesčių mokėtojams yra suteikiama visokeriopa informacija, susijusi su mokesčių reglamentavimu įstatymuose, mokesčių apskaičiavimu, mokestinių dokumentų priėmimu ir išdavimu, deklaravimu ir kita informacija, kurią departamentas gali suteikti teisės aktų nustatyta tvarka.

Atskaitingumo principas įgyvendinamas Šiaulių AVMI Mokestinių prievolių departamento nuostatų 11.1 punkte, kuriame nurodyta, kad Mokestinių prievolių departamentas, įgyvendindamas jam pavestus uždavinius ir atlikdamas funkcijas, privalo planuoti departamento veiklą ir už ją atsiskaityti Šiaulių AVMI nustatyta tvarka. Atskaitingumo principo realizavimas Šiaulių AVMI Mokestinių prievolių departamento veikloje reiškia, kad kiekvienas departamento subjektas yra atskaitingas tam tikriems aukštesnio administracinio lygio Šiaulių AVMI subjektams, pvz., Mokestinių prievolių departamento skyrių vedėjai atskaitingi departamento direktoriui, o pastarasis yra atskaitingas Šiaulių AVMI viršininkui.

Nuostatų 13.1 ir 13.10 punktuose nustatyta, kad Mokestinių prievolių departamento direktorius departamento vardu atsako už jo veiklą, taip pat atsako už priimtus sprendimus ir pasirašytus Mokestinių prievolių departamento parengtus dokumentus. Vadovaujantis **atsakomybės principu** minėtuose punktuose įgyvendinama nuostata, kad Mokestinių prievolių departamento direktorius privalo atsakyti už departamento atliktus veiksmus ir priimtus sprendimus, todėl direktorius turi vykdyti nuolatinę departamento kontrolę.

Atsakomybės principas įgyvendinamas ir kituose Nuostatų punktuose, pvz., 15 punkte nurodyta, kad „konkrečios Mokestinių prievolių departamento direktoriaus, jo pavaduotojo, Mokestinių prievolių departamento skyrių ir poskyrių vedėjų, valstybės tarnautojų ir darbuotojų funkcijos, įgaliojimai ir atsakomybė nustatyti jų pareigybų aprašymuose” bei Šiaulių AVMI teisės aktuose. 16 punkte sukonkretinama Šiaulių AVMI subjektų atsakomybė. Minėtame punkte nustatyta, kad „Mokestinių prievolių departamento valstybės tarnautojai ir darbuotojai atsako už

netinkamą ir neteisėtą savo funkcijų vykdymą, sprendimų priėmimą ir veiksmų atlikimą”, taip pat už neteisėtus, nepagrįstus sprendimus ir veiksmus, kuriuos atliko Mokestinių prievolių departamento valstybės tarnautojas ir/ar darbuotojas naudodamasis suteiktais įgaliojimais ar duotais nurodymais, atsako juos atlikęs departamento valstybės tarnautojas ir/ar darbuotojas, o nurodymus davęs Šiaulių AVMI viršininkas, koordinuojantis Mokestinių prievolių departamento veiklą, departamento direktorius, jo pavaduotojas, skyrių ir poskyrių vedėjai atsako tik už netinkamą ar neteisėtą įgaliojimų suteikimą ar nurodymų davimą ir nepakankamą įgaliojimų ar nurodymų panaudojimo, savarankiškai priimamų sprendimų, sudaromų dokumentų kontrolę. Nagrinėjamų Nuostatų 19 punkte teigiama, kad „Mokestinių prievolių departamento valstybės tarnautojai ir darbuotojai, pažeidę šių nuostatų reikalavimus, atsako Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatyta tvarka”. Atsakomybės principas įgyvendinamas visuose aptartuose punktuose. Atsakomybės principo reikšmė nagrinėjamuose Nuostatuose tokia, kad kiekvienas Mokestinių prievolių departamento subjektas, tarp jų ir Šiaulių AVMI viršininkas, privalo atsakyti už visus veiksmus ir priimtus sprendimus vadovaujantis Nuostatais ir kitais teisės aktais.

Tikslingumo (sprendimo ekonomiškumo) principas taip pat įgyvendinamas Nuostatų 13.2 ir 13.5 punktuose, kuriuose teigiama, kad Mokestinių prievolių departamento direktorius paskirsto konkrečius darbus, deleguoja funkcijas ar nurodymus Mokestinių prievolių departamento direktoriaus pavaduotojui, Mokestinių prievolių departamento skyrių vedėjams, taip pat paskirsto Mokestinių prievolių departamento valstybės tarnautojams ir darbuotojams funkcijas, kurios nepaskirstytos pagal valstybės tarnautojų ir/ar darbuotojų pareigybių aprašymus. Minėtuose punktuose įgyvendinamas tikslingumo (sprendimo ekonomiškumo) principas, kuris reiškia, kad Šiaulių AVMI Mokestinių prievolių departamento veikla turi būti paskirstyta taip, kad departamentui priskirtos funkcijos būtų įgyvendinamos kuo veiksmingiau ir ekonomiškiau, o už tinkamą darbų ir funkcijų paskirstymą yra atsakingas departamento direktorius.

Apibendrinant administracinės teisės principų įgyvendinimą Šiaulių AVMI Mokestinių prievolių departamento veikloje, darytina išvada, kad tyrimo metu išanalizavus Mokestinių prievolių departamento nuostatus, matyti, jog dažniausiai realizuojamas viešumo principas, kuriuo vadovaujantis yra nustatyta dauguma tiek departamento uždavinių, tiek ir funkcijų. Taip pat dažnai Nuostatuose realizuojami įstatymų viršenybės, atsakomybės, kontrolės principai, tačiau mažiau pasireiškia tikslingumo ir atskaitingumo principai. Pastebėtina tai, kad tokie principai kaip lygiateisiškumo (lygybės), nepiktnaudžiavimo valdžia, kolegialumo derinimo su vienvaldiškumu, proporcingumo ir objektyvumo (nešališkumo) nėra įtvirtinti departamento Nuostatuose, tačiau šie principai yra įtvirtinti Šiaulių AVMI nuostatuose ir Mokesčių administravimo įstatyme.

2.4.2. Šiaulių AVMI Kontrolės departamento nuostatų analizė

Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos Kontrolės departamento nuostatai (2011) (toliau – Nuostatai) nustato Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos Kontrolės departamento (toliau – Kontrolės departamentas) struktūrą, uždavinius, funkcijas, teises ir pareigas, darbo organizavimo principus ir atsakomybę.

Nuostatų 6 punkte teigiama, kad Kontrolės departamentas įsteigtas Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatyme (2004) išvardytiems ir valstybinei mokesčių inspekcijai pavestiems mokesčiams administruoti, mokesčių apskaičiavimui ir mokėjimui kontroliuoti.

Vadovaujantis Nuostatų 2, 3, 5 ir 15 punktais teigtina, kad Kontrolės departamentas yra Šiaulių AVMI struktūrinis padalinys, kuris tiesiogiai pavaldus Šiaulių AVMI viršininkui. Šiaulių AVMI viršininkas koordinuoja Kontrolės departamento veiklą. Kontrolės departamentą sudaro Gyventojų patikrinimų skyrius, Juridinių asmenų patikrinimų skyrius su I ir II poskyriais, Operatyvios kontrolės skyrius ir Pažeidimų vertinimo ir pastabų nagrinėjimo skyrius. Kontrolės departamentui vadovauja Kontrolės departamento direktorius.

Įgyvendindami Nuostatus Šiaulių AVMI Kontrolės departamento subjektai vadovaujami administracinės teisės principais, kurie nėra tiesiogiai implikuoti nagrinėjamuose Kontrolės departamento nuostatuose, tačiau pasireiškia nagrinėjant atskirų nuostatų punktų turinį.

Vadovaujantis **protingumo principu** ir **teisingumo principu** yra parengti visi Šiaulių AVMI Kontrolės departamento nuostatai, nes būtent šiuos principus įgyvendinant yra reglamentuojama Kontrolės departamento paskirtis, uždaviniai, funkcijos, teisės, pareigos, darbo organizavimas, atsakomybė, likvidavimas ir reorganizavimas. Realizuojant protingumo principą, Kontrolės departamento subjektai turi elgtis protingai, o įgyvendinant teisingumo principą turi elgtis teisingai. Kaip pavyzdį galima pateikti Nuostatų 6 punktą, kuriame teigiama, kad Kontrolės departamentas įsteigtas pavestiems mokesčiams administruoti, mokesčių apskaičiavimui ir mokėjimui kontroliuoti. 9.2 punkte nurodyta, kad nustačius nusikalstamos veikos ar kitų teisės aktų pažeidimų požymius, informacija turi būti pateikta teisėsaugos institucijoms.

Įstatymų viršenybės principas yra įgyvendinamas Šiaulių AVMI Kontrolės departamento veikloje. Nuostatų 4 punkte nurodyta, kad Kontrolės departamentas „savo veikloje vadovaujami Lietuvos Respublikos Konstitucija, tarptautinėmis sutartimis, Europos Sąjungos institucijų teisės aktais, įstatymais, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimais, Lietuvos Respublikos finansų ministro, Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos viršininko ir Šiaulių AVMI viršininko įsakymais, Nuostatais ir kitais teisės aktais“. 12.9 punkte teigiama, kad Kontrolės departamentas, įgyvendindamas jam pavestus uždavinius ir atlikdamas funkcijas, turi teisę „naudotis kitomis Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų nustatytais

teisėmis”. 13.2 punkte nurodyta, kad Kontrolės departamentas privalo, „priimdamas sprendimus ir rengdamas dokumentus, laikytis teisės aktuose nustatytų procedūrų ir reikalavimų”. Minėtuose punktuose realizuojamas įstatymų viršenybės principas, kuris reiškia, kad Kontrolės departamento subjektų vykdoma veikla turi būti pagrįsta teisės aktais. Pabrėžtina tai, kad pateiktame 4 punkte aiškiai nustatoma principinė nuostata, kad departamentas savo veikloje privalo vadovautis Konstitucija, tarptautinėmis sutartimis, Europos Sąjungos institucijų teisės aktais, įstatymais ir kitais teisės aktais.

Lygiateisiškumo (lygybės) principas yra įgyvendinamas Šiaulių AVMI Kontrolės departamento nuostatuose. 7.4 punkte reglamentuojama, kad vienas iš departamento uždavinių yra „užtikrinti vienodą mokesčių teisės aktų taikymo praktiką ir siekti, kad mokesčių administratorius ir mokesčių mokėtojai vienodai suprastų ir taikytų teisės aktus”. Šioje nuostatoje įtvirtintas lygiateisiškumo (lygybės) principas, kuris reiškia, kad Kontrolės departamento subjektai turi užtikrinti vienodą teisės aktų taikymą ir supratimą tiek mokesčių administratoriaus, tiek mokesčių mokėtojų atžvilgiu.

Tikslingumo (sprendimo ekonomiškumo) principas įgyvendinamas Kontrolės departamento nuostatų IV skyriuje, kuriame nustatytos departamento funkcijos. Vadovaujantis minėtu principu departamento funkcijas siekiama suskirstyti į tam tikras kategorijas, pvz., nuostatų 8 punkte nustatytos funkcijos, susijusios su mokestinių patikrinimų, mokestinių tyrimų ir kitų kontrolės veiksmų vykdymu, 9 punkte nurodytos funkcijos, susijusios su pažeidimų vertinimu, o 10 punkte nustatytos funkcijos, susijusios su administracinių bylų nagrinėjimu. Taigi funkcijos suskirstytos vadovaujantis tikslingumo principu, kuris reiškia, kad Kontrolės departamento subjektų veikla turi būti paskirstyta taip, kad kuo veiksmingiau ir ekonomiškiau būtų įgyvendinamos paskirtos funkcijos. 15.2 punkte teigiama, kad Kontrolės departamentui vadovaujantis direktorius paskirsto konkrečius darbus, paveda funkcijas ar duoda nurodymus, o 15.5 punkte nurodoma, kad taip pat paskirsto departamento valstybės tarnautojams ir darbuotojams funkcijas, kurios nepaskirstytos pagal pareigybių aprašymus.

Šiaulių AVMI Kontrolės departamento nuostatų 3 punkte teigiama, kad departamentas yra tiesiogiai pavaldus Šiaulių AVMI viršininkui, jis koordinuoja departamento veiklą. Šiuose nuostatuose įgyvendinamas **kontrolės principas**. Vadovaujantis mėnetu principu įgyvendinami ir kiti nuostatų punktai: 13.4 punkte teigiama, kad Kontrolės departamentas, įgyvendindamas jam pavestus uždavinius ir vykdydamas funkcijas, privalo užtikrinti departamento rengiamų dokumentų, atliekamų darbų ir jų rezultatų kokybę; 15.2 punkte teigiama, kad Kontrolės departamentui vadovaujantis direktorius kontroliuoja departamento darbą; 16.2 punkte nustatyta, kad Kontrolės departamento direktorių pavaduoja pavaduotojas, kuris kontroliuoja departamento direktoriaus pavestas Kontrolės departamento veiklos sritis. Minėtuose punktuose realizuojamas kontrolės

principas, kuris reikalauja, kad valstybinio valdymo institucijos vykdytų nuolatinę departamentų ir skyrių kontrolę ir apskaitą. Minėtas principas įpareigoja Šiaulių AVMI ir jos struktūrinio padalinio – Kontrolės departamento – viršininką, direktorių, skyrių vedėjus kontroliuoti Kontrolės departamento ir jo skyrių veiklą taip, kad visos departamento vykdomos funkcijos būtų įgyvendinamos sklandžiai ir teisėtai.

Atskaitingumo principas yra įgyvendinamas Kontrolės departamento nuostatuose. Nuostatų 8.6. punkte nustatyta, kad departamento viena iš funkcijų, susijusių su mokestinių patikrinimų, mokestinių tyrimų ir kitų kontrolės veiksmų vykdymu, yra apibendrinti ir analizuoti atliktų mokestinių patikrinimų ir mokestinių tyrimų rezultatus, teikti Šiaulių AVMI viršininkui, VMI prie FM ir kitoms institucijoms ataskaitas ir pasiūlymus dėl mokestinių patikrinimų ir mokestinių tyrimų kokybės gerinimo, mokesčių įstatymų ir kitų teisės aktų tobulinimo. 13.1 punkte nurodyta, kad departamentas, įgyvendindamas jam pavestus uždavinius ir vykdydamas funkcijas, privalo planuoti departamento veiklą ir už ją atsiskaityti Šiaulių AVMI viršininkui. Taigi šiuose punktuose realizuojamas atskaitingumo principas, kuris reikalauja, kad Šiaulių AVMI kontrolės departamento subjektai atsiskaitytų už atliktus veiksmus ar priimtus sprendimus. Atskaitingumo principas yra paremtas hierarchine valdymo subjektų atskaitomybe, t.y. kiekvienas žemesnio valdymo lygio Šiaulių AVMI subjektas yra atskaitingas tam tikriems aukštesnio administracinio lygio subjektams (pvz., Šiaulių AVMI Kontrolės departamento skyrių vedėjai yra atskaitingi Kontrolės departamento direktoriui, o direktorius yra atskaitingas Šiaulių AVMI viršininkui).

Šiaulių AVMI Kontrolės departamentas savo veikloje vadovaujasi **atsakomybės principu**. Nuostatų 15 punkte nustatyta, kad Kontrolės departamentui vadovaujantis direktorius „departamento vardu priima sprendimus, jam atstovauja ir atsako už jo veiklą“. 17 punkte nurodyta, kad departamento direktoriaus, jo pavaduotojo, skyrių vedėjų, poskyrių vedėjų, valstybės tarnautojų atsakomybė yra nustatyta jų pareigybių aprašymuose ir Šiaulių AVMI teisės aktuose. 18 punkte teigiama, kad Kontrolės departamento valstybės tarnautojai ir darbuotojai atsako už netinkamą ir neteisėtą savo funkcijų vykdymą, sprendimų priėmimą ir veiksmų atlikimą. Taigi už neteisėtus, nepagrįstus sprendimus ir veiksmus, kuriuos valstybės tarnautojas ar darbuotojas padarė naudodamasis suteiktais įgaliojimais ar duotais nurodymais, atsako juos padaręs valstybės tarnautojas ar darbuotojas, o nurodymus davęs Šiaulių AVMI viršininkas, Departamento direktorius, jo pavaduotojas atsako tik už netinkamą ar neteisėtą įgaliojimų suteikimą ar nurodymų davimą ir nepakankamą įgaliojimų ar nurodymų panaudojimo, savarankiškai priimamų sprendimų, sudaromų dokumentų kontrolę. Minėtuose punktuose aiškiai realizuojamas atsakomybės principas, kuris reiškia, kad kiekvienas Kontrolės departamento subjektas privalo atsakyti už savo veikimais ar sprendimais sukeltas pasekmes teisės aktų nustatyta tvarka.

Apibendrinant administracinės teisės principų įgyvendinimą Šiaulių AVMI Kontrolės departamento veikloje, darytina išvada, kad dažnai Nuostatų punktuose realizuojami protingumo, teisingumo, tikslingumo (sprendimo ekonomiškumo), įstatymų viršenybės, kontrolės ir atsakomybės principai. Šiek tiek rečiau nuostatų turinyje įgyvendinamas lygiateisiškumo (lygybės) principas. Pastebėtina tai, kad Kontrolės departamento nuostatuose pasigendama viešumo, objektyvumo (nešališkumo), kolegialumo derinimo su vienvaldiškumu, nepiktnaudžiavimo valdžia ir proporcingumo principų realizavimo, tačiau šie principai yra įtvirtinti Šiaulių AVMI nuostatuose ir Mokesčių administravimo įstatyme.

2.4.3. Šiaulių AVMI Administravimo ir personalo skyriaus nuostatų analizė

Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos Administravimo ir personalo skyriaus nuostatai (2011) (toliau – Nuostatai) reglamentuoja Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos Administravimo ir personalo skyriaus (toliau – Skyrius) paskirtį, uždavinius, funkcijas, struktūrą, bendrąsias teises ir pareigas, atsakomybę bei bendruosius darbo organizavimo reikalavimus, svarbiausius veiklos principus.

Vadovaujantis Nuostatų 2, 3 ir 15 punktais Skyrius yra Šiaulių AVMI struktūrinis padalinys, atliekantis jo kompetencijai priskirtas funkcijas. Skyrius yra tiesiogiai pavaldus Šiaulių AVMI viršininkui, kuris kontroliuoja ir koordinuoja jo veiklą. Administravimo ir personalo skyriui vadovauja Skyriaus vedėjas.

Įgyvendindami Nuostatus Šiaulių AVMI Administravimo ir personalo skyriaus, kaip ir departamentų, subjektai privalo vadovautis administracinės teisės principais, kurie pasireiškia nagrinėjant atskirų nuostatų punktų turinį.

Protingumo principas įgyvendinamas Šiaulių AVMI Administravimo ir personalo skyriaus nuostatuose. Nuostatų 9.3 punkte nurodyta, kad Skyrius, įgyvendindamas jam pavestus uždavinius, savarankiškai arba kartu su kitais Šiaulių AVMI struktūriniais padaliniais, pagal poreikį, rengia pasiūlymus pakeisti galiojančius arba panaikinti faktiškai netekusius galios įsakymus ir kitus norminius aktus. 13.13 punkte nustatyta, kad skyrius privalo „užtikrinti Skyriaus rengiamų dokumentų, Skyriaus kompetencijai priskirtų kuriamų sistemų, atliekamų darbų ir jų rezultatų kokybę“. Minėtuose punktuose įgyvendinamas protingumo principas, kuriuo vadovaujantis Skyrius kartu su kitais Šiaulių AVMI struktūriniais padaliniais rengia pasiūlymus pakeisti galiojančius arba panaikinti galios netekusius įsakymus ir kitus norminius aktus bei tikrinti, kad būtų kokybiškai parengti dokumentai, taip pat užtikrinti darbų ir jų rezultatų kokybę.

Vadovaudamasis **teisingumo principu** Administravimo ir personalo skyrius užtikrina teisingą elgesį tiek su mokesčių mokėtojais, tiek ir su Šiaulių AVMI valstybės tarnautojais ir/ar darbuotojais. Kaip pavyzdys pateikiamas Nuostatų 5.2 punktas, kuriame nustatyta, kad Skyrius

pagal savo kompetenciją turi padėti mokesčių mokėtojams ir Šiaulių AVMI darbuotojams įgyvendinti su mokesčiais susijusias teises ir pareigas, sudaryti sąlygas efektyviam darbui. 5.3 punkte teigiama, kad Skyrius, įgyvendindamas jam pavestus uždavinius, pagal kompetenciją privalo padėti teisiškai įgyvendinti Šiaulių AVMI suteiktas teises bei teisėtus interesus, užtikrinti gynybą, veiklos teisėtumą, tinkamą darbo organizavimo reglamentavimą. 5.4 punkte nustatyta, kad Skyrius turi formuoti ir įgyvendinti Šiaulių AVMI politiką korupcijos prevencijos, Šiaulių AVMI darbuotojų veiklos teisėtumo srityje. Nuostatų 5.5 punkte nurodyta, kad pagal kompetenciją Skyrius užtikrina tinkamą viešųjų pirkimų Šiaulių AVMI planavimą, organizavimą ir procedūrų vykdymą. Teisingumo principas įgyvendinamas ir Nuostatų 7.10 punkte, kuriame teigiama, kad Skyrius privalo užtikrinti informacijos apie mokesčių mokėtojus slaptumą.

Šiaulių AVMI Administravimo ir personalo skyriaus nuostatų 4 punkte teigiama, kad Skyrius savo veikloje vadovaujasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, tarptautinėmis sutartimis, Europos Sąjungos institucijų teisės aktais, įstatymais, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimais, Lietuvos Respublikos finansų ministro, Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos viršininko ir Šiaulių AVMI viršininko įsakymais, Nuostatais ir kitais teisės aktais. Minėtame punkte yra įtvirtintas **įstatymų viršenybės principas**, kuris reikalauja, kad Skyrius, įgyvendindamas uždavinius ir atlikdamas įstatymais pavestas funkcijas, vadovautųsi išvardintais teisės aktais.

Įstatymų viršenybės principas įgyvendinamas ir kituose Nuostatų punktuose. Nuostatų 12.15 punkte teigiama, kad Skyrius, įgyvendindamas jam pavestus uždavinius, turi teisę neviršijant nustatytos kompetencijos ribų naudotis kitomis Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatyme, Šiaulių AVMI nuostatuose, kituose teisės aktuose, sutartyse ar susitarimuose suteiktomis teisėmis. 13.4. ir 13.19 punktuose nustatyta, kad Skyrius privalo priimdamas sprendimus ir rengdamas dokumentus, laikytis įstatymuose, jų lydimuosiuose aktuose bei vidiniuose VMI prie FM, Šiaulių AVMI teisės aktuose nustatytos tvarkos, taip pat privalo atlikti kitas įstatymais, juos lydimaiais teisės aktais, VMI prie FM ir Šiaulių AVMI viršininko įsakymais nustatytas pareigas. Minėtuose punktuose realizuojamas įstatymų viršenybės principas, kuris reiškia, kad Administravimo ir personalo skyriaus subjektai gali atlikti tik tokius veiksmus, kurie yra pagrįsti teisės aktais.

Kontrolės principas yra vienas iš pagrindinių principų, kuris dažniausiai realizuotas Šiaulių AVMI Administravimo ir personalo skyriaus nuostatuose ir ypač tuose punktuose, kuriuose nustatytos Skyriaus funkcijos. Vadovaujantis šiuo principu Nuostatų 3 punkte nurodyta, kad Skyrius yra tiesiogiai pavaldus Šiaulių AVMI viršininkui, kuris kontroliuoja ir koordinuoja jo veiklą. Nuostatų 6.12, 6.15, 6.19 ir 6.26 punktuose teigiama, kad Skyrius, įgyvendindamas jam pavestus uždavinius, organizuoja Šiaulių AVMI valstybės tarnautojų tarnybinės veiklos vertinimą,

koordinuoja darbo ir poilsio laiko apskaitą, vidaus tvarkos taisyklių laikymąsi Šiaulių AVMI, taip pat padeda Šiaulių AVMI viršininkui kontroliuoti, kaip asmenys, dirbantys valstybės tarnyboje, vykdo Lietuvos Respublikos viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo nuostatas, vykdo privačių interesų deklaracijų (ir priedų) priėmimą, apskaitą ir saugojimą.

Kontrolės principas taip pat įgyvendinamas ir Nuostatų 7.6, 7.11, 7.15, 8.9, 8.11, 8.12, 8.16 ir 10.12 punktuose, kuriuose nurodyta, jog Skyrius kontroliuoja, kad „pasirašytini (vizuotini), kitų tarnautojų ir darbuotojų parengti dokumentai” Šiaulių AVMI vadovybei būtų pateikti laiku, kontroliuoja, kad dokumentai būtų tvarkomi pagal Lietuvos Respublikos archyvų departamento nustatytus reikalavimus, kontroliuoja, kaip įforminami struktūrinių padalinių rengiami dokumentai, rengia Šiaulių AVMI dokumentacijos planą ir jo suvestines bei kontroliuoja jo taikymą formuojant bylas struktūriniuose padaliniuose, užtikrina Šiaulių AVMI priklausančių patalpų ir turto apsaugą, kontroliuoja, kaip ji vykdoma, kontroliuoja, kaip darbuotojai naudoja inventorių ir kitą turtą bei laikosi priešgaisrinės, elektros bei civilinės ir darbų saugos reikalavimų, kontroliuoja autotransporto panaudojimą, taip pat pagal kompetenciją vykdo Šiaulių AVMI įgyvendinamų programų mokesčių mokėtojams šviesti vykdymui reikalingų biudžeto lėšų planavimą bei kontrolę.

Vadovaujantis kontrolės principu Skyriaus vedėjas, kaip nustatyta Nuostatų 15.2 ir 15.8 punktuose, kontroliuoja Skyriaus darbą ir koordinuoja bendrą kelių Skyriaus darbuotojų veiklą, jeigu nėra pavesta tai daryti kitam skyriaus darbuotojui. Taigi Nuostatuose įgyvendinamas kontrolės principas, kuris reikalauja, kad Šiaulių AVMI Administravimo ir personalo skyriaus subjektai atliktų nuolatinę kontrolę tose srityse, kuriose Skyriui pavesta atlikti Nuostatų ir teisės aktų nustatyta tvarka.

Viešumo principas taip pat įgyvendinamas Šiaulių AVMI Administravimo ir personalo skyriaus nuostatuose. Nuostatų 5.8 punkte nurodyta, kad Skyriaus vienas iš uždavinių yra informuoti visuomenę apie strateginius Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos, Šiaulių AVMI veiklos planus, sprendimus, aiškinti sprendimų esmę, užmegzti ir palaikyti ryšius su žiniasklaidos priemonėmis. 7.19, 10.6 ir 10.7 punktuose teigiama, kad Skyrius, įgyvendindamas jam pavestus uždavinius, teikia fiziniams ir juridiniams asmenims informaciją apie Šiaulių AVMI archyve saugomų bylų (dokumentų) turinį, tvirtina dokumentų kopijas, juridinių faktų patvirtinimo išvadas, taip pat nustatyta tvarka teikia oficialią ir patikrintą informaciją žiniasklaidai, išskyrus atvejus, kai informacija pagal teisės aktus neteiktina ir teisės aktų nustatyta tvarka bei sąlygomis, operatyviai teikia oficialią ir patikrintą informaciją žiniasklaidai telefonu. Minėtuose punktuose realizuojamas viešumo principas, kuris reiškia, kad Administravimo ir personalo skyriaus subjektai turi teikti informaciją visuomenei apie VMI prie FM ir Šiaulių AVMI veiklą, o suinteresuotiems mokesčių mokėtojams teikti informaciją apie

saugomas bylas archyve, ir visa tai atlikti tik tuo atveju, kai informacija teiktina vadovaujantis teisės aktais.

Administravimo ir personalo skyriaus nuostatų 9.7 ir 9.8 punktuose nurodyta, kad Skyrius, įgyvendindamas jam pavestus uždavinius, rengia metodinius nurodymus Šiaulių AVMI darbo organizavimo klausimais ir tuos nurodymus teikia tvirtinti Šiaulių AVMI viršininkui, taip pat rengia ir viršininkui teikia pasiūlymus dėl Šiaulių AVMI valdymo sistemos, funkcinių santykių tarp struktūrinių padalinių tobulinimo bei dėl mokesčių mokėtojų aptarnavimo gerinimo. Minėtuose punktuose įgyvendinamas **tikslingumo (sprendimo ekonomiškumo) principas**, kuriuo vadovaujantis Administravimo ir personalo skyrius rengia metodinius nurodymus ir viršininkui teikia pasiūlymus dėl darbo organizavimo, Šiaulių AVMI struktūrinių padalinių tarpusavio santykių tobulinimo bei mokesčių mokėtojų aptarnavimo gerinimo, siekiant Šiaulių AVMI veiklą paskirstyti taip, kad būtų kuo veiksmingiau ir ekonomiškiau atliekamos visų Šiaulių AVMI struktūrinių padalinių funkcijos.

Tikslingumo (sprendimo ekonomiškumo) principas realizuojamas ir Nuostatų 12.2 punkte, kuriame teigiama, kad Skyrius, įgyvendindamas jam pavestus uždavinius ir atlikdamas funkcijas, turi teisę savarankiškai, kiek tai pavesta teisės aktais, organizuoti Skyriaus darbą. 15.3 ir 15.6 punktuose nurodyta, kad Skyriui vadovaujantis Skyriaus vedėjas paveda Skyriaus darbuotojams Skyriaus funkcijas, kurios nepaskirstytos Skyriaus darbuotojų pareigybių aprašymais ir skiria Skyriaus darbuotojus į sudaromus Šiaulių AVMI funkcinius padalinius, prireikus užtikrina jų pavadinimą. Vadovaujantis tikslingumo (sprendimo ekonomiškumo) principu, Skyriaus veikla turi būti taip paskirstyta, kad tikslingai ir efektyviai būtų atliekamas Skyriaus darbas.

Šiaulių AVMI Administravimo ir personalo skyriaus nuostatų 8.24 punkte nurodyta, kad Skyrius, įgyvendindamas jam pavestus uždavinius, teikia nustatytos formos ataskaitas Šiaulių AVMI vadovybei, VMI prie FM. Šioje nuostatoje įtvirtintas **atskaitingumo principas**, kuris reikalauja, kad Skyrius teiktų ataskaitas apie savo veiklą.

Atskaitingumo principas realizuojamas ir Nuostatų 9.17 punkte, kuriame nustatyta, kad Šiaulių AVMI viršininko pavedimu Skyrius atlieka tarnybinius patikrinimus, dalyvauja tarnybinių nusižengimų ir drausminių nusižengimų tyrimų komisijų darbe, teikia išvadas dėl tarnybinių (drausminių) nuobaudų skyrimo, medžiagos perdavimo procesiniam įvertinimui, papildomam veiklos reglamentavimui ar kitiems veiksams atlikti. O Nuostatų 13.7 punkte nurodoma, kad Skyrius taip pat privalo teikti išvadas, pastabas ir pasiūlymus dėl kitų Šiaulių AVMI struktūrinių padalinių parengtų dokumentų. Nuostatų 13.11 punkte teigiama, kad Skyriaus viena iš pareigų yra planuoti Skyriaus veiklą ir už ją atsiskaityti bei apie veiklą informuoti kitus Šiaulių AVMI struktūrinius padalinius. 15.13 punkte nurodyta, kad už Skyriaus veiklą Šiaulių AVMI viršininkui atsiskaito Skyriaus vedėjas. Minėtuose punktuose realizuojamas atskaitingumo principas, kuris

reiškia, kad Skyriaus vedėjas yra atskaitingas Šiaulių AVMI viršininkui, kuriam privalo teikti ataskaitas, vertinimus, išvadas ir pasiūlymus, susijusius pagal kompetenciją su Skyriaus veikla.

Atsakomybės principas įgyvendinamas Nuostatų 15.12 ir 16.1 punktuose, kuriuose teigiama, kad Šiaulių AVMI Administravimo ir personalo skyriaus vedėjas atsako už Skyriui pavestų uždavinių ir funkcijų vykdymą, o nesant Skyriaus vedėjo, Skyriaus pavaduotojas vykdo visas jo funkcijas ir pavadavimo metu asmeniškai atsako už Skyriaus vedėjo pareigų vykdymą. Nuostatų 18 punkte nurodyta, kad, nesant Skyriaus vedėjo, jo pareigas eina vienas iš Skyriaus vedėjo pavaduotojų, o Skyriaus vedėjo pavaduotojas Skyriaus vedėjo pavadavimo metu atsako už tinkamą Skyriaus vedėjui pavestų funkcijų ir užduočių vykdymą.

Atsakomybės principas įgyvendinamas ir kituose Nuostatų punktuose. Nuostatų 19 punkte nurodytos atsakomybės ribos. Minėtame punkte teigiama, kad „visi Skyriaus valstybės tarnautojai ir darbuotojai atsako už tinkamą ir teisėtą savo funkcijų vykdymą, sprendimų priėmimą ir veiksmų atlikimą“, o už neteisėtus, nepagrįstus sprendimus ir veiksmus, kuriuos atliko Skyriaus valstybės tarnautojas ar darbuotojas, naudodamasis suteiktais įgaliojimais ar duotais nurodymais, atsako juos atlikęs Skyriaus valstybės tarnautojas ar darbuotojas. Taip pat nurodoma, kad įgaliojimus suteikęs Šiaulių AVMI viršininkas, nurodymus davęs Skyriaus vedėjas, jo pavaduotojas atsako tik už netinkamą ar neteisėtą įgaliojimų suteikimą ar nurodymų davimą ir nepakankamą įgaliojimų ar nurodymų panaudojimo, savarankiškai priimamų sprendimų, sudaromų dokumentų kontrolę. 22 punkte pabrėžiama, kad Skyriaus valstybės tarnautojai ir darbuotojai, pažeidę šių nuostatų reikalavimus, atsako Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatyta tvarka. Nagrinėjamuose punktuose aiškiai atsispindi atsakomybės principo realizavimas Šiaulių AVMI Administravimo ir personalo skyriaus veikloje. Šio principo įgyvendinimas reiškia, kad kiekvienas Šiaulių AVMI subjektas, ar tai būtų Šiaulių AVMI viršininkas, ar, šiuo nagrinėjamu atveju, Skyriaus vedėjas, jo pavaduotojas, ar darbuotojas – visi turi atsakyti už savo veikimu ar neveikimu padarytas pasekmes pagal savo kompetenciją.

Apibendrinant administracinės teisės principų įgyvendinimą Šiaulių AVMI Administravimo ir personalo skyriaus veikloje, darytina išvada, kad tyrimo metu analizuotuose Šiaulių AVMI Administravimo ir personalo skyriaus nuostatuose yra įgyvendinami įstatymų viršenybės, teisingumo, protingumo, atskaitingumo, viešumo, tikslingumo (sprendimo ekonomiškumo) principai. Atsakomybės ir kontrolės principai ypač dažnai įgyvendinami Skyriaus veikloje. Pastebėtina tai, kad nėra realizuojami lygiateisiškumo (lygybės), proporcingumo, objektyvumo, kolegialumo derinimo su vienvaldiškumu ir nepiktnaudžiavimo valdžia principai Nuostatų turinyje, tačiau šie principai yra įtvirtinti Šiaulių AVMI nuostatuose ir Mokesčių administravimo įstatyme.

Bakalauro baigiamojo darbo tyrimo metu dokumentų analizės metodu ištirtas administracinės teisės principų įgyvendinimas Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos veikloje,

nagrinėjant Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos struktūrinių padalinių: Mokestinių prievolių departamento, Kontrolės departamento, Administravimo ir personalo skyriaus, nuostatus. Atlikus tyrimą matyti, kad dauguma darbo autorės pasirinktų administracinės teisės principų yra įgyvendinami Šiaulių AVMI struktūrinių padalinių nuostatuose. Vieni principai dažniau realizuojami Šiaulių AVMI Mokestinių prievolių departamento nuostatuose (pvz., viešumo principas), kiti principai labiau įgyvendinami Šiaulių AVMI Kontrolės departamento veikloje (pvz., kontrolės principas), o dar kiti dažniau realizuojami Šiaulių AVMI Administravimo ir personalo skyriaus nuostatuose (pvz., atsakomybės principas), tačiau tokie principai kaip įstatymų viršenybės, atskaitingumo, tikslingumo (sprendimo ekonomiškumo), įgyvendinami visose Šiaulių AVMI struktūrinių padalinių nuostatuose. Atskirų administracinės teisės principų įgyvendinimo Šiaulių AVMI struktūrinių padalinių nuostatuose gausa priklauso nuo padalinio specifinių įgyvendinamų uždavinių ir funkcijų. Vadovaujantis teisingumo ir protingumo principais paremti visi struktūrinių padalinių nuostatai, nes šie principai reikalauja iš Šiaulių AVMI subjektų elgtis apdairiai, atidžiai, sąžiningai, apgalvotai ir deramai, t.y. teisingai ir protingai. Pabrėžtina tai, kad Šiaulių AVMI struktūrinių padalinių nuostatuose nėra įtvirtinti nepiktnaudžiavimo valdžia, kolegialumo derinimo su vienvaldiškumu, proporcingumo ir objektyvumo (nešališkumo) principai, o prie retai įtvirtintų principų padalinių nuostatuose galima priskirti ir lygiateisiškumo (lygybės) principą. Tačiau iš tyrimo metu gautų rezultatų matyti, kad nors ir ne visi bakalauro baigiamajame darbe pasirinkti administracinės teisės principai įtvirtinti Šiaulių AVMI struktūrinių padalinių nuostatuose, tačiau visi administracinės teisės principai įgyvendinami struktūrinių padalinių veikloje, nes minėti struktūriniai padaliniai vykdo veiklą, vadovaudamiesi ne tik padalinių nuostatais, bet ir Šiaulių AVMI nuostatais bei Mokesčių administravimo įstatymu.

2.5. Administracinės teisės principų įgyvendinimas Šiaulių AVMI pareigūnams atliekant mokestinius patikrinimus

Bakalauro baigiamojo darbo tyrimo metu siekta iširti administracinės teisės principų įgyvendinimą konkrečiu Šiaulių AVMI veiklos pavyzdžiu – Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos pareigūnų atliekamų mokestinių patikrinimų metu.

Valstybinės mokesčių inspekcijos (toliau – mokesčių administratoriaus) pareigūnų vykdomų mokesčių mokėtojų (mokestį išskaičiuojančių asmenų) (toliau – mokėtojas) mokestinio patikrinimo atlikimo, mokestinio patikrinimo metu surinktos informacijos, nustatytų faktų įforminimo bei patvirtinimo procedūras reglamentuoja Mokestinių patikrinimų atlikimo, jų rezultatų įforminimo ir patvirtinimo taisyklės (2004) (toliau – taisyklės) su pakeitimais (2005; 2006; 2008; 2011).

VMI prie FM viršininkas, vadovaudamasis Mokesčių administravimo įstatymo (2004) 134 straipsniu, kuriame teigiama, kad „detalią mokestinių patikrinimų atlikimo, jų rezultatų įforminimo

ir patvirtinimo tvarką nustato centrinis mokesčių administratorius, suderinęs su finansų ministru”, o „mokestinių patikrinimų atlikimo metodikas tvirtina centrinis mokesčių administratorius”, ir siekdamas užtikrinti naujų Mokesčių administravimo įstatymo nuostatų, susijusių su mokestiniais patikrinimais, įgyvendinimą 2004 m. gegužės 5 d. įsakymu Nr. VA-87, patvirtino Mokestinių patikrinimų atlikimo, jų rezultatų įforminimo ir patvirtinimo taisykles.

Mokestinių patikrinimų atlikimo, jų rezultatų įforminimo ir patvirtinimo taisyklių (2004) 3 punkte teigiama, kad „mokestinis patikrinimas – mokesčių administratoriaus atliekamas mokėtojo patikrinimas siekiant kontroliuoti, kaip mokėtojas vykdo mokesčių įstatymų reikalavimus mokesčių apskaičiavimo, deklaravimo, sumokėjimo, o įstatymų nustatytais atvejais – kitose srityse”. O taisyklių 4 punkte išvardinti mokesčių administratoriaus pareigūno atliekami mokestiniai patikrinimai: kompleksiniai (t.y. mokestinės prievolės įvykdymo patikrinimas, kuris apima visų mokėtojo mokamų mokesčių, administruojamų VMI, per tam tikrą laikotarpį apskaičiavimo, deklaravimo ir sumokėjimo teisingumo patikrinimą); teminiai (t.y. mokestinės prievolės įvykdymo patikrinimas, kuris apima mokėtojo mokamo tam tikro mokesčio (mokesčių), administruojamo (administruojamų) VMI, per tam tikrą laikotarpį apskaičiavimo, deklaravimo ir sumokėjimo teisingumo patikrinimą); operatyvūs (t.y. įstatymuose bei poįstatyminiuose teisės aktuose nustatytų atskirų mokėtojų pareigų apskaitos, mokesčių deklaravimo, sumokėjimo, registravimosi mokėtoju ir kitose srityse vykdymo patikrinimas). Pažymėtina tai, kad nagrinėjamų taisyklių nuostatos netaikomos atliekant operatyvius patikrinimus.

Siekiant ištirti administracinės teisės principų įgyvendinimą Šiaulių AVMI veikloje konkrečiu pavyzdžiu, dokumentų analizės metodu tiriamos Mokestinių patikrinimų atlikimo, jų rezultatų įforminimo ir patvirtinimo taisyklės (2004) su pakeitimais (2005; 2006; 2008; 2011).

Vadovaujantis **protingumo principu** ir **teisingumo principu** yra parengtos visos Mokestinių patikrinimų atlikimo, jų rezultatų įforminimo ir patvirtinimo taisyklių normos, nes remiantis taisyklėmis yra vykdomos Šiaulių AVMI pareigūnų mokesčių mokestinio patikrinimo atlikimo, mokestinio patikrinimo metu surinktos informacijos, nustatytų faktų įforminimo bei patvirtinimo procedūros, todėl itin svarbu protingai ir teisingai reglamentuoti šią vykdomą veiklą.

Kaip pavyzdys pateiktinas Mokestinių patikrinimų atlikimo, jų rezultatų įforminimo ir patvirtinimo taisyklių 14 punktas, kuriame nustatyta, kad „tuo atveju, kai mokėtojas nori sutrumpinti dokumentų (dokumentų registrų) parengimo terminą, jis gali kreiptis į mokesčių administratorių su motyvuotu prašymu, kad mokestinis patikrinimas būtų pradėtas anksčiau negu pranešime apie mokestinį patikrinimą nurodyta faktinė patikrinimo pradžios diena”. Šiame punkte realizuojamas protingumo principas, kuris supratamas, kaip protingas elgesys su mokėtoju, kuris motyvuotai nori sutrumpinti dokumentų (dokumentų registrų) parengimo terminą.

Vadovaujantis protingumo principu, taisyklių 17 punkte reglamentuojamas numatomas mokestinio patikrinimo dalykas, kuris, atsižvelgus į mokestinio patikrinimo metu nustatytus faktus, aplinkybes, gali būti pakeistas, pvz., teminis vieno mokesčio patikrinimas gali būti pakeistas kompleksiniu patikrinimu. Taisyklių 29 punkte nustatyta, kad „prireikus, mokestiniam patikrinimui atlikti gali būti skiriamas papildomas mokesčių administratoriaus pareigūnas arba vienas pareigūnas pakeistas kitu bei pakeistas mokestinio patikrinimo dalykas“. Taisyklių 37 punkte teigiama, kad tokiais atvejais, kai mokestinis patikrinimas yra pratęsiamas ir/arba sustabdomas, pavedime tikrinti turi būti nurodomos mokestinio patikrinimo pratęsimo (sustabdymo) priežastys bei terminas ir apie tai pasirašytinai informuojamas mokėtojas, taip pat mokėtoju pageidaujant, turi būti paliekama papildyto pavedimo tikrinti kopija. Minėtose normose taip pat realizuojamas protingumo principas.

Teisingumo principas yra neatsiejamas nuo Šiaulių AVMI veiklos, kuris reikalauja iš Šiaulių AVMI subjektų, kad jie elgtųsi teisingai su kiekvienu mokesčių mokėtoju. Teisingumo principas Šiaulių AVMI veikloje pasireiškia ne tik deramu ir teisingu elgesiu su kiekvienu mokėtoju, bet ir teisingumo principo įgyvendinimu, vadovaujantis Mokestinių patikrinimų atlikimo, jų rezultatų įforminimo ir patvirtinimo taisyklėmis, pareigūnų vykdomuose mokestiniuose patikrinimuose.

Taisyklių 43 punkte reglamentuojama, kad „mokesčių administratorius neturi teisės pakartotinai tikrinti mokėtojo dėl to paties mokesčio už tą patį mokestinį laikotarpį, jei buvo priimtas atitinkamas mokesčių administratoriaus sprendimas dėl patikrinimo akto tvirtinimo arba patikrinimo rezultatai buvo patvirtinti patikrinimo pažyma“. 54 punkte nurodyta, kad mokesčių apskaičiavimo, deklaravimo, sumokėjimo teisingumui nustatyti patikrinimą atliekantis mokesčių administratoriaus pareigūnas turi teisę iš asmenų, tarp jų iš kredito įstaigų, gauti pareigoms atlikti reikalingus duomenis bei dokumentų nuorašus, kompiuterinių laikmenų duomenis apie juridinio ar fizinio asmens turtą, pajamas, išlaidas ir veiklą. Minėtose normose realizuojamas teisingumo principo įgyvendinimas Šiaulių AVMI veikloje, atliekant mokestinio patikrinimo procedūras.

Vadovaujantis teisingumo principu taisyklių 63 punkte yra įtvirtinta norma, kurioje teigiama, kad mokesčių mokėtojas turi teisę mokestinio patikrinimo ir jo rezultatų tvirtinimo metu teikti savo pastabas ir paaiškinimus dėl patikrinimo dalyko ir kitų su patikrinimu susijusių aplinkybių, o rašytinės mokėtojo pastabos, paaiškinimai ir įrodymai būtinai turi būti pridedami prie patikrinimo akto ir pažymima patikrinimo akte. 105 punkte reglamentuojama, kad mokėtojas, kuris nesutinka su patikrinimo akte papildomai apskaičiuotomis mokesčių sumomis, taip pat nori pagrįsti kitas aplinkybes, kurios gali būti svarbios tvirtinant patikrinimo rezultatus, turi teisę mokesčių administratoriui pateikti savo rašytines pastabas dėl patikrinimo akto. O 113 punkte nustatyta, kad mokėtojas dar turi teisę papildyti ar pakeisti pateiktas rašytines pastabas. Minėtuose taisyklių punktuose yra įgyvendinamas teisingumo principas, kuris pasireiškia kaip teisingas Šiaulių AVMI

subjektų elgesys su mokėtojais mokestinio patikrinimo ir jo rezultatų tvirtinimo metu bei suteikiant mokėtojams galimybę pateikti pastabas ir paaiškinimus.

Nepiktnaudžiavimo valdžia principas yra įgyvendinamas Šiaulių AVMI subjektų veikloje atliekant mokestinius patikrinimus. Mokestinių patikrinimų atlikimo, jų rezultatų įforminimo ir patvirtinimo taisyklių 5 punkte reglamentuojama, kad „mokestinius patikrinimus atlieka vietos ir centrinio mokesčių administratoriaus pareigūnai, kuriems mokesčių administratoriaus viršininkas ar jo įgaliotas asmuo šių taisyklių nustatyta tvarka paveda atlikti mokestinius patikrinimus“. Taisyklių 28 punkte teigiama, kad patikrinimą atlieka tik pavedime tikrinti nurodytieji mokesčių administratoriaus pareigūnai. Šiose normose yra įtvirtintas nepiktnaudžiavimo valdžia principas, kurį įgyvendinant turi būti nustatytos konkrečios Šiaulių AVMI pareigūnų kompetencijos atlikti mokestinius patikrinimus. Vadovaujantis minėtu principu Šiaulių AVMI subjektui draudžiama atlikti patikrinimus, jeigu jis nėra įgaliotas mokesčių administratoriaus viršininko ar jo įgalioto asmens juos atlikti.

Taisyklių 32 punkte teigiama, kad tik įteikęs mokėtojui pranešimą apie mokestinį patikrinimą, pateikęs tarnybinį pažymėjimą bei pavedimą, mokesčių administratoriaus pareigūnas, atliekantis mokėtojo mokestinį patikrinimą, turi teisę visą patikrinimo atlikimo laikotarpį mokėtojo darbo valandomis nekliudomai įeiti į mokėtojo patalpas, teritoriją, taip pat mokėtojo privačias patalpas ir teritoriją, jei jose vykdoma veikla. Vadovaujantis nepiktnaudžiavimo valdžia principu teigtina, kad tik tas pareigūnas, kuris pateikia su mokestiniu patikrinimu susijusius dokumentus, gali atlikti mokestinį patikrinimą, ir tuo siekiama išvengti piktnaudžiavimo valdžia, kad mokestinius patikrinimus neatliktų neįgaliotas asmuo.

Taisyklių 142 punkte reglamentuojama, kad „taisyklės neriboja papildomų pareigūno veiksmų, atliekamų vadovaujantis teisės aktų suteiktomis teisėmis“. Šioje normoje realizuojamas nepiktnaudžiavimo valdžia principas, kuriuo vadovaujantis minėtame punkte yra nustatyta, kad neribojami tik tokie papildomi pareigūnų veiksmai, kurie yra nustatyti teisės aktuose. Taigi Šiaulių AVMI subjektams draudžiama atlikti veiksmus, kurie nėra nustatyti įstatymuose ar neturint įgaliojimų.

Kontrolės, atskaitingumo ir atsakomybės principai yra įgyvendinami Šiaulių AVMI subjektų veikloje, atliekant mokestinius patikrinimus. Šių principų esmė ta, kad mokestiniai patikrinimai yra vykdomi tik viršininko ar jo įgalioto asmens žinioje, o už taisyklių pažeidimus atsako kiekvienas pareigūnas.

Taisyklių 18 punkte nustatyta, kad „visi mokestiniai patikrinimai pradedami, kai mokesčių administratoriaus pareigūnas turi mokesčių administratoriaus viršininko ar jo įgalioto asmens pasirašytą pavedimą atlikti mokestinį patikrinimą. Šiame punkte realizuojamas kontrolės principas ir atskaitingumo principas, kuriais vadovaujantis mokestiniai patikrinimai pradedami tik žinant

viršininkui ar įgaliotam asmeniui ir tik pasirašius pavedimą atlikti patikrinimą. Taip pat šie principai įgyvendinami ir taisyklių 136 punkte, kuriame teigiama, kad „sprendimą dėl patikrinimo akto tvirtinimo arba patikrinimo pažymą pasirašo mokesčių administratoriaus viršininkas ar jo tam įgaliotas asmuo”.

Atsakomybės principas įgyvendinamas taisyklių 145 punkte, kuriame aiškiai reglamentuojama, kad „pareigūnas, pažeidęs šias taisykles, atsako Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatyta tvarka”. Vadovaujantis atsakomybės principu nei vienas pareigūnas nėra atleidžiamas nuo atsakomybės.

Mokestinių patikrinimų atlikimo, jų rezultatų įforminimo ir patvirtinimo taisyklių 8 punkte įgyvendinamas **viešumo principas**. Minėtame punkte reglamentuojama, kad „mokesčių administratorius, prieš pradėdamas mokėtojo mokestinį patikrinimą, privalo įteikti mokėtojui pranešimą apie pavedimo atlikti patikrinimą išrašymą”. Vadovaujantis viešumo principu 8 punkte įtvirtinta taisyklė, kad kiekvienas mokėtojas turi teisę žinoti apie pavedimo atlikti patikrinimą išrašymą, todėl mokesčių administratoriaus prievolė yra, prieš pradėdamas mokėtojo mokestinį patikrinimą, mokėtojui pasirašytinai įteikti pranešimą.

Taisyklių 22 punkte taip pat įgyvendinamas viešumo principas, kuriuo vadovaujantis minėtame punkte reglamentuojama, kad, „prieš pradėdamas faktinį mokestinį patikrinimą, mokėtojas (jo atstovas), jei jis dalyvauja mokestiniame patikrinime, su pavedimu tikrinti supažindinamas pasirašytinai ir jam pateikiama pavedimo tikrinti kopija”. 96 punkte nustatyta, kad patikrinimo aktas turi būti surašomas dviem egzemplioriais, iš kurių vienas patikrinimo akto egzempliorius paliekamas mokesčių administratoriui, kurio pareigūnas atliko patikrinimą, o kitas egzempliorius įteikiamas mokėtojui. Šiuose punktuose realizuojamas viešumo principas, kurio esmė ta, kad kiekvienas mokesčių mokėtojas turi teisę susipažinti su pavedimu tikrinti ir žinoti visą informaciją, kuri yra surašoma patikrinimo akte.

Proporcingumo principas yra įgyvendinamas Šiaulių AVMI subjektų veikloje, atliekant mokestinius patikrinimus. Taisyklių 9 punkte reglamentuojama, kad mokesčių administratoriaus paskirtas atlikti patikrinimą pareigūnas turi teisę pradėti faktinį mokėtojo patikrinimą be pranešimo apie mokestinį patikrinimą tik tada, jei yra pagrįsta rizika (pvz., mokesčių administratorius turi informacijos/duomenų/faktų), kad mokėtojas gali paslėpti ar sunaikinti mokestiniam patikrinimui atlikti reikalingus dokumentus, arba yra kitų aplinkybių, dėl kurių patikrinimas taptų neįmanomas arba jo atlikimas ypač pasunkėtų (pvz., kai tikrinama likviduoto ar mirusio mokėtojo veikla). Šiame punkte realizuojamas proporcingumo principas, kurio reikšmė ta, kad pareigūnas neišpėjęs mokesčių mokėtojo gali pradėti patikrinimą tik tuo atveju, jei yra įvertinęs galimą riziką, kuri pagrįsta informacija, duomenimis ir faktais.

Taisyklių 35 punkte teigiama, kad vietos mokesčių administratoriaus prašymu pas mokėtoją atliekamo patikrinimo trukmė centrinio mokesčių administratoriaus sprendimu gali būti pratęsta, bet ne ilgiau kaip dar 180 dienų ir (arba) 30 dienų kiekvienam struktūriniam padaliniui, o atsižvelgdamas į mokestinio patikrinimo sudėtingumą, veiklos pobūdį, tikrinimo mastą, centrinis mokesčių administratorius mokestinio patikrinimo trukmę gali pratęsti tik išskirtiniais atvejais (pvz., kitais atvejais, kai atsižvelgus į patikrinimo sudėtingumą, veiklos pobūdį, tikrinimo mastą bei aplinkybes paaiškėja, kad nėra galimybių per 90 dienų atlikti mokestinį patikrinimą). Vadovaujantis proporcingumo principu minėtame punkte yra įvardyti atliekamo patikrinimo pratęsimo terminai, kurie gali būti pratęsti tik tam tikrais išskirtiniais atvejais, taigi vadovaujantis minėtu principu atliekamo patikrinimo terminų pratęsimas gali būti tik įvertinus pagrįstus patikrinimo tikslus ir mastą.

Taisyklių 40 punkte reglamentuojama, kad „mokesčių administratorius privalo užtikrinti, kad mokesčių administratoriaus buveinėje bei pas mokėtoją vykdomas mokestinis patikrinimas būtų atliktas per objektyviai įmanomą kuo trumpesnę laikotarpį“, o patikrinimo terminas gali keistis tik vadovaujantis proporcingumo principu, atsižvelgiant į patikrinimo apimtį, mokėtojo turimus struktūrinius padalinius, mokėtojo tvarkomos buhalterinės apskaitos būklę, bendradarbiavimą su mokesčių administratoriumi, nustatytų pažeidimų pobūdį ir kitas aplinkybes, galinčias lemti mokestinio patikrinimo trukmę.

Taisyklių 46 punkte vadovaujantis proporcingumo principu yra nustatyta, kad „pakartotinis patikrinimas turi būti atliekamas tik atitinkamų pavedimų ribose“. Minėtame punkte taip pat teigiama, kad „nepasibaigus teisės aktų nustatytam sprendimo apskundimo terminui pakartotinis patikrinimas turi būti pradėtas tais atvejais, kai yra pagrįstos rizikos, kad mokėtojas gali paslėpti arba sunaikinti mokestiniam patikrinimui atlikti reikalingus dokumentus, kitaip apsunkinti mokestinį patikrinimą ar mokestinių nepriemokų išieškojimo galimybes“. Taigi tik gerai ir pagrįstai įvertinus visas aplinkybes ir riziką galimas pakartotinis patikrinimas.

Įstatymų viršenybės principas taip pat yra įgyvendinamas Šiaulių AVMI subjektų veikloje, atliekant mokestinius patikrinimus. Mokestinių patikrinimų atlikimo, jų rezultatų informavimo ir patvirtinimo taisyklių 32 punkte nustatyta, kad į fizinio asmens gyvenamąsias patalpas mokesčių administratoriaus pareigūnas turi teisę patekti tik fiziniam asmeniui sutikus, ir tik tuo atveju, jei įstatymai nenustato kitaip. Minėtame punkte įgyvendinamas įstatymų viršenybės principas, kuris reiškia, kad Šiaulių AVMI pareigūnų įgaliojimai atlikti mokestinį patikrinimą turi būti nustatyti teisės aktuose.

Taisyklių 43.2 punkte teigiama, kad atliekant mokestinį patikrinimą dėl abipusio susitarimo procedūros pagal užsienio valstybės mokesčių administracijos (kompetentingos institucijos) kreipimąsi arba su minėta institucija atliekant bendrą patikrinimą yra numatytos „Lietuvos

Respublikos sudarytose ir taikomose dvigubo apmokestinimo išvengimo sutartyse arba Konvencijoje 90/436/EEB dėl dvigubo apmokestinimo koreguojant asocijuotų įmonių pelną, taikymo”. Šiame punkte realizuojamas įstatymų viršenybės principas, nes aiškiai nurodoma, kokiais teisės aktais remiantis yra atliekamos procedūros bendradarbiaujant su užsienio valstybių administracijomis.

Taisyklių 52 punkte įgyvendinamas įstatymų viršenybės principas. Minėtame punkte reglamentuojama, kad atkuriant prarastuosius dokumentus turi būti vadovaujamasi Lietuvos Respublikos buhalterinės apskaitos įstatymo nuostatomis, o dingusių, visiškai ar iš dalies sugadintų apskaitos dokumentų ir apskaitos registrų atkūrimo tvarka, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. liepos 1 d. nutarimu Nr. 1022 „Dėl dingusių, visiškai ar iš dalies sugadintų apskaitos dokumentų ir apskaitos registrų atkūrimo tvarkos patvirtinimo”. Taisyklių 77 punkte teigiama, kad „pažeidimo esmė turi būti išdėstyta aiškiai ir tiksliai, vadovaujantis įstatymais ar kitais teisės aktais, kurie galiojo pažeidimo padarymo metu”, taigi šiame punkte realizuojamas įstatymų viršenybės principas, kuris reiškia, kad administraciniai aktai, susiję su mokesčių mokėtojų patikrinimais, pažeidimais, visais atvejais turi būti pagrįsti įstatymais.

Tikslingumo (sprendimo ekonomiškumo) principas įgyvendinamas Mokestinių patikrinimų atlikimo, jų rezultatų informavimo ir patvirtinimo taisyklių 24 punkte, kuriame reglamentuojama, kad „pavedimą tikrinti pasirašo tas mokesčių administratoriaus viršininkas ar jo įgaliotas asmuo, kurio teritorijoje yra įregistruotas tikrintinas mokėtojas, arba tas mokesčių administratoriaus viršininkas ar jo įgaliotas asmuo, kurio pareigūnas atlieka patikrinimą”. Minėtame punkte realizuojamas tikslingumo (sprendimo ekonomiškumo) principas, kuris reikalauja mokesčių administratorių veiklą paskirstyti pagal mokesčių administratorių teritorijoje įregistruotus tikrintinus mokesčių mokėtojus.

Taisyklių 105 punkte nustatyta, kad mokėtojas turi teisę mokesčių administratoriui pateikti savo rašytines pastabas dėl patikrinimo akto, kurios pateikiamos tam mokesčių administratoriui, kuriam pavesta tvirtinti patikrinimo aktą. 116 punkte nurodyta, kad „kai mokėtoją tikrina vietos mokesčių administratoriaus, kurio teritorijoje mokėtojas įregistruotas (turėjo būti įregistruotas), pareigūnas, tai šis vietos mokesčių administratorius priima sprendimą dėl patikrinimo akto tvirtinimo”. 118 punkte reglamentuojama, kad „sprendimą dėl patikrinimo akto tvirtinimo priima mokesčių administratorius, kurio teritorijoje mokėtojas registruotas”. 119 punkte teigiama, kad „jei mokėtoją tikrina kelių vietos mokesčių administratorių pareigūnai arba mokėtojo struktūrinį padalinį tikrina kito vietos mokesčių administratoriaus pareigūnas, tai sprendimą dėl patikrinimo akto priima mokesčių administratorius, kurio teritorijoje mokėtojas įregistruotas, išskyrus atvejus, kai centrinis mokesčių administratorius paveda tai atlikti kitam vietos mokesčių administratoriui”. Minėtuose taisyklių punktuose realizuojamas tikslingumo (sprendimo ekonomiškumo) principas,

kuris reikalauja mokesčių administratorių veiklą paskirstyti taip, kad būtų kuo veiksmingiau ir ekonomiškiau atliekamos jų funkcijos.

Mokestinių patikrinimų atlikimo, jų rezultatų įforminimo ir patvirtinimo taisyklių 37¹ punkte reglamentuojama, kad kai yra išrašytas pavedimas tikrinti, tačiau dėl objektyvių priežasčių faktinis mokestinis patikrinimas dar nepradėtas (pvz., neįmanoma surasti to mokėtojo ir yra tai patvirtinantys dokumentai) arba faktinis mokestinis patikrinimas yra pradėtas, tačiau dėl tam tikrų aplinkybių negali būti tęsiamas ir/ar užbaigtas (pvz., dėl teismo sprendimo/nutarties), tai mokestinis patikrinimas gali būti nutraukiamas. Taisyklių 37² punkte nustatyta, kad mokestinis patikrinimas gali būti nutraukiamas, tačiau mokestinį patikrinimą atliekantis pareigūnas turi parengti motyvuotą išvadą dėl mokestinio patikrinimo nutraukimo. Minėtuose punktuose yra įgyvendinamas **objektyvumo (nešališkumo) principas**, kuriuo vadovaujantis Šiaulių AVMI pareigūnai, atlikdami mokestinį patikrinimą, turi būti nešališki ir privalo objektyviai įvertinti visus su mokesčių mokėtoju susijusius faktus, dėl kurių mokestinis patikrinimas gali būti nutrauktas. Tokiu atveju, kai pareigūnai mokestinį patikrinimą nutraukia, jie būtinai privalo parengti motyvuotą išvadą, nes mokesčių administratoriaus viršininkas ar jo įgaliotas asmuo turi žinoti, dėl kokių objektyvių ir nešališkai įvertintų aplinkybių mokestinis patikrinimas nutraukiamas.

Objektyvumo (nešališkumo) principas įgyvendinamas ir taisyklių 80 punkte, kuriame teigiama, kad „pažeidimo nustatymo faktas turi būti pagrindžiamas įrodymais, kuriais remdamasis pareigūnas konstatuoja pažeidimą“. 127 punkte nustatyta, kad „kai mokėtojas pateikė rašytines pastabas dėl patikrinimo akto, sprendime dėl patikrinimo akto tvirtinimo turi būti nurodyta, į kurias pastabas yra atsižvelgta (neatsižvelgta)“, o jei į mokėtojo rašytines pastabas nebuvo atsižvelgta, turi būti nurodomos motyvuotos priežastys. 129 punkte reglamentuojama, kad „sprendime dėl patikrinimo akto tvirtinimo mokesčių administratorius taip pat turi pagrįsti priimamą (-us) sprendimą (-us) dėl patikrinimo akto ar atskirų patikrinimo rezultatų ir nurodyti priimamo sprendimo pobūdį“. 135¹ punkte teigiama, kad „patikrinimo pažymoje mokesčių administratorius turi pagrįsti priimamą sprendimą ir nurodyti priimamo sprendimo pobūdį“. Taigi visuose minėtuose taisyklių punktuose yra realizuojamas objektyvumo (nešališkumo) principas, kurio esmė ta, kad Šiaulių AVMI pareigūnas, atlikdamas mokestinius patikrinimus, tikrinimo procedūras, įformindamas mokestinių patikrinimų rezultatus, privalo būti nešališkas ir objektyvus, todėl priimdamas sprendimus privalo nurodyti visas aplinkybėse ir faktus, kodėl sprendimas buvo priimtas vienaip ar kitaip.

Mokestinių patikrinimų atlikimo, jų rezultatų įforminimo ir patvirtinimo taisyklės remiasi Mokesčių administravimo įstatymu, tai tiek **lygiateisiškumo (lygybės)**, tiek **kolegialumo derinimo su vienvaldiškumu principai**, nors ir nėra tiesiogiai įtvirtinti nagrinėjamose taisyklėse, tačiau yra įgyvendinami Mokesčių administravimo įstatyme. Kaip pavyzdys pateikiamas Mokesčių

administravimo (2004) 7 straipsnis, kuriame aiškiai įtvirtintas lygiateisiškumo principas – „taikant mokesčių įstatymus, visi mokesčių mokėtojai dėl šių įstatymų nustatytų sąlygų yra lygūs“, ir 134 straipsnis, kuriame įgyvendinamas kolegialumo derinimo su vienvaldiškumu principas – „detaliai mokestinių patikrinimų atlikimo, jų rezultatų įforminimo ir patvirtinimo tvarką nustato centrinis mokesčių administratorius, suderinęs su finansų ministru“.

Apibendrinant bakalauro baigiamojo darbo tyrimo metu ištirtą administracinės teisės principų įgyvendinimą Šiaulių AVMI veikloje konkrečiu Šiaulių AVMI pareigūnų atliekamų mokestinių patikrinimų procedūrose pavyzdžiu, darytina išvada, kad visi bakalauro baigiamajame darbe tyrimui atlikti pasirinkti administracinės teisės principai yra įgyvendinami Šiaulių AVMI pareigūnų vykdomų mokesčių mokėtojų mokestinio patikrinimo procedūrose. Mokestinių patikrinimų atlikimo, jų rezultatų įforminimo ir patvirtinimo taisyklėse įgyvendinami protingumo, teisingumo, nepiktnaudžiavimo valdžia, kontrolės, atskaitingumo, atsakomybės, viešumo, proporcingumo, įstatymų viršenybės, tikslingumo (sprendimo ekonomiškumo), objektyvumo (nešališkumo) principai. Taisyklėse nėra realizuoti lygiateisiškumo (lygybės) ir kolegialumo derinimo su vienvaldiškumu principai, tačiau šie principai įgyvendinami su nagrinėjamomis procedūromis susijusiame kitame teisės akte – Mokesčių administravimo įstatyme.

IŠVADOS

1. Teisės principai yra teisės ir kartu visos jos sistemos tam tikros nuostatos, bendro pobūdžio idėjos, kuriomis grindžiama teisinė sistema. Teisės principai grupuojami į grupes: principai, kurie apima visą teisės sistemą, ir jie yra bendri, būdingi visoms teisės šakoms, ir principai, kurie apima tik kelias teisės šakas arba tinka tik konkrečiai šakai ar teisės normų grupei.

Administracinės teisės principai taikytini tiems santykiams, kurių dalyviai yra administracinės teisės subjektai. Tiek teisės principams, tiek ir administracinės teisės principams būdingi bendri bruožai: vadovaujantis teisės principais yra kuriamos teisės normos, teisės principai kontroliuoja teisės normos nukrypimą nuo teisinių idėjų, esant kolizijos atvejui tarp teisės principų ir teisės normos, pirmenybė teikiama teisės principams.

2. Administracinės teisės principų paskirtis viešajame administravime yra sustiprinti teisinį apibrėžtumą, sumažinti viešojo administravimo subjektų priimamų sprendimų ir atliekamų veiksmų nukrypimą nuo teisinių standartų. Literatūroje administracinės teisės principai skirstomi bent jau dviem būdais. Vieni autoriai administracinės teisės principus skirsto į bendruosius (fundamentaliuosius) administracinės teisės principus: įstatymų viršenybės, teisingumo, protingumo, viešumo, kontrolės ir atsakomybės, ir į institutų (specialiuosius) principus: viešojo administravimo, valstybės tarnybos, policijos veiklos, vietos savivaldos, administracinės atsakomybės. Kiti autoriai administracinės teisės principus skirsto į pagrindinius administracinės teisės principus, kurių dauguma sutampa su bendraisiais administracinės teisės principais, tačiau išskiriami dar ir lygiateisiškumo (lygybės), tikslingumo (sprendimo ekonomiškumo), kolegialumo derinimo su vienvaldiškumu, atskaitingumo, proporcingumo, nepiktnaudžiavimo valdžia, objektyvumo principai, ir į organizacinius techninius principus: teritorinis, bendro vadovavimo, šakinis, funkcinis ir kt., kurie įvardijami pagalbiniais administracinės teisės principais, kuriais formuojamos valstybinės institucijos. Visi bendrieji, arba kitaip vadinami pagrindiniai, administracinės teisės principai turi būti įgyvendinami viešąjį administravimą atlikti įgaliotų institucijų veikloje.

3. Atlikto tyrimo rezultatai atskleidė, kad visi bakalauro baigiamajame darbe tyrimui atlikti pasirinkti administracinės teisės principai yra įgyvendinami Šiaulių AVMI veikloje. Atskaitingumo, įstatymų viršenybės, kontrolės, tikslingumo (sprendimo ekonomiškumo), nepiktnaudžiavimo valdžia, protingumo, teisingumo, atsakomybės, kolegialumo derinimo su vienvaldiškumu, proporcingumo ir viešumo principai yra reglamentuojami Šiaulių AVMI nuostatuose. Objektyvumo (nešališkumo) ir lygiateisiškumo (lygybės) principai nėra nustatyti Šiaulių AVMI nuostatuose, tačiau jie yra įtvirtinti Mokesčių administravimo įstatyme, kuriuo Šiaulių AVMI taip pat vadovaujasi vykdydama savo veiklą.

4. Atlikus tyrimą matyti, kad dauguma administracinės teisės principų yra įgyvendinami Šiaulių AVMI struktūrinių padalinių nuostatuose. Vieni principai dažniau reglamentuojami Šiaulių AVMI Mokestinių prievolių departamento nuostatuose (pvz., viešumo principas), kiti principai labiau įgyvendinami Šiaulių AVMI Kontrolės departamento veikloje (pvz., kontrolės principas), o dar kiti dažniau realizuojami Šiaulių AVMI Administravimo ir personalo skyriaus nuostatuose (pvz., atsakomybės principas). Administracinės teisės principų įgyvendinimo Šiaulių AVMI struktūrinių padalinių nuostatuose gausa priklauso nuo padalinio įgyvendinamų uždavinių ir funkcijų. Šiaulių AVMI struktūrinių padalinių nuostatuose nėra įtvirtinti nepiktnaudžiavimo valdžia, kolegialumo derinimo su vienvaldiškumu, proporcingumo ir objektyvumo (nešališkumo) principai, tačiau šie principai įgyvendinami Mokestinių prievolių departamento, Kontrolės departamento, Administravimo ir personalo skyriaus veikloje, nes minėti struktūriniai padaliniai vykdydami veiklą vadovaujasi ne tik padalinių nuostatais, bet ir Šiaulių AVMI nuostatais bei Mokesčių administravimo įstatymu.

5. Iš tyrimo rezultatų matyti, kad visi bakalauro baigiamajame darbe tyrimui atlikti pasirinkti administracinės teisės principai yra įgyvendinami Šiaulių AVMI pareigūnų atliekamuose mokestiniuose patikrinimuose, tik minėti principai yra įgyvendinami ne viename teisės akte – Mokestinių patikrinimų atlikimo, jų rezultatų informavimo ir patvirtinimo taisyklėse, bet ir nagrinėjamas procedūras reglamentuojančiame kitame teisės akte – Mokesčių administravimo įstatyme.

6. Atliktos analizės rezultatai patvirtina bakalauro baigiamojo darbo įvade iškeltą hipotezę, kad visi administracinės teisės principai yra įgyvendinami Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose, nes ištyrus pagrindinius Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos veiklą reglamentuojančius teisės aktus paaiškėjo, kad visi administracinės teisės principai įgyvendinami Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos veikloje, tačiau ne viename, o keliuose teisės aktuose.

REKOMENDACIJOS

Administracinės teisės principai atlieka svarbų vaidmenį viešąjį administravimą atlikti įgaliotų institucijų veikloje. Šiaulių AVMI yra viešojo administravimo subjektas, kuris savo veikloje turi įgyvendinti administracinės teisės principus. Nors atlikus tyrimą ir paaiškėjo, kad visi bakalauro baigiamojo darbo tyrimui pasirinkti administracinės teisės principai yra įgyvendinami Šiaulių AVMI veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose, tačiau išanalizavus Šiaulių AVMI ir jos struktūrinių padalinių nuostatus matyti, kad ne visi administracinės teisės principai yra įtvirtinti nuostatų punktų turinyje, todėl būtina vadovautis ir kitais Šiaulių AVMI veiklą reglamentuojančiais teisės aktais. Todėl rekomenduotina:

1. Šiaulių AVMI nuostatuose įtvirtinti objektyvumo (nešališkumo) ir lygiateisiškumo (lygybės) principus.
2. Šiaulių AVMI Mokestinių prievolių departamento nuostatuose įtvirtinti lygiateisiškumo (lygybės), kolegialumo derinimo su vienvaldiškumu, proporcingumo, nepiktnaudžiavimo valdžia ir objektyvumo principus.
3. Šiaulių AVMI Kontrolės departamento nuostatuose įtvirtinti viešumo, kolegialumo derinimo su vienvaldiškumu, proporcingumo, nepiktnaudžiavimo valdžia ir objektyvumo principus.
4. Šiaulių AVMI Administravimo ir personalo skyriaus nuostatuose įtvirtinti lygiateisiškumo (lygybės), kolegialumo derinimo su vienvaldiškumu, proporcingumo, nepiktnaudžiavimo valdžia ir objektyvumo principus.

Minėtų administracinės teisės principų akcentavimas konkrečiuose nuostatų punktuose užtikrintų administracinės teisės principų aiškesnį realizavimą, nes darbuotojai vykdydami kasdienes savo funkcijas vadovaujasi nuostatais. Visa tai sustiprintų tiek darbuotojų, tiek mokesčių mokėtojų teisinį apibrėžtumą ir sumažintų Šiaulių AVMI subjektų priimamų sprendimų ir atliekamų veiksmų nukrypimą nuo teisinių standartų bei galimybę nepaisyti administracinės teisės principų.

LITERATŪRA

I. Teisės aktai ir kiti norminiai dokumentai:

1. Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas // Valstybės žinios, 1999, Nr. 13-308; 2000, Nr.85-2566.
2. Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos įstatymas // Valstybės žinios, 1993, Nr. 12-296; 2002, Nr. 124-5626.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.
4. Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas // Valstybės žinios, 2004, Nr. 63-2243.
5. Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 90-2777.
6. Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas // Valstybės žinios, 1999, Nr. 66-2130; 2002, Nr. 45-1708.
7. Lietuvos Respublikos vidaus kontrolės ir vidaus audito įstatymas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 123-5540.
8. Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas // Valstybės žinios, 1999, Nr. 77-2975; 2006, Nr. 77-2975.
9. Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas // Valstybės žinios, 1994, Nr. 55-1049; 2008, Nr. 113-4290.
10. Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymas // Valstybės žinios, 1994, Nr. 43-772; 1998, Nr. 41(1)-1131.
11. Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos viršininko 2011 m. rugsėjo 30 d. įsakymas Nr. I-174 „Dėl Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos Mokestinių prievolių departamento nuostatų patvirtinimo“ (neskelbiamas).
12. Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos viršininko 2011 m. rugsėjo 30 d. įsakymas Nr. I-175 „Dėl Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos Kontrolės departamento nuostatų patvirtinimo“ (neskelbiamas).
13. Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos viršininko 2011 m. rugsėjo 30 d. įsakymas Nr. 176 „Dėl Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos Administravimo ir personalo skyriaus nuostatų patvirtinimo“ (neskelbiamas).
14. Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos viršininko 2004 m. gegužės 5 d. įsakymas Nr. VA-87 „Dėl Mokestinių patikrinimų atlikimo, jų rezultatų įforminimo ir patvirtinimo taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2004, Nr. 80-2876.
15. Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos viršininko 2004 m. gruodžio 23 d. įsakymas Nr. VA-204 „Dėl Valstybinės mokesčių inspekcijos prie

- Lietuvos Respublikos finansų ministerijos viršininko 2004 m. gegužės 5 d. įsakymo Nr. VA-87 „Dėl Mokestinių patikrinimų atlikimo, jų rezultatų įforminimo ir patvirtinimo taisyklių patvirtinimo” pakeitimo” // Valstybės žinios, 2005, Nr. 2-26.
16. Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos viršininko 2006 m. balandžio 7 d. įsakymas Nr. VA-35 „Dėl Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos viršininko 2004 m. gegužės 5 d. įsakymo Nr. VA-87 „Dėl Mokestinių patikrinimų atlikimo, jų rezultatų įforminimo ir patvirtinimo taisyklių patvirtinimo” pakeitimo” // Valstybės žinios, 2006, Nr. 42-1551.
 17. Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos viršininko 2008 m. rugpjūčio 5 d. įsakymas Nr. VA-42 „Dėl Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos viršininko 2004 m. gegužės 5 d. įsakymo Nr. VA-87 „Dėl Mokestinių patikrinimų atlikimo, jų rezultatų įforminimo ir patvirtinimo taisyklių patvirtinimo” pakeitimo” // Valstybės žinios, 2008, Nr. 91-3662.
 18. Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos viršininko 2009 m. gruodžio 28 d. įsakymas Nr. V-354 „Dėl Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos struktūros patvirtinimo” (neskelbiamas).
 19. Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos viršininko 2011 m. gegužės 20 d. įsakymas Nr. VA-59 „Dėl Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos viršininko 2004 m. gegužės 5 d. įsakymo Nr. VA-87 „Dėl Mokestinių patikrinimų atlikimo, jų rezultatų įforminimo ir patvirtinimo taisyklių patvirtinimo” pakeitimo” // Valstybės žinios, 2011, Nr. 63-3021.
 20. Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos viršininko 2011 m. gegužės 26 d. įsakymas Nr. V-194 „Dėl Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos viršininko 2009 gruodžio 28 d. įsakymo Nr. V-354 „Dėl Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos struktūros patvirtinimo” pakeitimo” (neskelbiamas).
 21. Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos viršininko 2011 m. rugsėjo 13 d. įsakymas Nr. V- 307 „Dėl Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos viršininko 2009 m. gruodžio 28 d. įsakymo Nr. V-354 „Dėl Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos struktūros patvirtinimo” pakeitimo” (neskelbiamas).
 22. Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos viršininko 2012 m. kovo 19 d. įsakymas Nr. VA-33 „Dėl apskričių valstybinių mokesčių inspekcijų nuostatų patvirtinimo” // Valstybės žinios, 2012, Nr. 41-2038.

II. Specialioji (mokslinė) literatūra:

1. Abramavičius, A. (2006). Asmenų lygiateisiškumo principo interpretavimas Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo jurisprudencijoje. *Jurisprudencija: Mokslo darbai*, 12(90), 42–5.
2. Administrative law. (2011). [interaktyvus] [žiūrėta 2012-04-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.economypoint.org/administrative-law/index.html>>.
3. Ambrasaitė, G., Balynas, V., Krivka, E., Valančius, V. (Red.) (2004). *Viešasis administravimas ir privatūs asmenys: viešojo administravimo subjektų ir privačių asmenų santykius reglamentuojantys administracinės teisės principai*. Vilnius: Justitia.
4. Andruškevičius, A. (2008). *Administracinė teisė. Bendrieji teorijos klausimai. Valdymo aktu institutas. Ginčo santykių jurisprudenciniai aspektai*. Vilnius: VĮ Registrų centro Teisinės informacijos departamentas.
5. Andruškevičius, A. (2001). Administracinė teisė: kai kurie metodologiniai aspektai. *Teisė: Mokslo darbai*, T. 40, 7-15.
6. Andruškevičius, A. (2004). *Administracinės teisės principai ir normų ribos*. Vilnius: VĮ Registrų centro Teisinės informacijos departamentas.
7. Andruškevičius, A., Paškevičienė, L. (2011). *Viešojo administravimo teisiniai pagrindai: mokomoji knyga*. Vilnius: Registrų centras.
8. Bakaveckas, A. (2001). Viešasis administravimas: samprata, teisinis aspektas ir problemos. *Jurisprudencija*, T. 21(13), 131-137.
9. Bakaveckas, A. (2007). Kategorijų – vykdomoji valdžia, valstybinis valdymas (administravimas) ir viešasis administravimas – samprata ir santykis Lietuvos administracinėje teisėje. *Jurisprudencija: Mokslo darbai* 2(92), 46–53.
10. Bakaveckas, A., Dziegoraitis, A., Dziegoraitienė, A., Gylys, A., Kalesnykas, R., Pranevičienė, B., Rusinas, E., Šedbaras, S., Urmonas, A., Žilinskas, D. (2005). *Lietuvos administracinė teisė. Bendroji dalis. Vadovėlis: antroji laida*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras.
11. Baublys, L. (2006) Aristotelio teisingumo distinkcija šiuolaikiniame teisiniame diskurse. *Jurisprudencija: Mokslo darbai* 8(86), 84–88.
12. Baublys, L., Beinoravičius, D., Kaluina, A., Kathrani, P., Miliauskaitė, K., Spruogis, E., Venckienė, E. (2010). *Teisės teorijos įvadas*. Vilnius: Mes.
13. Barry, B. (2002). *Teisingumo teorijos: socialinio teisingumo traktatas*. Vilnius: Eugrimas.
14. Bieliauskaitė, J. (2009). Socialinio teisingumo principų sistema šiuolaikinėje vakarų teisės tradicijoje. *Socialinių mokslų studijos* 2(2), 119–135.

15. Birmontienė, T., Jarašiūnas, E., Kūris, E., Maksimaitis, M., Mesonis, G., Pumputis, A., Vaitiekienė, E., Vidrinskaitė, S., Žilys, J. (2001). *Lietuvos konstitucinė teisė: vadovėlis*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras.
16. Čiočys, P. (2002). *Teisės pagrindai*. Trečiasis leidimas. Vilnius: VVK.
17. Dambrauskienė, G., Marcijonas, A., Monkevičius, E., Petkevičius, P., Piesliakas, V., Šatas, J., Šileikis, E., Valančius, V., Vileita, A., Žalimas, D., Žalimienė, S. (2004). *Lietuvos teisės pagrindai*. Vilnius: Justitia
18. Deviatnikovaitė, I. (2009). *Administracinė teisė: kategorijos, apibrėžimai, užduotys*. Vilnius: Justitia.
19. Deviatnikovaitė, I., Kalašnykas, R. (2007). Parlamentinės kontrolės ir valdžių padalijimo principo įgyvendinimo problemos Lietuvoje. *Jurisprudencija: Mokslo darbai* 2(92), 61–67.
20. Harlow, C. (2006). Global Administrative Law: The Quest for Principles and Values. *European Journal of International Law* [interaktyvus] [žiūrėta 2012-04-17]. Prieiga per Oxford duomenų bazę: <<http://ejil.oxfordjournals.org/content/17/1/187.full>>.
21. Harto, L. A. (1997). *Teisės smprata*. Vilnius: Pradai.
22. Juozaitienė, L., Tijūnaitienė, R. (2008). *Studijų darbų rengimo metodinės rekomendacijos pirmosios pakopos (bakalauro) studijoms*. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
23. Kardelis, K. (2007). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai: vadovėlis*. Kaunas: Judex.
24. Kargaudienė, A. (2005). Proporcingumo principas administracinėje teisėje (Taikymo praktika Lietuvos teismuose). *Jurisprudencija T. 78(70)*; 29–38.
25. Kelsen, H. (2002). *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas.
26. Kuconis, V., Nekrošius, V. (2001). *Teisėsaugos institucijos*. Vilnius: Justitia.
27. Kūris, E. (2001). Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje [interaktyvus] [žiūrėta 2012-02-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrkt.lt/APranesimai.html>>.
28. Laužikas, E., Mikelėnas, V., Nekrošius, V. (2003). *Civilinio proceso teisė. I tomas*. Vilnius: Justitia.
29. Linkevičiūtė, I. (2006). Administracinė diskrecija ir jos vertinimas teismų praktikoje. *Jurisprudencija: Mokslo darbai* 5(83), 65-72.
30. Luobikienė, I. (2010). *Socialinių tyrimų metodika*. Kaunas: Technologija.
31. Oxford Dictionaries (2012) [interaktyvus] [žiūrėta 2012-04-17]. Prieiga per Oxford duomenų bazę: <<http://oxforddictionaries.com/definition/principle>>.
32. Palidauskaitė, J. (2008). *Viešojo administravimo etika*. Kaunas: Technologija
33. Paužaitė-Kulvinskienė, J. (2005). *Administracinė justicija: teorija ir praktika*. Vilnius: Justitia.

34. Raipa, A. (2007). *Viešojo administravimo efektyvumas*. Kaunas: Technologija.
35. Rawls, J. (1971). *A theory of justice*. Cambridge, Mass: Belknap Press [interaktyvus] [žiūrėta 2012-03-26]. Prieiga per internetą:
<<http://www83.homepage.villanova.edu/richard.jacobs/MPA%208300/theories/rawls.html>>.
36. Resolution 800 (1983) on the principles of democracy. (1983). [interaktyvus] [žiūrėta 2012-04-17]. Prieiga per internetą:
<<http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta83/ERES800.htm>>.
37. Smalskys, V. (2010). *Viešasis valdymas: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras.
38. Suciū, L. E., Lazar, I. (2010). *The Public Administration Compared to Public Management and Other Sciences* [interaktyvus] [žiūrėta 2012-04-17]. Prieiga per internetą:
<<http://anale.steconomieuoradea.ro/volume/2010/n2/162.pdf>>.
39. Tarptautinių žodžių žodynas. (1985). [interaktyvus] [žiūrėta 2012-02-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.zodynas.lt/tarptautiniu-zodziu/P/principas>>.
40. Tidikis, R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras
41. Trumpulis, U. (2007). Teisėtumo principo taikymas Lietuvos Vyriausiojo Administracinio teismo praktikoje kaip teisingumo įvykdymo prielaida. *Jurisprudencija: Mokslo darbai* 12(102), 75-80.
42. Urbaitis, K. (2006). *Konstitucinio Teismo nutarimų poveikis bylų nagrinėjimo teismuose praktikai* [interaktyvus] [žiūrėta 2012-02-16]. Prieiga per internetą:
<<http://www.lrkt.lt/APranesimai.html>>.
43. Vaišvila, A. (2000). *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia.
44. Vaišvila, A. (2004). *Teisės teorija*. Antrasis pataisytas ir papildytas leidimas Vilnius: Justitia.
45. Vaišvila, A. (2009). *Teisės teorija*. Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Justitia.
46. Vaišvila, A. (2002) Teisingumas: jo formos ir socialinė reikšmė (metodologinis aspektas). *Jurisprudencija*, T. 24(16), 196-203.
47. Vaitkevičiūtė, V. (2001). *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Žodynas.
48. Valančiaus, V. (2005). Pasitikėjimas teismu: kai kurie teismo veiklos viešumo aspektai. *Jurisprudencija*, T. 78(70); 85–9.
49. Vansevičius, S. (2000). *Valstybės ir teisės teorija*. Vilnius: Justitia.